

Roleri: Život sa dvesta dvadeset na sat

MODERNI SRPSKI NEDELJNIK

EVROPLJANIN

Kosmet:
SAJ
protiv
OVK

Broj 9 27. avgust 1998. 10 DIN / 100 DEN / 800 GRD / 30 ATS / 5 CHF

**Bolesti
uspeha**

STRES

UBITAČAN MIKS:

- ✓ ekstremno odgovoran posao
- ✓ anksioznost
- ✓ neuredan život
- ✓ frustracija
- ✓ hroničan umor

Novi srpski film
Prodor urbane
generacije

USPETI ZNAČI UVEK IĆI NAPRED

Jer snaga je u nama. ICN Jugoslavija a.d.

DNEVNIK

Glavni i odgovorni urednik Dragan Bujošević

Srbin i Italijan pred Bogom

SUBOTA

Šetamo dorćolskim Dunavskim kejom. Dolazimo do Donjeg grada. Čedu nervira Meštrovicев „Pobednik“ na Kalemegdanu. Zove ga gologuzan ili bezgačan.

Penjemo se do Crkve svete Petke. Na crkvi - erkondišn. Ne smeta ni Čedi ni meni. Sećam se da nismo bili nimalo iznenađeni kada su nam 1980. godine u Milutinovoj tpezariji u Hilandaru za večerom upalili električno osvetljenje iako smo danima po manastiru bauljali u mraku. Struja - zašto ne!

Tehnika ne smeta. Oči bode umetnost: gologuzi „Pobednik“ ili balvani koje je svojevremeno Milić od Mačve sa svojih slika preselio na zidove Voždovačke crkve.

PONEDELJAK

Srba je na kiosku Mome Trajkovića u Prištini upoznao Čazima, Šiptara koji redovno kupuje „Evropljanina“. U kosmetskom kazanu mržnje to je vest. Dobra.

UTORAK

Zbilja ne razumem Klintona: zašto mu trebaju sva ta poniženja. Čovek je 'ladno mogao da kaže: „Neću da svedočim“, da prestane da bude predsednik i počne da diluje oružje po svetu, ili da se bavi nekim sličnim unosnim poslovima.

Ovako, Ivan je u pravu kada kaže: „Bil Klinton je bio dripac.“

SREDA

Na Kraljičinoj plaži u Miločeru skupilo se politički šareno društvo: espeesovci, espeesovci, julovci. Tu je i moj drug kompjuteraš. Srdačno razgovara s drugom iz gimnazijskih i fakultetskih dana, koji je sada na važnoj funkciji u Državnoj bezbednosti Srbije.

Sutradan mom drugu kompjuterašu prilazi nepoznati čovek i pita: „Je li gospodin koji je pričao juče s vama otputovao u Beograd?“. Moj drug kompjuteraš uz smeh kaže: „Baš sam bio srećan što cr-

TOMAHAVK: Oružje osvete „ranjenog“ Klintona

nogorska državna bezbednost tako neskriveno brine o meni, što je rešila da ne bude tajna policija“.

ČETVRTAK

Teofilo mi priča vic. Dvojica tipova iz Koka-Kole odu kod svetog Petra i predlažu mu da u „Očenaš“, posle „hleb naš nasušni daj nam...!“, doda i koka-kolu. Ako pristane da izbacih hleb, a ostavi samo kokišku, dobija ček na kome će sam upisati cenu te usluge. Sveti Petar upućuje biznismene Bogu. Ovaj ih sasluša, pozove mobilnim telefonom svetog Petra i pita do kada imaju ugovor s pekarima.

Uveče, u „Dionisu“ pričam vic Milanu. On kaže da je to naša i loša verzija starog italijanskog vica. U njemu koka-kolu ljudi nude za lov papi, ovaj ih izbacuje zato što čine svetogrđe, nezadovoljni biznismeni odlaze i u čudu se pitaju koliko je platio Fijat kada se u Očenašu kaže *fiat voluntas tua* (neka bude tvoja volja).

Eto Srbina i Italijana pred Bogom. U srpskoj varijanti sposobni biznismeni očas dospevaju gde god zamisle, u italijanskoj - samo do pape. U srpskom vicu Bog je potkupljivi zgrtač bogatstva, u italijanskoj verziji biznismeni su em neuspešni, em neobrazovani, u srpskoj su prodorni, uspešni, moćni.

Dva vica, dva naroda, dva sistema vrednosti.

PETAK

Da li će neki jugoslovenski političar poslati pismo Klintonu u kome će reći da razume njegovu potrebu da kažnjava teroriste i da će iz istog razloga Vojska Jugoslavije bombardovati Bajram Curi i Tropoju, koje strani novinari opisuju kao baze za obuku i snabdevanje terorista iz OVK.

TEOFILO

Sudan

Ceo svet se taman slatko smejao Klintonovoj aferi, kada je Amerika odlučila da pokaže da zna da bude i ozbiljna.

Na Sudan i Avganistan upućene su rakete tomahavk, ne bi li došle glave teroristima. Tako je na teroristički napad na američke ambasade u Africi odgovoreno na način koji bi, da ga je primenio neko manji od SAD, takođe bio proglašen terorističkim. Ova-ko, ostalo nam je samo da razgledamo rusevine.

10 Specijalno vaspitanje

Policija na Kosmetu deli se u tri grupe. Najzanimljivija je antiteroristička jedinica

18 U potrazi za aspirinom

Jugosloveni piju lekove koji su u svetu bili u modi pre 10 do 15 godina

40 Ima li motora u avionu

Samo u beogradskoj kontroli letenja ove godine uređaji su otkazali više od 200 puta

56 Rolšue od dvesta dvadeset na sat

Za mene je to otkriće decenije, kaže tridesetšestogodišnja majka dvoje dece

50 Čekam da me lupi čuka

Ekstremno odgovoran posao, hroničan umor, frustracija, anksioznost... ubitačan su miks nazvan „menadžerska bolest“

28 Male srpske filmske igre

Generacija novih srpskih reditelja sačuvala je duh grada i oslobodila se brojnih iluzija

Tema broja:

- 50 **Bolesti uspeha:** Čekam da me lupi čuka

Jugoslavija

- 10 **Kosmet:** Specijalno vaspitanje
- 15 **Saobraćaj:** Srećan put u crnu tačku
- 18 **Lekovi:** U potrazi za aspirinom

Reportaža

- 24 **Splavarenje:** Taro, rijeko, jesi li duboka

Kultura

- 28 **Film:** Male srpske filmske igre
- 34 **Oskar Vajld:** Upotreba vilenjaka
- 36 **Muzeji:** Oružjem protiv otmičara

Nauka i tehnika

- 40 **Vazdušni saobraćaj:** Ima li motora u avionu
- 44 **Priroda:** Vodeni zeka

Moderni život

- 56 **Ekstremni sport:** Rolšue od dvesta dvadeset na sat

61 Žanetić: Dosije X

Svet

- 62 **Amerika:** Skidaj ruke s mene
- 68 **Republika Srpska:** Treći sudbomosni izbori
- 71 **Nemačka:** Menjaj da ostane isto

Rubrike

- 3 **Dnevnik** • 4 **Foto nedelje** • 7 **Periskop** • 33 **Liste** • 39 **Galerija** • 47 **Računari** • 48 **Polygon** • 60 **Reflektor** • 67 **Evropa** • 73 **Impresum** • 74 **Kalendar**

PERISKOP

VESTI / ČINJENICE / OTKRIĆA

RUBLJA

Ruski rulet

Okidač za hitru devalvaciju rublje bila je izjava Džordža Sorosa „Fajnenšel tajmsu“ da ova valuta mora izgubiti na vrednosti. Pa ipak, ne može se ovom veštom valutnom špekulantu pripisati odgovornost za dodatno pogoršanje ruske privredno-finansijske krize

Stručnjaci odavno prognoziraju da se od devalvacije ne može pobeći - bilo je samo pitanje vremena kada će se desiti. Nejasno je samo zašto su eksperti Međunarodnog monetarnog fonda dozvolili da se Jeljcin i njegov tim zanose verovanjem da mogu odbraniti vrednost svoje valute sa (samo) obećanih 22,6 milijardi dolara.

Doduše, igrajući se mačke i miša sa javnošću, centralna banka Rusije i vlada i dalje tvrde da nije reč o devalvaciji, već o povećanju gornje granice pojasa fluktuiranja rublje u odnosu na dolar: umesto ranijeg raspona od 5,27 do 7,13, sada se dozvoljava kurs rublje u rasponu od 5,27 do 9,5. Rusi su još objavili i moratorijum na otplatu inostranih dugova u naredna tri meseca. Očekuje se da vlada u tom predahu novac namenjen inostranim poveriocima upotrebi za izmirenje obaveza prema građanima koje mesecima ne plaća.

U menjačnicama je vrednost dolara odmah porasla - sedam i po do osam rubalja za dolar, jer je stanovništvo nagrnulo da kupuje američku valutu. Koji dan kasnije, Rusi su navalili na prodavnice pokušavajući da se zaštite od očekivanog rasta cena.

Igra: Centralna banka i vlada i dalje tvrde da nije reč o devalvaciji

Ništa manja panika nije zahvatila ni međunarodno finansijsko i valutno tržište. Na vest o devalvaciji rublje dolar je, uprkos aferi Levinski, porastao. Vrednost marke je, međutim, pala, i to iz dva razloga: prvo, zato što se smatra da je Nemačka privredno najizloženija potresima na evropskom Istoku i, drugo, stoga što su nemačke banke odobrile najviše kredita Rusiji - 30,5 milijardi dolara, ili oko 42 odsto od 72,2 milijarde kredita prispelih u Rusiju sa Zapada.

Ako je Kremlj devalvacijom i moratorijumom i postigao neki kratkoročan predah, malo je verovatno da se na dug rok može očekivati bilo šta dobro: uz 50,6 milijardi unutrašnjih dugova, Rusi o vratu imaju još i 141 milijardu dolara obaveza prema inostranstvu (90 milijardi su nasledili od nekadašnjeg SSSR).

K2 NA ŠPANSKOM

Aleksandra i Kristina Kovač (K2) potpisale su u Španiji ugovor na tri godine s kućom EMI. Ovog leta tamo su snimile album čija će promocija početi u septembru.

„Reč je o kompilaciji pesama s našeg prvog i drugog albuma. Tekstovi su na španskom, ali su adaptacije tako dobro

urađene da zvuče kao da su na srpskom. Španci su videli naš spot za pesmu ‘Ajmo u život’ i oduševili se, tako da smo i njega uradile, a u pripremi je i spot ‘Biću tvoja devojka’.

Imale smo sreću da radimo s njihovim najboljim producentom Hesusom Gomesom, koji je radio za Hulijsa Iglesiasa i Stinga. Za sad sve ide dobro, narednih nekoliko godina provešćemo u Španiji“, kaže Aleksandra Kovač.

K2: Trogodišnji ugovor sa EMI

EVROPLJANIN PITA

U šta, od dole navedenog, verujete?

	VERUJEM	NE VERUJEM	NE ZNAM
	(U procentima)		
Boga	65	21	14
zagrobni život	26	49	25
dušu	55	28	17
đavole	20	55	25
pakao	19	54	27
raj	23	51	26
greh	53	30	17
horoskop	23	54	21

Izvor: Agencija Medium
Srbija, jun 1998, uzorak 2.000 ispitanika

PENZIJE

Srdačan pozdrav

„Isplata prvog dela penzija za maj 1998. godine počće u utorak 18. avgusta 1998. godine. Penzije za maj ove godine, shodno zvaničnom podatku o padu zarada u maju u odnosu na april 1998. godine, objavljenog od strane Republičkog zavoda za statistiku Srbije, umanjuju se u odnosu na aprilske penzije za 10,4 odsto i u proseku iznose 1055,50 dinara.

Srdačan pozdrav i hvala na pozivu! „**Ovako glasi poruka** na broju fonda za penzijsko i invalidsko osiguranje.

BAZA U ENGLESKOJ

Četvorosatnim performansom pod nazivom „Prepoznavanje“ umetnička grupa Baza iz Novog Sada predstaviće se početkom septembra na Međunarodnom festivalu „Isea“ u Mančesteru. U prvom delu izvedbe članovi grupe radiće 45 minuta teške vojničke vežbe obučeni samo u vojnički donji veš i tom prilikom izgovaraće i svoja i imena svojih prijatelja iz bivših jugoslovenskih republika. Smeh je pozadina ove akcije koja će se publici u drugoj prostorijski emitovati na velikom video-bimu. U drugom delu performansa akteri će odgovarati na pitanja pristigla pomoću Interneta, na kome će se akcija i predstaviti.

RONJENJE NA DAH

Božana Ostojić, vlasnik beogradskog ronilačkog kluba Kalipso, predsednik nastavne komisije Svetske ronilačke federacije upravo se vratila s takmičenja na Crvenom moru. U muškoj kategoriji rekord drži Kubanac Francisko Ferras Pipin sa 134 metra, a u ženskoj Francuskinja Odri Mestere, sa 115 metara. Lični rekord Božane Ostojić je 84 metra. Božana Ostojić, ovih dana trenira svoj tim podvodnih hokeyša.

Rekord: Kubanac Pipin zaronio je na dah 134m

PROSVETA

Neizvestan štrajk

Uprkos povećanju cena rada za čitava 33 dinara i najavi ministra prosvete Jove Todorovića da će biti isplaćene tri akontacije, Sindikat prosvetnih radnika „Nezavisnost“ i dalje ostaje pri odluci da stupi u generalni štrajk. Da bi školska godina počela na vreme, traže formiranje zajedničkog pregovaračkog tima s kolegama iz Samostalnog sindikata, obrazovanje zajedničke cene rada (predlog „Nezavisnosti“ je 405,86 dinara), isplatu duga vlade RS za prethodnih 20 meseci, redovnu isplatu i da vlada ne manipuliše s izjavama zvaničnika.

S istim zahtevima Sindikat prosvetnih radnika Vojvodine već je odlučio da će u generalni štrajk. Forum roditelja misli da su zahtevi opravdani i da će ih podržavati sve dok ne ugroze interese đaka. Konačnu odluku o stupanju u generalni štrajk Sindikat „Nezavisnost“ doneće 29. avgusta. Predsednik Samostalnog sindikata Jagoš Bulatović misli da su jedino oni, prema Opštem kolektivnom ugovoru, ovlašćeni

Sukob: Samostalni sindikat misli da je Sindikat „Nezavisnost“ preterao s cenom rada prosvetnih radnika

ni da pregovaraju s vladom, a predlog o ceni rada, s obzirom na ekonomsku situaciju, ocenio je kao nerealan. Odluku o stupanju u štrajk ovaj sindikat doneće 26. avgusta 1998. godine.

TRGOVINA

Druga ruka

Što ste do sada kupili u radnjama *second-hand* (druga ruka, već nošena roba) - kupili ste; od sada ih više neće biti. U poslednjih desetak dana zatvorena je skoro trećina, a one koje još rade prodaju ostatke robe iz magacina i do kraja meseca neće ni njih biti. Početkom avgusta Savezna vlada donela je Dopunu rešenja o utvrđivanju obima kontingenta za izvoz i uvoz robe u 1998. godine, kojom se ukida dosadašnji slobodan režim uvoza nošene odeće. To znači da će se podnositi zahtev za uvoz, plaćati veći porez, pa onda i prodavati po višim cenama. Vlasnici *second-hand*ova smatraju da je to samo način da se napravi monopol, jer, kažu, dozvolu će dobiti samo jedan čovek, a ostali će doslovno biti - druga ruka. Vlada svoju odluku objašnjava namerom da se ukine nelojalna konkurencija drugim uvoznicima i domaćoj tekstilnoj industriji, jer je prvobitna namera bila da se polovna roba daje našim fabrikama na preradu, a ispostavilo se da se ona slobodno prodaje i da stvari često uopšte nisu polovne.

Roba za *second-hand* dolazila je iz Amerike, Engleske, Italije, Nemačke, Holandije i Belgije, a po kvalitetu se delila na tri klase. U ek-

Kraj: Uskoro će i poslednje od trideset radnji *second-hand* biti zatvorene

stra klasu spadale su zaista nenošene stvari, koje se po zapadnim standardima više ne mogu prodavati kao nove, jer su dugo stajale u magacinu, nisu prodate u sezoni, ili imaju grešku. Vlasnici su sami uvozili, a za carinu i porez plaćali su 42 odsto od ukupne vrednosti robe. Promet je bio dobar, pa je samo u Beogradu postojalo tridesetak ovakvih radnji u kojima su majice koštale oko 20 dinara, pantalone oko 40, a haljine oko 50.

Dok vlada napominje da će novom merom biti zaštićeni najsiromašniji slojevi, prvenstveno 200.000 radnika tekstilne industrije, vlasnici i kupci pitaju se šta je bilo sa radnicima i industrijom u protekle dve i po godine kada je u Beogradu otvoren prvi *second-hand* shop.

INTERVJU

OVK se vraća

EVROPLJANIN: Je li poslednjom ofanzivom srpskih snaga bezbednosti Oslobođilačka vojska Kosova uništena?

Demačić: Ni slučajno. OVK je samo promenila taktiku. Albanci nisu bandoglavi da se bore samo za teritorije. Kada su videli da je odnos snaga po njih nepovoljan, s obzirom na to da je Srbija na Kosovu upotrebila svoje najelitnije policijske jedinice, oni su se povukli. Naša vojska je sačuvana, imamo malo gubitaka, a to je najvažnije. Srpska policija sada mora da se povuče jer joj se ne isplati da drži prazna i spaljena sela i OVK će se ponovo vratiti u ta mesta, što znači da je ova ofanziva bila velika greška srpskog režima.

EVROPLJANIN: Nema vas ni u novom pregovaračkom timu Ibrahima Rugove. Je li vam on nudio da u tim uđete kao politički predstavnik OVK?

Demačić: Rugova ne nudi nikom ništa, on samo pokušava da očuva *status quo*. On više nije centralna snaga u albanskom političkom životu. Rugova slabo procenjuje situaciju, da bi se udvarao međunarodnoj zajednici, negira udarnu snagu Albanaca - Oslobođilačku vojsku Kosova, što znači da je izgubio osećanje za realnost. Pristao bih da učestvujem u pregovorima sa srpskim režimom, ali ne u Rugovinom timu.

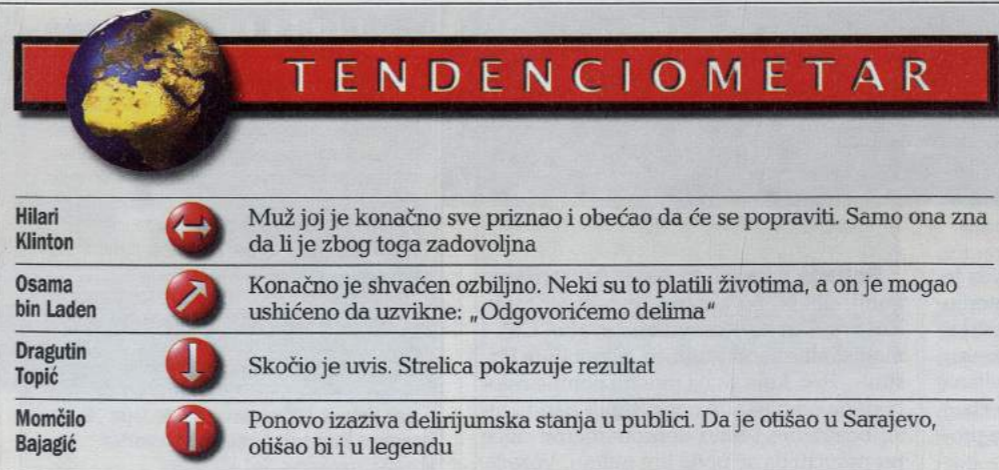
EVROPLJANIN: Kako možete da očekujete da srpska vlast pristane na pregovore s ljudima koje je proglasila teroristima?

Demačić: Srpski režim dobro zna da mi nismo teroristi i da smo se digli na ustanak upravo zbog njegovog terora na Kosovu. Bez učešća OVK u pregovorima rešenje kosovskog problema nije moguće, jer je ona snaga koja sprečava srpski režim da prinudi Albance da

Adem Demaći, ovlašćeni pregovarač OVK

prihvate kolonijalni status u okviru Srbije. Kakve god Rugova sporazume sklapao s Miloševićem, ni OVK ni narod neće prihvatiti ništa manje od nezavisnosti Kosova, kako je izglasano na referendumu 1991. godine. Mene čude i predstavnici međunarodne zajednice, čiji sam predlog za rešenje kosovskog problema ovih dana pročitao. Nije mi jasno zašto je taj dokument držan u tajnosti kada ne nudi ništa novo - to je samo proširena autonomija za Kosovo, a to je za albanski narod apsolutno neprihvatljivo. I oni će kad-tad morati da shvate da su Albanci izabrali slobodu i da od nje nikada neće odustati.

TIHA VIOLINA

Komšije violinista koji svoju muzičku virtuoznost izgrađuju vežbajući u svako doba dana ili noći najzad će moći da odahnu. Japanska firma Jamahe kreirala je *Silent violin* - instrument koji pomoću slušalice čuje izvođač, ali ne i njegova okolina, te tako može nesmetano da vežba. „Akustični zvuk je pomoću specijalnog čipa pretvoren u elektronski“, kaže Vedran Vučić, zastupnik Jamahe u Beogradu. Tehnologijom specijalnih mikrofona zvuk se skuplja sa izvora zvuka, zatim se usmerava na elektronski oblik i preko izlaza slušalicama dolazi do izvođača.

U violinu se može uključiti CD plejer sa snimljenom partituro, tako da muzičar može da vežba samo određeni deo kompozicije.

Violina ima tri regulatora za podešavanje prostornosti zvuka, odnosno muzičar može da vežba u izabranoj akustičnosti koja je svojstvena velikim koncertnim salama, a ne može se postići u stanu. Ovim instrumentom postiže se prirodan, oplemenjen zvuk, a instrument može da radi i na baterije jačine tri volta, pa se uz pomoć diskmena može svirati i u prirodi.

Violina je napravljena po svetskim muzičkim standardima, samo što nema rezonantno telo. Osim violine koja se kod nas može kupiti po ceni od sedam hiljada dinara, Jamahe se pobrinula da specijalnim prigušivačima obezbedi udaračke i duvačke instrumente, gitare i klavir.

Sajlent: Čuje je izvođač, ali ne i slušalac

KOSMET

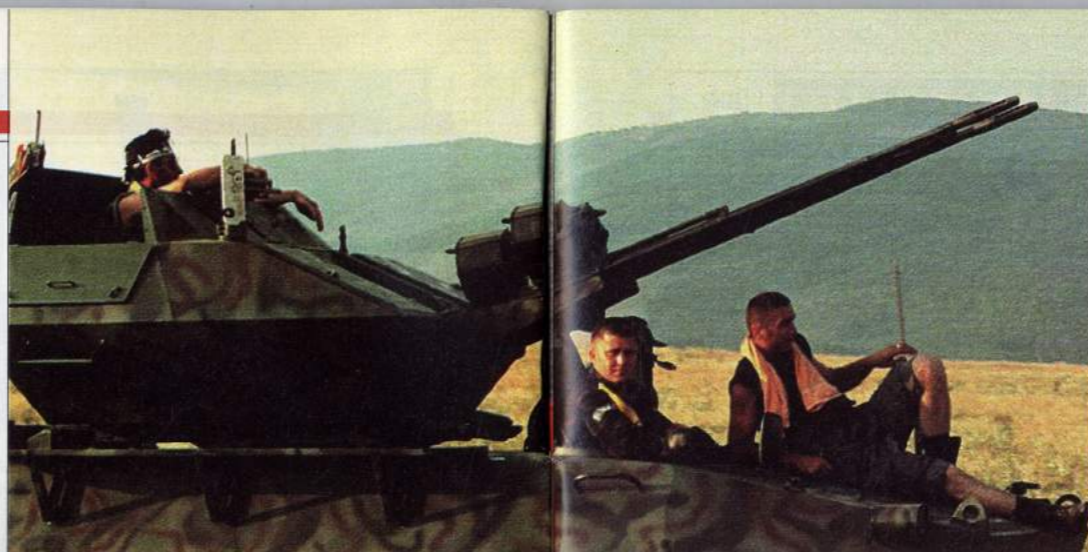
Specijalno vaspitanje

Policijske snage koje se bore protiv terorista dele se u tri grupe: posebne jedinice, pripadnike opštinskih sekretarijata i Specijalnu antiterorističku jedinicu

Prošle nedelje policija Srbije objavila je da drži pod kontrolom čitavu teritoriju Kosova. Koliko sutradan, službeni mediji javili su da se Ema Bonino, evropski komesar za humanitarna pitanja, vratila neobavljena posla iz jednog sela u blizini Mališeva zbog toga što njen humanitarni konvoj nije pušten na kontrolnom punktu OVK.

Policija (između 12.000 i 10.000 hiljada ljudi), dakle, ne kontroliše celu teritoriju Kosova, i to na Kosovu zna svako. Čak i magistralne saobraćajnice, poput puta Priština - Peć, koje su uz mnogo pompe oslobođene od blokade naoružanih bandi, nisu bezbedne i niko dobronameran neće preporučiti da se pođe tim putem. Vozača

RAZLIKA: Pripadnici posebnih jedinica policije su bolje obučeni i naoružani i organizacija im je bliža vojnoj

„Evropljanina“ koji se u poznim noćnim satim kod Podujeva raspitivao da li je bezbedno da pođe u Prištinu (dakle, najbezbednijom deonicom na Kosovu), policajac je posavetovao: „Gas! Ako vidiš da te neko zaustavlja - gas!“

Stvar je u tome da se čak i u najtemeljitiije očišćenim uporištima OVK srpska policija zadrži nekoliko sati, najduže koji dan, i zatim ih sasvim napušta. Zadržavanje mesta pod kontrolom podrazumevalo bi angažovanje snaga koje MUP nema. Reč je, u načelu, o krajevima u kojima najčešće više nema ni jednog jedinog Srbina, tako da se pripadnici OVK posle nekoliko dana, kad ih prođe strava, nesmetano vraćaju. Takav je bio slučaj sa selom Likošane, „glavnim gradom Drenice“, a kasnije se isto ispostavilo i za selo Glodane.

Generalno, policajci na Kosovu mogu se razvrstati u tri grupe: prvu i drugu čine pripadnici posebnih jedinica policije (PJP), odnosno pripadnici opštinskih sekretarijata iz Srbije (razume se, uključujući Kosovo), pojačani izvesnim brojem policajaca

STUDENI uspomene

Kod sela Goraždevac, nekoliko kilometara od centra Peći, policija zaustavlja auto u kojem se nalaze tri novinara iz Beograda. Nakon detaljnog pretresa, obaveštava nas da smo prvi novinari koji dolaze u ovo selo. Policajac iz rova pored puta prepoznaje novinara iz jedne beogradske redakcije i pita: „Šta ćeš, bre, ti ovde, pa nema ti ovde studenata“.

Shvativši da se znaju s prošlogodišnjeg protesta, novinar odgovara prašnjavom policajcu: „Pa nema ni tebi studenata“, na šta se iz rova čuje: „Kamo sreće da se sada vijamo po Knez Mihailovoj i Brankovoj“. Njegov kolega klima glavom i dodaje: „E, serem se ja i na vaš i na naš posao“.

OKOLINA ĐAKOVICE: Policija je u selima iz kojih su pobjegli teroristi zatala tek ponekog starca

NIKAD

VIŠE

Nikad više - reči su koje ćete često čuti u razgovoru s policajcem koji je poslednjih nekoliko meseci bio na Kosovu. Zbog tih reči i odluke koja iz njih proizlazi, veliki broj pripadnika MUP iz svih delova Srbije je suspendovan ili izbačen s posla.

Opšti je utisak novinara koji su imali prilike da razgovaraju s onima koji su dovedeni na Kosovo da u pitanju nije njihov kukavičluk ili manjak patriotizma. Sam način na koji dolaze na Kosovo i način na koji „upada u vatru“ odmah obeshrabri novopridošle policajce. Za ilustraciju evo priče o danu koji je pisac ovih redova proveo s jednom beogradskom jedinicom na kontrolnom punktu u Kijevu.

Tragom vesti o sukobima u Iglarevu koje se nalazi na kilometar od Kijeva grupa domaćih i stranih novinara krenula je iz Prištine ka mestu događaja. Zaustavljeni smo na kontrolnom punktu u Kijevu i narednih pet sati smo zbog povremenih hitaca iz okolnih sela i s brda proveli iza džakova s peskom zajedno s uplašenim policajcima. Oni su 48 sati pre našeg dolaska dovezeni džipovima, date su im zalihe municije, uz poruku da „drže punkt“.

„Nikako da zapamtim ime sela u kojem smo. Mnogo bi nam lakše bilo kada bismo znali odakle sve pucaju na nas“, kaže jedan policajac i dodaje, za novinare, šokantnu rečenicu: „Kada bismo bar imali karte terena“.

Opšta zbunjenost vladala je i među policajcima i među novinarima i kada se preko motorole čula poruka iz obližnje komande: „Grupa od pedesetak naoružanih ljudi izlazi iz one žute kuće“, na šta su policajci poskakali: „Jebote, pa ta kuća je na sto metara odavde.“

Pošto je počelo da se smrkava, krenuli smo u Prištinu uz uobičajeno upozorenje da idemo na svoju odgovornost. Pre odlaska policajci dobijaju nekoliko turističkih mapa Kosova od novinara i mogućnost da se u Beograd jave preko satelitskog telefona jedne strane TV kuće. Policajac je tako saznao da je dobio kćerku.

Na kraju su nas upozorili da vozimo što brže jer OVK ima svoj kontrolni punkt nekoliko kilometara dalje. I stvarno, mercedes nemačke registracije s dva uniformisana Albanci ubrzo se priključio našoj koloni i ispratio nas sve do sledećeg policijskog punkta kod Komorana.

Od tada, mnogo toga se promenilo na Kosovu. Ako biste danas prošli tim putem, ne biste videli ni policiju ni OVK, već samo srušene i spaljene kuće. Protutnjala je vojno-policajska ofanziva i put je, kako se to zvanično kaže, oslobođen. „Oslobođena“ su i sva sela pored puta, pa se sada kroz njih vozi sa 120, umesto s 150 kilometara na sat, kao nekad. I pored toga što je izmenjen krajolik, većini kosovskih Srba podignut je moral, poslednja ofanziva, po svemu sudeći, nije promenila mnogo u glavama policajaca. „Razbili smo im neke centre i oterali ih od puteva, ali mi i dalje treba da stojimo na nekom putu ili selu“, priča nakon ofanzive jedan policajac u Prištini. „Šiptari su sada potpuno izgubljeni, grupice lutaju i napadaju nasumice. Verovatno će biti još gore po policiju“, kaže naš sagovornik.

ZNANJE: Specijalci moraju da rukuju svim oružjem koje nađu na terenu, da prežive bez hrane mesec dana...

rezervista. Učinak ovih poslednjih ne bi trebalo potcenjivati jer među poginulima (po službenim podacima MUP, do prošle sedmice poginulo je 68 policajaca) ima i njih.

Podelu treba smatrati relativnom pošto su neki od policajaca beogradskih opštinskih OUP svedočili da su im na Kosovu saopštili da su „stavljani u sastav“ te i te jedinice posebne namene. Razlika je, inače, u tome što su pripadnici PJP nešto bolje obučeni i naoružani i organizacija im je bliža vojnoj (žandarmerija). PJP, u principu, obezbeđuje razna masovna dešavanja (utakmice i - demonstracije), dok za situacije kakva je na Kosovu nisu posebno osposobljavani.

Treća policija na Kosovu je Specijalna antiteroristička jedinica (SAJ), koja predstavlja ono što joj ime kaže.

Policajci iz PJP i policajci pozornici iz gradova širom Srbije s Kosovom, pretežno su angažovani na obezbeđenju saobraćajnica i važnijih punktova. Vrlo često su potpuno nepripremljeni za ono što ih čeka na Kosovu. Nedavno su policajci iz Mladenovca na svoje traženje napustili Kosovo nakon što su, kako su rekli, ostavljeni bez vode više od 24 sata na neprijateljskom i divljem terenu. Skupili su 7.000 dinara i iz svog džepa platili prevoz do kuće. Od njih pedesetak, na Kosovo su se ponovo vratila svega dvanaestorica, pojačana jednim brojem rezervista. One koji su ostali očekuje verovatno kraj policijske karijere.

Međutim, ljudi koji najneposrednije odrađuju likvidaciju uporišta na terenu i suočavaju se s naoružanim ekstremistima ne pripadaju niti jednoj od ovih triju policijskih grupa. U sukobu s albanskim bandama, boje MUP brani misteriozna formacija koja je podređena Resoru državne bezbednosti (a ne javne bezbednosti), a koje narod zove crvene beretke ili frenkijevci, po nadimku jednog ranijeg navodnog stareši-►

ne Franka Simatovića, sadašnjeg pomoćnika načelnika Resora državne bezbednosti.

Reč je o fluidnoj grupi naoružanih ljudi, koja u opisu radnog mesta ima zavaravanje tragova, pošto su oni za koje se pretpostavlja da spadaju u ovu jedinicu viđeni u najrazličitijim uniformama s oznakama kakve zvanično nema nijedna jedinica vojske ili policije na ovim prostorima. Razumno je pretpostaviti da se jezgro ove tajne policije sastoji od profesionalnih policajaca, kojima se na terenu možda pridružuje i neko iz SAJ, a u „rezervnom sastavu“ imaju veterane s iskustvom iz ratova u Hrvatskoj i Bosni.

Za Vojsku Jugoslavije važi generalno pravilo da je angažovana pre svega u graničnom pojasu, a da je njeno angažovanje u dubini teritorije ograničeno. Vojska u akcijama na terenu pruža samo „tehničku pomoć“. Pod njom se podrazumeva opsluživanje masivnih borbenih sistema, poput artiljerije i tenkova kakvih policija nema u svom sastavu, ili ih nema u dovoljnom broju. Ova saradnja najviše je došla do izražaja na primeru već više puta pominjanih Glodana, u koje se stanovnici neće skoro vratiti uprkos naporima Vlade Srbije.

Elemente senzacije imao je snimak jedne strane televizije koji pokazuje helikopter Mi-24 nad Kosovom. Zna se da ovaj helikopter ruske proizvodnje ne pripada vojsci, pošto je reč o letelici o kojoj, iako nije baš poslednja reč tehnike, već godinama sanja Ratno vazduhoplovstvo. Takođe, ne zna se ni to nalazi li se ona u sastavu MUP, iako se do u komad zna kakvih i koliko helikoptera ima domaća policija. Viđeni helikopter na sebi nije imao vi-

MALIŠEVO: Policija je u selo ušla bez borbi. Dva dana kasnije ogorčeni Srbi su palili radnje najbogatijih Albanaca

dljivih oznaka niti jedne na ovim prostorima poznate organizacije, tako da se može samo nagađati čiji je. Čiji god da je, Mi-24 je helikopter upravo savršen za potrebe na Kosovu.

S obzirom na to da su oružani sukobi praćeni egzodusom civilnog (albans-

REŽALA: Albanska propaganda tvrdi da stanovništvo beži od terora srpske policije. MUP uverava da su gađane samo kuće iz kojih su napadani policajci

Foto: Reuters

SMRT POLICAJCA Lukića

Živorad Lukić, pripadnik posebnih jedinica policije iz Prištine, ubijen je, prema službenim podacima MUP, u selu Plemetina kod Obilića 11. juna ove godine, iz zasede. Napad je izvršen ručnim bombama i automatskim oružjem.

Dom pokojnog Živorada Lukića je u selu Balovcu, nekoliko kilometara od Podujeva. Balovac se može naći samo pomoću precizne mape. Putokaza nema, policija nije za njega čula, lokalno stanovništvo spremno je da pomogne namerniku, pod uslovom da se sporazumete.

Do sela, kaže karta, vodi „lošiji kolski put“ koji prestaje otprilike taman gde Lukići žive. Dalje je „konjski put“.

Do brežuljka na kraju sela, gde je kuća Lukićevih, put će pokazati meštani - Albanci, dakako - jer u selu, osim Lukića, ima još jedna ili dve srpske kuće. I sami Lukići, otako je Živorad poginuo, u Balovcu borave samo o vikendu. Živoradova majka Desanka je prešla u Prištinu kod shane Milke.

Najmlađi Lukić rođen je 5. jula ove godine. To je Živoradov sin Milan. Ime je dobio po dedu. Rodio se 23 dana nakon očeve pogibije.

„Nego šta nego sam strahovala da to može da se desi. Pa je l' vidite šta se dešava. Radila sam u Jugodrvu. Sada sam prešla u SUP. Radim kao telefonistkinja“, kaže Milka. „Obećali su nam stan. Samo su rekli da se strpimo i da ne navaljujemo.“

„Ovako su nam ispričali tog dana: Živorad je vozio piciku (pingauer, terenski kamionet). Ispred je išlo oklopno vozilo. Sačekali su ih u zasedi. Mislili su da je pun, ali bila su svega trojica unutra. Gel'er je Živorada pogodio u leđa. Uspeo je da izade iz kabine i izvuče pištolj, ali je pao. Pucali su u njega još jednom iz blizine - tako oni rade. Tako i naši rade s njima. Transporter se zatim vratio, ali bilo je gotovo“, govori Milka.

Sa Živoradom Lukićem poginuo je policajac Branko Karavelić. Treći milicioner Dalibor Bogičević teško je ranjen.

„Često nas obilaze njegovi drugovi, kad stignu. A ne stižu, dođu kući samo da se okupaju i presvuku. Tako je i Živorad dok je dolazio“, kaže majka Desanka.

Malom Milanu pripada očeva penzija. „Ne znam koliko je to, ni otprilike, ako verujete. Nisam išla da to obavim“, kaže Milka.

Živoradova mesečna plata bila je dvaput po 1.100 dinara, plus 600 dinara takozvanog kosovskog dodatka.

Ljubiša, brat pokojnog Živorada, preduzetnik je. U Podujevu ima firmu za kopanje bunara.

S komšijama Albancima, priča Ljubiša, Lukići ne žive ni loše ni dobro - nisu reagovali na Živoradovu pogibiju. Mađa je i ranije, kaže Ljubiša, bilo dramatičnih trenutaka. „Noću su nam lupali na vrata. Ne znamo ko, mrak, bilo je nestalo struje. A iz noći u noć zaticali smo kapiju od dvorišta otvorenu. Neko nam se muvao po dvorištu.“

Ljubiša pokazuje jednu od napuštenih pomoćnih zgrada na imanju nekada očito brojnijeg domaćinstva Lukićevih. „Tu nikad niko od nas ne ulazi. Jednog jutro video sam da su vrata otvorena. Kad smo ušli, zatekli smo prazne konzerve i videli da su tu neki ljudi boravili. Čekali su Živorada u zasedi, jer su znali da on povremeno dolazi kući.“

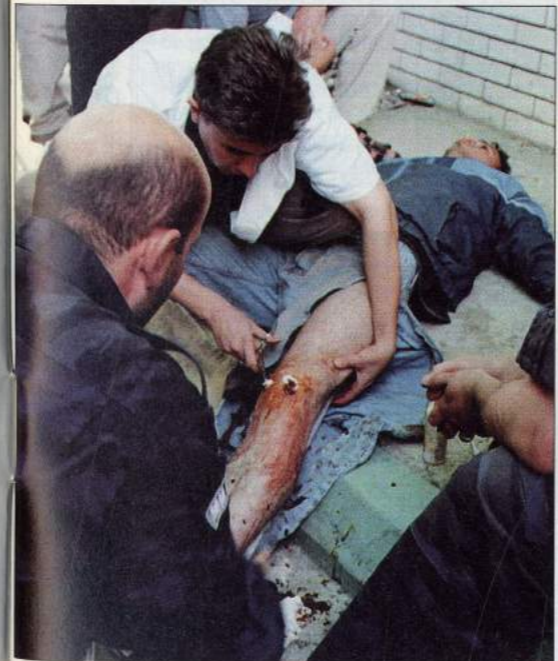

SAHRANA POLICAJCA GORANA MILENKOVIĆA: Po zvaničnim podacima do prošle nedelje na Kosmetu je poginulo 68 policajaca

kog) stanovništva, logično je upitati od čega ti ljudi beže. Albanska propaganda tvrdi da beže od terora srpske vojske i policije, koje, po njenoj interpretaciji, sprovode politiku depopulacije, dok službena propaganda Srbije uverava da ih teraju teroristi iz OVK. Činjenica je da

borbene operacije ponekad dostižu razmere zbog kojih je potpuno razumljivo što civili beže glavom bez obzira. Osim toga, treba razumeti i njihov strah da se suoče s neposrednim izvođačima radova na terenu. Ponašanje policije, od slučaja do slučaja, toliko je različito da ne ostavlja prostora ni za kakav generalan zaključak. U Junik, recimo, policija je ušla takoreći bez borbe, nakon što su se bande sakupljene u ovom mestu razbežale po šumama. Prema pouzdanim podacima, najisključivije naređenje koje su trupe na terenu imale bilo je da se uzdrže od ofanzivnih akcija, pa čak nisu odgovarale ni na vatru iz Junika koji su, inače, imale na dlanu. Izgleda da je u mestu utočište našlo nekoliko ljudi kojih su vlasti htele da se domognu. Junik, opkoljen i izolovan, nije predstavljao pretnju i vlasti nije koštalo ništa da demonstriraju uzdržanost i toleranciju.

Nasuprot tome, Mališevo, koje je takođe zauzeto bez borbi u samom mestu, u velikoj meri je izgorelo. Drugi dan po zauzimanju, viđeni su ljudi, neki navodno u uniformama, kako pale albanske kuće. Zvanično, koordinator državnih organa na Kosovu Andreja Milosavljević objasnio je da su ogorčeni Srbi palili radnje najbogatijih Albanaca koji su ujedno bili i najekstremniji separatisti i teroristi. Nezvanično, u MUP je zbog ovog pokrenuta istraga, pošto se cela stvar dogodila kada je već bila objavljena akcija povratka Albanaca u svoje domove.

ORAHOVAC: Policijski lekari ukazuju pomoć ranjenom teroristi

Foto: Reuters

DANCI u nevolji

Najteži javni incident nastao nesnalaženjem policajaca dogodio se krajem jula kada je, usled banalnog nesporazuma, policija na kontrolnom punktu blizu fabrike „Feronik“ otvorila vatru na džip s novinarima danske televizijske ekipe.

Danski novinari nisu smatrali za potrebno da se zaustave na kontrolnom punktu, budući da su nedugo pre toga tuda, samo u suprotnom smeru, već jednom prošli i uputili se prema zoni pod kontrolom OVK. Međutim, na kontrolnom punktu OVK je odbila da propusti Dance upravo zato što su bili sumnjivi jer ih je propustila srpska policija. Vraćajući se, videći vozilo iz „neprijateljskog“ smera koje se ne zaustavlja (vozač je samo usporio), milicioner, koji je stigao na Kosovo dan ranije, pucao je pravo u vozača kojeg je spasio zaštitno stakalo. Ne shvatajući zašto pucaju, vozač džipa se dao u beg, a zatim su vatru otvorili i ostali policajci. Na džipu, koji nije bio potpuno opkoljen, po povratku u Prištinu izbrojano je dvadesetak rupa.

Staklo koje je šoferu spasilo život izdržava samo jedan pogodak iz vatrenog oružja. Svaki sledeći bio bio fatalan.

Epilog je ipak bio neželjen. MUP Srbije izdao je čak dva saopštenja optužujući - indirektno - strane novinare za špijunažu i provokativno ponašanje. Ovo je ogorčilo čak i srpske novinare u prištinskom Medija-centru, pošto su se Danci, za koje kažu da su i inače bili korektni, poneli fer i za sve svetske televizije koje su smesta izvestile o događaju ispričali šta se zapravo dogodilo, naglasivši da imaju razumevanja za milicionera i stresnu situaciju u kojoj se nalazi. „Obojica smo bili uplašeni“, rekao je Danac, „ali sada je noć i ja sam u motelu, a on je ostao u šumi.“

Policija je svoje aktivnosti umnogome modifikovala u odnosu na period pre nekoliko meseci. Likvidacija klana Jašari, zimus, što je i označilo početak ratne kampanje na Kosovu, obavljena je uz pomoć minobacača, a prema nekim informacijama radile su i maljutke (vodene rakete). Zastrašujuća razaranja dogodila su se i u Dečanima prilikom „probijanja“ pravca Peć-Đakovica, što je bilo povod da se međunarodni faktori ozbiljno suprotstave „nesrazmernoj upotrebi sile“ koju koriste srpske vlasti.

Naredne operacije vođene su mnogo više policijskim sredstvima. Kod Orahovca je upotrebljen suzavac da bi se teroristi isterali iz šume. Otekli od suzavca, iz šume su bežali ne samo teroristi nego i njihove žene i deca.

Nema ni govora o tome da Kosovo oružanom silom može biti stavljeno pod kontrolu. Videlo se na primeru Likošana i Glodana da postoje čitave regije koje ni policija, a ni vojska, niti mogu, niti imaju interesa neprestano da kontrolišu. S druge strane, albanski separatistički pokret, koji je zauzimanjem naseljenih mesta hteo da ozvaniči svoju vlast, doživeo je neuspeh. Koliko pre tri-četiri meseca, govorilo se o omasovljenju otpora i prevazilaženju stra-

SELO SANKOČ: I u najtemeljnije očišćenim uporištima OVK srpska policija zadrži se nekoliko sati, najduže koji dan, i zatim ih sasvim napušta. Potom se u sela vraćaju pripadnici OVK

ha kao najvećem strateškom uspehu OVK. Danas je to organizacija opterećena vojnim porazom. Jezgro organizacije, kako to obično biva, izmaći će u inostranstvo ili ilegalu, a stanovništvo će ostati da obnavlja opustošena sela. OVK se organizaciono nije pokazala doraslom cilju koji je postavila, a njega uporišta s „bunkerima“ od saka i trojnim naoružanjem delovala su groteskno u poređenju s onim što je u borbi protiv njih demonstrirala srpska policija. Prosečan Albanac više ne misli: OVK - to smo svi mi, a ni njen međunarodni rejting nije onakav kakav je bio pre dva ili tri meseca.

Svi predviđaju da će se OVK ponovo vratiti u fazu klasične šumske gerila, i da će se protiv državne vlasti boriti klasičnim metodom „udri i beži“. Za one koji budu branili interese države ova će taktika biti mnogo neprijatnija, ali i za albanski separatistički pokret ona predstavlja mnogo duži put do cilja.

SRBOLJUB BOGDANOVIĆ
DANIEL BUKUMIROVIĆ

Foto: Reuters

STANDARDI specijalci

Pored psihofizičkih uslova i standardne vojne obuke, pripadnici diverzantskih i specijalnih jedinica načelno moraju da ispunje sledeće uslove:

- upotreba svih oružja i oruđa koje se nalazi u formacijskom naoružanju matične zemlje, kao i oružja i oruđa na pretpostavljenom području delovanja
  - upravljanje motornim i oklopnim vozilima i tenkovima; upravljanje helikopterom
  - sposobnost da savladaju dvojicu neobučeni protivnika golim rukama za vreme do deset sekundi
  - preživljavanje u divljini u neprijateljskoj pozadini
  - pravljenje oružja od priručnih sredstava (daske, žice, stakla...)
  - donošenje odluka za manje od pet sekundi
  - zbrinjavanje lakših povreda
  - potpuno navikavanje na život s oružjem, da ono postane produžetak ruke
  - ovladavanje jezikom koji se govori na području delovanja
- Za pripadnike SAJ zna se da ne ispunjavaju makar jedan od ovih uslova - onaj o vladanju albanskim jezikom. Obuka pripadnika specijalnih jedinica Resora državne bezbednosti nije poznata, ali se zna da postoje ljudi osposobljeni za obaveštajno delovanje u pozadini neprijatelja

METOD: Za razliku od likvidacije klana Jašari i borbi u Dečanima kada je koristila „nesrazmernu silu“, policija je kod Orahovca teroriste isterala iz šume suzavcem, a u Juniku je imala naređenje da ne odgovara na vatru terorista

SAOBRAĆAJ

Srećan put u crnu tačku

Jedino su autoput Beograd - Niš i deo puta Beograd - Novi Sad u dobrom stanju, dok su ostale jugoslovenske saobraćajnice gotovo neupotrebljive. Ljudi se njima ipak voze i, ginu

PROMILI: Istraga je utvrdila da je vozač Radomir Gojković imao 3,88 promila alkohola u krvi

UGROŽENI

Prema podacima MUP Srbije, u prvih sedam meseci ove godine bilo je 30.812 saobraćajnih nesreća u kojima je poginuo 601 putnik, a povređene su 8.184 osobe. Broj nesreća je u odnosu na prošlu godinu manji za 5,87 odsto, a broj poginulih za 7,86 odsto. Inače, između 1980. i 1990. godine u bivšoj Jugoslaviji je u saobraćajnim nesrećama godišnje prosečno ginulo 4.500 ljudi. Jugosloveni spadaju u najugroženije učesnike saobraćaja u svetu - u Evropi je jedino Turska po stepenu rizika ispred nas. Svetski prvaci u bezbednom saobraćaju su Japanci, a drugi su Nemci.

Vlada Srbije zahvaljuje Vladi Cme Gore na brzom reagovanju i pravovremenom zbrinjavanju unesrećenih... Ovo je u Podgorici izjavila Leposava Milićević, ministar zdravstva u srpskoj vladi, dan nakon što se autobus pun putnika koji su iz Beograda krenuli na more survao u kanjon Morače, pri čemu je 20 ljudi poginulo (među njima i vozač autobusa) a 17 je povređeno.

To što se pokazalo da čelnici Srbije i Cme Gore mogu i normalno da komuniciraju, bar kada su teške nesreće u pitanju, bila je i jedina neobična stvar u ovom slučaju. Sve ostalo izvedeno je rutinski: policija i spasilačke ekipe stigle su veoma brzo na mesto udesa, povređeni su izuzetnom brzinom izvučeni iz slupanog autobusa i zbrinuti u podgoričkom kliničkom centru, poginuli su avionom prebačeni u Be-

NESERE

11. marta 1976. na autoputu Beograd - Niš kod sela Krnjeva sudarili su se autobus i šleper. Poginulo je 14 putnika
23. januara 1977. kod Kumanova je poginulo 26 putnika, a 17 je povređeno

15. avgusta 1979. kod Iriškog venca poginulo 14, a povređena su 24 putnika

2. januara 1980. autobus sleteo u Neretvu, poginulo je 20 putnika

2. decembra 1980. u nesreći na Ibarskoj magistrali poginulo je 18, a povređeno 48 putnika

1. oktobra 1981. na putu Novi Sad - Beograd autobus pao s nadvožnjaka na prugu. Poginulo je 20, a povređeno 36 putnika

14. avgusta 1984. nedaleko od Foče autobus Titogradtransa sleteo je u provaliju duboku 50 metara i udario u stenu. Poginulo je 12, a povređeno 29 putnika

Decembra 1984. autobus Niš-ekspresa sleteo je u provaliju duboku 200 metara. Poginulo je devet, a povređeno 17 putnika

6. aprila 1985. na putu Sarajevo - Mostar kod Jabanice, posle sudara s kamionom, u Jablaničko jezero survao se autobus pun radnika. Poginulo je 35, a spaseno samo osam putnika

Maja 1985. na autoputu Skoplje - Beograd u sudaru autobusa i kamiona poginulo 11, a povređeno 40 putnika

U noći između 1. i 2. februara 1987. na putu Niš - Skoplje kod Doljeva poginulo je 24, a povređeno 27 putnika

31. avgusta 1988. godine oko 21 čas na putu ka Mostaru šest kilometara od Jabanice u bočnom sudaru autobusa i šlepera poginula su 32 putnika - 13 ih je preživelo

19. maja 1989. na putu Sokolac - Sarajevo poginulo je 17 putnika

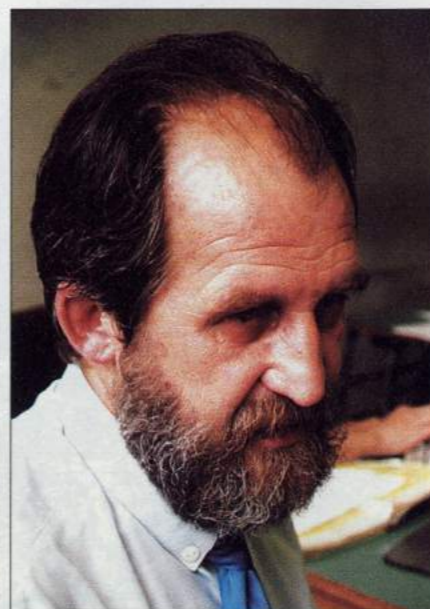
KRIVICA: Nesreća u kanjonu Morače - ko je kriv, ljudi ili loši putevi

22. septembra 1989. u 8.45 na neobezbeđenom pružnom prelazu u Pojatama kod Zaprešića na pruzi Zagreb - Varaždin putnički voz je naleteo na autobus. Povređeno je više od 20 učenika, a poginulo 12 učenika OŠ „Ante Kovačić“ iz Marije Gorice

22. marta 1993. na autoputu Beograd - Niš kod Begaljičkog brda povređeno je 16, poginulo 14 osoba. Sredinom ove godine na autoputu Beograd - Niš kod Malog Požarevca poginulo je 14, a povređeno 20 putnika

14. avgusta 1993. godine kod sela Pomazetin nedaleko od Kosova Polja na autobus koji je prevozio prvu smenu ugljenokopa Belačevac naleteo je brzi voz. Poginula su 22 putnika, a povređena su 52

Do 1998. godine nije bilo većih saobraćajnih nesreća. 30. jula 1998. godine kod Novog Sada teretni kamion iz Rožaja je, prošavši kroz crveno svetlo, udario u zglobni autobus na liniji Novi Sad - Temerin. Poginulo je deset, a povređeno 46 putnika. 12. avgusta ove godine u selu Rabuš kod Bioče desila se poslednja velika saobraćajna nesreća. Pošto je udario u stenu, autobus se survao u kanjon Morače. Poginulo je 20, a povređeno 19 putnika. U krvi vozača pronađeno je 3,38 promila alkohola.

ODGOVORNOST: „Ljudi koji su projektovali opasne puteve sede u foteljama i ni zbog čega nisu odgovorni“, Milan Vujančić

tate istrage, da je obdukcijom utvrđeno da je vozač i vlasnik autobusa Radomir Gojković imao 3,88 promila alkohola u krvi (za amatere je gornja granica 0,5, a za profesionalne vozače 0,2 promila) i da je to dokaz da je on kriv za nesreću. Izjava je izazvala pravu lavinu optužbi na račun podgoričkih istražnih organa. Porodica vozača, njegove kolege i prijatelji tvrdili su da on u takvom stanju nikada ne bi seo za volan, dok je jedna od povređenih putnica izjavila da je Gojković na pauzi u restoranu, pre nego što je zamenio kolegu koji je do tada vozio, pio samo kafu. Slučaj u kanjonu Morače ponovo je postavio pitanje: koliko su za saobraćajne nesreće krivi ljudi, a koliko ostale okolnosti koje utiču na bezbednost saobraćaja.

Milan Vujančić, vanredni profesor na kadetri za bezbednost saobraćaja na Saobraćajnom fakultetu u Beogradu, kaže za „Evropljanin“ da je količina alkohola izmerena u Gojkovićevoj krvi neobično velika, jer izaziva vrlo teške posledice i čoveka onemogućava da bilo šta radi.

„Čovek koji ima više od dva i po promila alkohola u krvi u stanju je teškog pijanstva i često gubi svest na duže vreme, a 3,88 promila izaziva stanje kome“, tvrdi Vujančić. On misli da je Gojković morao popiti veliku koncentraciju jakog pića za kratko vreme, da bi za desetak minuta, koliko je vozio, imao tri promila alkohola u krvi, ali da je i to malo verovatno jer je za resorbovanje alkohola u krvi potrebno najmanje 30 minuta.

SEDMAM: U prvih sedam meseci ove godine bilo je 30.812 saobraćajnih nesreća sa 601 poginulim

Vujančić ostavlja mogućnost greške prilikom analize Gojkovićeve krvi, ali dodaje da je u slučaju da je nalaz ispravan reč o neverovatnoj neodgovornosti vozača: „Svako ima pravo da se igra sa svojim životom ali ne i sa životima putnika.“

Alkoholizirano stanje vozača često je uzrok saobraćajnih nezgoda, tako bar tvrde ovađanski zvaničnici, međutim, zvanični podaci MUP Srbije za prošlu godinu pokazuju suprotno. Prema ovim podacima, od 500.000 prekršajnih prijava podnetih protiv vozača, za 50.000 je uzrok prekomerna doza alkohola, što čini deset procenata, dok je u saobraćajnim nezgodama učestvovalo samo pet odsto alkoholiziranih osoba. Iz ovih brojeva mogao bi se izvući zaključak da vlasti za nezgode u saobraćaju najčešće okrivljuju alkoholizirane vozače da bi skrenule pažnju s drugih uzroka saobraćajnih nesreća, recimo, dotrajalih puteva ili neispravnih vozila.

Tragedija u kanjonu Morače otvorila je i pitanje jesu li privatne agencije dovoljno opremljene za bezbedan prevoz putnika. Građani im naročito zameraju to što imaju stara vozila koja su za male pare kupljena u Bosni ili u istočnovevropskim zemljama. Jovan D., privatni prevoznik, kaže za „Evropljanin“ da je to netačno. „Možda i ima autobusa kupljenih u Bosni, ali 90 odsto autoprevoznika vozila nabavlja u Zapadnoj Evropi, i to najčešće u Nemačkoj, Švedskoj i Austriji. Ja sam svoja dva autobusa kupio u Švedskoj i prošao sve tehničke preglede, a siguran sam da su u boljem stanju od većine vozila u društvenim preduzećima“, kategoričan je Jovan. On kaže da se nesreće mogu dogoditi i zbog premorenosti vozača, koji zbog zarade nastoje da obavite više „tura“ dnevno, ali da to nema veze s ispravnosću autobusa.

Istini za volju, u Beogradu je lako uočiti da su autobusi privatnih prevoznika, bar po izgledu, u mnogo boljem stanju nego vozila GSP i Laste, ali to ne znači da su, kada se otisnu put Crnogorskog primorja,

ispravna. I profesor Milan Vujančić misli da su autobusi privatnih prevoznika kupljeni u zapadnim zemljama, iako polovni, mnogo kvalitetniji nego domaći autobusi. „I taj stari autobus, ako imamo u vidu kvalitet puteva u zapadnim zemljama i stalno održavanje vozila, sasvim je solidan.“

Od autobusa društvenih preduzeća, koja su mahom starija od deset godina i veoma loše održavana, ne možete očekivati visok stepen bezbednosti“, smatra Vujančić. Prema statističkim podacima, neispravnost vozila samo je u pet odsto slučajeva uzrok saobraćajne nezgode. Ako tome dodamo pet odsto nezgoda čiji je uzrok alkoholizirano stanje vozača, ostaje čak 90 odsto nezgoda koje su se desile, pre svega, na lošim putevima.

Nije, naravno, nikava tajna da su naši putevi u očajnom stanju. Kanjon Morače svakog leta odnese po nekoliko života, slično je i na Ibarskoj magistrali ili na putevima na krajnjem jugu Srbije. Profesor Milan Vujančić kaže da su za crne tačke u kanjonu Morače odgovorni projektant i izvođači radova, koji po važećem Zakonu o osnovama bezbednosti saobraćaja mogu biti i krivično gonjeni. „Ne može me niko ubediti da vozači pre tog dela puta voze dobro i da su im do tih mesta vozila ispra-

vna, a da baš tu pogreše ili im se pokvari auto. Za to vreme, čovek koji je projektovao takav put sedi u svojoj fotelji i ni zbog čega nije odgovoran.“ Prema približnim procenama stručnjaka, opravka i bolje obezbeđenje nekoliko neuralgičnih tačaka crnogorskog dela puta prema moru koštala bi oko dva miliona dolara, ali pitanje je kako obezbediti novac za nju, ali i za ostale puteve u Jugoslaviji. Privatni prevoznik Jovan D. smatra da treba više uložiti u puteve u Srbiji, jer su lošiji nego oni u Crnoj Gori. „Jedino su autoput Beograd - Niš i deo puta Beograd - Novi Sad u relativno dobrom stanju, sve ostalo je pravi očaj“, kaže Jovan D. Indikativno je da pravi podaci o bezbednosti vozača na našim putevima ne postoje, jer se od 1989. godine ta statistika uopšte ne vodi. Posredstvom Interneta ti podaci mogu se dobiti za sve evropske zemlje, Australiju ili Ameriku, ali ne i za Srbiju i Jugoslaviju. Pokušali smo da u Republičkom ministarstvu za saobraćaj saznamo zašto ta statistika ne postoji, ali niko od zvaničnika nije bio raspoložen za razgovor.

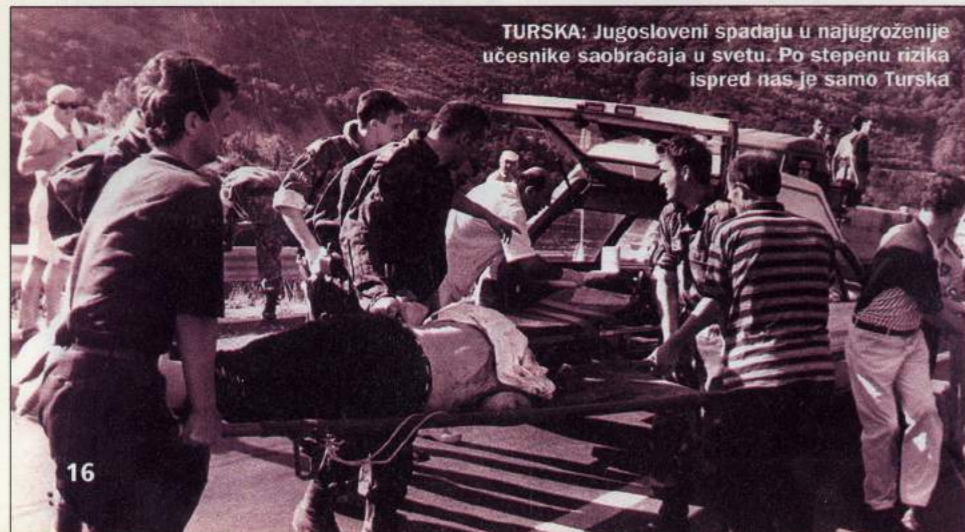
Da od popravke naših puteva ili proširenja i izgradnje novih nema ništa, svedoči i predlog novog saveznog zakona o osnovama bezbednosti saobraćaja. Kako „Evropljanin“ saznaje, prema tom predlogu sav novac od naplaćenih prekršajnih prijava ići će u savezni budžet iako su stručnjaci predlagali da se, poput sada važećeg zakona, po trećina ovih prihoda uplaćuje u savet za bezbednost saobraćaja, savezni budžet i izgradnju i opravku puteva. Dakle, čak i pod uslovom da i Crna Gora da saglasnost na ovaj zakon, uprkos tome što se sav novac sliva u savezni bužet, putevi će nam ostati kakavi jesu - opasni. ■

ZORAN MAMULA/JELENA SRETENOVIĆ

ograd, a istraga je krenula svojim tokom. Ova tragedija bi, dakle, brzo bila zaboravljena (što zbog naše uobičajene neosetljivosti na tuđu bol, što zbog svakodnevnih pogibija na Kosovu, koje u našoj javnosti izazivaju daleko veću pažnju nego saobraćajne nesreće) da istražni sudija u Podgorici nije izjavio, saopštavajući rezultate istrage, da je obdukcijom utvrđeno da je vozač i vlasnik autobusa Radomir Gojković imao 3,88 promila alkohola u krvi (za amatere je gornja granica 0,5, a za profesionalne vozače 0,2 promila) i da je to dokaz da je on kriv za nesreću. Izjava je izazvala pravu lavinu optužbi na račun podgoričkih istražnih organa. Porodica vozača, njegove kolege i prijatelji tvrdili su da on u takvom stanju nikada ne bi seo za volan, dok je jedna od povređenih putnica izjavila da je Gojković na pauzi u restoranu, pre nego što je zamenio kolegu koji je do tada vozio, pio samo kafu. Slučaj u kanjonu Morače ponovo je postavio pitanje: koliko su za saobraćajne nesreće krivi ljudi, a koliko ostale okolnosti koje utiču na bezbednost saobraćaja.

Milan Vujančić, vanredni profesor na kadetri za bezbednost saobraćaja na Saobraćajnom fakultetu u Beogradu, kaže za „Evropljanin“ da je količina alkohola izmerena u Gojkovićevoj krvi neobično velika, jer izaziva vrlo teške posledice i čoveka onemogućava da bilo šta radi.

TURSKA: Jugosloveni spadaju u najugroženije učesnike saobraćaja u svetu. Po stepenu rizika ispred nas je samo Turska

NEKAD: Od 1980. do 1990. u bivšoj Jugoslaviji godišnje je na putevima prosečno ginulo 4.500 ljudi

NOVAC: Prodajom lekova godišnje se obrne oko 295 milijardi dolara. Samo prošle godine, sto najčešće prepisivanih lekova zaradilo je 76 milijardi dolara

Gvozdeni farmaceuti

Iako su prihvatili saradnju sa Zavodom za zdravstveno osiguranje, proizvođači su puni strepnji za budućnost:

„Jedino se plašim da sada neko ne uveze sve. Ako se to dogodi, svi ćemo mi u januaru iduće godine otići bestraga“, kaže s ubeđenjem oprezni proizvođač.

Strah nije neosnovan. U proteklom periodu uvozom lekova bavili su se - uz oficijelne uvoznike - Cip, Adok, Simpo, a nedavno se kao uvoznik medikamenata deklarirao i smederevski Sartid, sve preduzeća iz kategorije „uvozničkog lobija“, bliskog vrhu vlasti. Visine deviznih kvota koje su im odobravane nadležni kriju kao zmija noge. Najuporniji kritičar ove pojave Miodrag Babić, predsednik vrsačkog koncerna Hemofarm, već dugo upozorava da je prošle godine na uvoz lekova utrošeno više deviznih sredstava nego za celu SFRJ u godini pre raspada. Dodatno zabrinjava okolnost da se često uvozi i deo domaće proizvodnje asortimana. Bez efekta...

LEKOVI

U potrazi za aspirinom

Potreba za lekovima u odnosu na 1990. godinu je udesetostručena, dok je proizvodnja za gotovo 40 odsto manja. Uz to, Jugosloveni piju lekove koji su u svetu bili u modi pre 10-15 godina

Lekovi znače novac. Još od 1967. godine kada je osnovana *Tanabe Seiyaku*, najstarija farmaceutska kompanija na svetu, traje neprekidna trka za prestiž, novi molekuli, bolji lek i veći profit.

Razvoj medicine i razvoj farmaceutske industrije idu uporedo: svaka nova bolest iziskuje novi medikament, efikasniji, neškodljiviji, a ljudi vole raznobojne tablete, kapsule, tekućine. Stoga nije čudo da je farmaceutska industrija već godinama u svim razvijenim zemljama sveta najprofitabilnija grana privrede. U 1996. godini, samo 50 najvećih kompanija zapošljavalo

je 2.079.237 ljudi. A kompanija je - na stotine. Godišnje se obrne oko 295 milijardi dolara. Prema podacima iz prošle godine, samo sto najčešće prepisivanih lekova donelo je zaradu od 76 milijardi. A lekova je - na hiljade...

U bespoštednoj konkurenciji, mali teško opstaju jer je za nova istraživanja potrebno sve više novca. Zato je svetsko farmaceutsko tržište vrlo dinamično: da bi se manje ulagalo, kompanije bile produktivnije, a profiti veći, stalno neko nekoga pripaja, kupuje, integriše. Farmaceutska industrija u svetu danas uglavnom osniva akcionar-

ska društva, multinacionalne kompanije.

Lekove najviše kupuju Evropljani i Amerikanci, koji na njih troše po 105 milijardi dolara godišnje. Od toga, zapadnoevropske zemlje potroše 96, a SAD - 84 milijarde. Na azijskom kontinentu, od 74 milijarde dolara - 53 milijarde potroši Japan... U svetskim razmerama, posmatrano po državama, najveći potrošači lekova su SAD, Japan, Francuska, Nemačka, Italija, Velika Britanija, Španija, Kanada... Očigledno, ko više ima, više i troši. Među „prvih deset“ je, istina, i Kina, ali ne zbog bogatstva, već zbog mnogoljudnosti.

USPEŠNO: U tabelama najuspešnijih farmaceutskih kompanija prvo mesto drži Merck Co. koji je 1996. godine zaradio gotovo 20 milijardi dolara

Svetsko farmaceutsko tržište

Rang-liste najuspešnijih svetskih farmaceutskih kompanija prave se svake godine. Na listi tokom 1994, 1995. i 1996. godine (poslednji dostupni po-

daci) nije bilo promena u redosledu. U tabeli koja sledi, farmaceutska prodaja je izražena u milijardama dolara

	1994.	1995.	1996.
1. Merck Co.	13.521,0	15.600,0	19.828,0
2. Glaxo Wellcome	8.666,0	12.055,0	13.012,0
3. Novartis	-	-	9.825,0
4. Bristol Myers Squibb	6.970,0	7.810,0	8.702,0
5. Hoechst	6.335,0	8.606,0	8.680,0
6. Roche	6.012,0	7.825,0	8.495,0
7. Pfizer	5.811,0	7.072,0	8.188,0
8. Bayer	6.887,0	7.750,0	7.883,0
9. American Home Products	5.181,0	7.521,0	7.924,0
10. Rhone Poulenc Rorer	4.487,0	5.142,0	7.790,0
11. Smith Kline Beecham	5.706,0	6.611,0	7.422,0
12. Johnson Johnson	5.158,0	6.724,0	7.188,0
13. Eli Lilly	5.238,0	6.242,0	6.427,0
14. Abbott	4.951,0	5.629,0	6.307,0
15. Astra	3.750,0	4.933,0	5.729,0
16. Pharmacia Upjohn	6.103,0	6.259,0	5.079,0
17. Shering Plough	3.880,0	4.472,0	5.049,0
18. Takeda	4.575,0	5.279,0	4.988,0
19. Boehringer Ingelheim	3.147,0	3.764,0	3.975,0
20. Sanofi	2.440,0	3.383,0	3.878,0

Na istočnoevropskom tržištu prednjači Rusija, koja na lekove troši tri i po milijarde dolara (kap u moru u poređenju s francuskih 25,3 milijardi, pogotovo ako se to uporedi s brojem stanovnika: sedam puta veći trošak za tripot manju populaciju). Sledе Ukrajina, Poljska, Češka i Mađarska. Nezvanično, pošto Jugoslavije proteklih nekoliko godina nema u zvaničnoj statistici, po potrošnji smo iza Mađarske, sa oko 500 miliona dolara.

U našoj zemlji postoji devet (po mogućnostima) relevantnih proizvođača lekova: ICN Jugos-▶

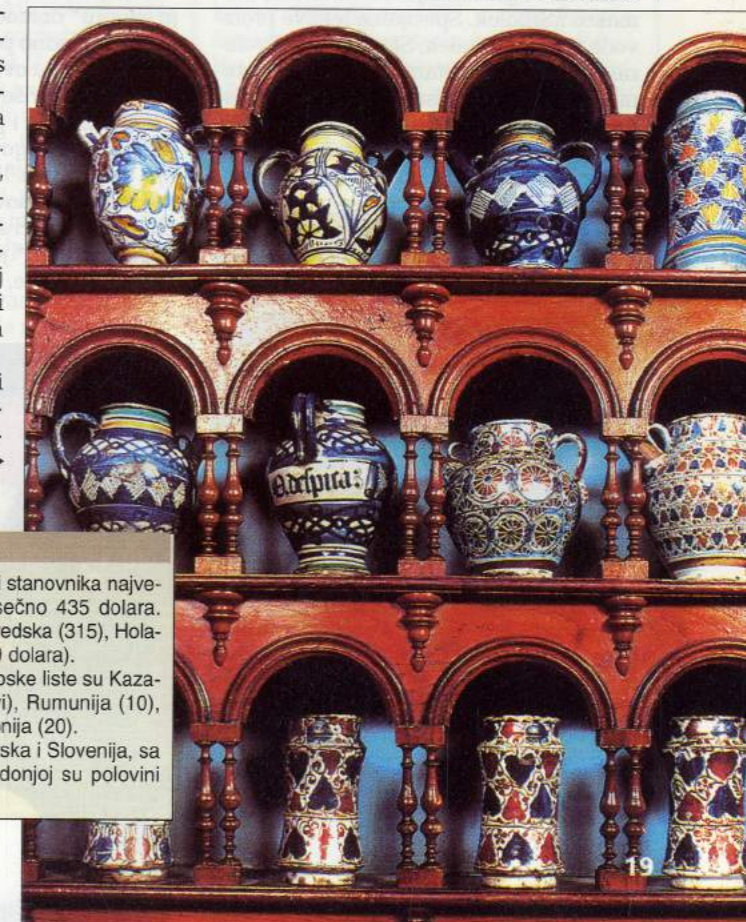
LISTA: Potrošnja lekova po glavi stanovnika najveća je u Francuskoj, a najniža u Kazahstanu

Potrošnja

Potrošnja lekova po glavi stanovnika najveća je u Francuskoj - prosečno 435 dolara. Sledе Švajcarska (396), Švedska (315), Holandija (272) i Nemačka (269 dolara).

Na suprotnom kraju evropske liste su Kazahstan (šest dolara po glavi), Rumunija (10), Litvanija i Latvija (19), Estonija (20).

Bivše YU republike Hrvatska i Slovenija, sa 63 odnosno 52 dolara, u donjoj su polovini ove rang-liste.

Razvoj i istraživanja

Ulaganja u razvoj i istraživanja za 1996. godinu u milijardama dolara:

1. Novartis	2.948,4
2. Johnson and Johnson	1.905,0
3. Glaxo Wellcome	1.811,0
4. Hoechst	1.810,7
5. Roche	1.700,0
6. Pfizer	1.684,0
7. Merck Company	1.487,3
8. Pharmacia Upjohn	1.226,0
9. Abbott	1.204,8
10. Smith Kline Beecham	1.191,8
11. Eli Lilly	1.189,5
12. Bayer	1.133,3
13. Rhone Poulenc	1.114,8
14. American Home Products	1.114,7
15. Bristol Byuers Squibb	1.070,3
16. Astra	1.053,0
17. Boehringer Ingelheim	784,0
18. Scehrung Plough	722,8
19. Takeda	641,6
20. Sanofi	511,3

Zanimljivo je da, recimo, *Zeneca Inc.*, britanska kompanija koje nema među 20 najvećih ni po profitu ni prema ulaganjima, među prvih 100 najviše prepisanih lekova ima čak pet svojih preparata.

lavija, Hemofarm, Zdravlje, Panfarma, Hemomont, Jugoremedija, Zorka farma, Farmakos i Srbolek. Specijalne lekove proizvode još Jagodinalek, Slavija med, Evofarm, Sanitarija, Fanfarm... „Licencno“ utemeljena, veoma zavisna od uvoza, naša farmaceutska industrija ipak je solidno radila - dok je bilo novca. Nestašice su bile srazmerno retke, a glavni spor između proizvođača i države vodio se oko priznavanja odgovarajućeg procenta inodomicilnih cena (dogovoreni procenat srednje

Francuski model

Realno, prava osiguranika u finansijski opustošenoj državi moraju da budu uništena. A niko nema hrabrosti, ni pozicija ni opozicija, da ponudi dobrovoljno osiguranje koje bi mnogo toga rešilo. Kada je o lekovima reč, u većem delu sveta pacijent, apotekar i država su u savršenom skladu. U Francuskoj, na primer, lekar prepisuje recept, ali pacijent plaća punu cenu svakog leka, bar u prvom trenutku. To ga *a priori* destimuliše da uzima i recept za nešto što već ima kod kuće. Markicu s kutije farmaceut lepi na recept, a osiguranje na osnovu toga ili refundira deo ili čitav trošak, u zavisnosti od indikacionog područja. Apoteke odmah dolaze do sredstava za obnovu lagera, nema nestašice, pa bolesnik u strahu ne stvara kućne rezerve. A pogledajte naše kućne apoteke koje se „hrane“ nestašicama, ali ih i pospešuju... Slično je u većini zemalja.

ČISTOĆA: „Oni koji prodaju lekove koji su 'obogaćeni', ne razmišljaju o tome da na taj način ugrožavaju tuđe živote“, Dragutin Rajevac

vrednosti cena lekova u Austriji, Nemačkoj, Italiji i Grčkoj), kao osnove za obrazovanje domaćih.

„U doba bivše SFRJ domaći lekovi 'vredeli' su 75 odsto inodomicilnih cena, danas - 24,4 odsto“, kaže za „Evropljanin“ Slavica Radović, direktor prodaje ICN Jugoslavija. „Posle poslednje devalvacije dinara od 80 odsto, cene lekova skočile su za 1,36 odsto. To najbolje pokazuje kolika nam je produktivnost, odnosno koliko nam je prodaja rentabilna.“

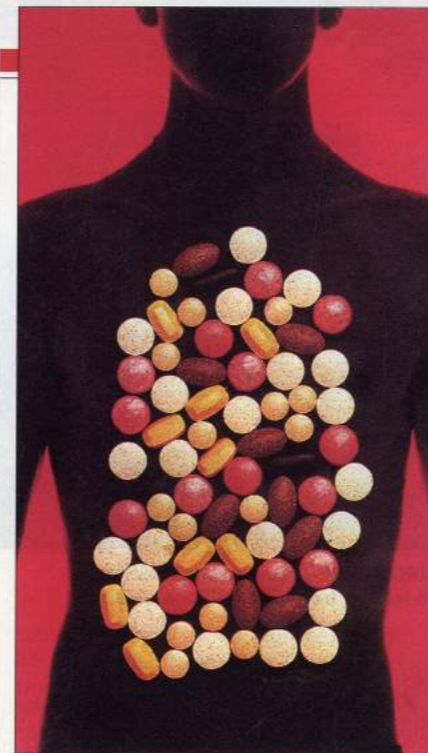
Nije jednostavno ukratko izložiti „noviju istoriju“ domaćeg farmaceutskog tržišta, ali je vredno pokušaja: bankrot države odrazio se i na ovu industriju, na veletrgovine (ima ih više od 200) i apoteke (oko 2.000 državnih i privatnih), na sve koji su uključeni u odgovoran posao stanbdevanja građanstva lekovima. Proizvodilo se sve manje jer novca za uvoz sirovina nije bilo, veletrgovci su kupovali (i isporučivali) „na kašičicu“ jer su obrtna sredstva postajala, što je, u krajnjem, uticalo i na

Država neće novac

„Stalno jurimo neke jadnike s kantama benzina, dok prolaze šleperi i šleperi benzina i cigareta, pa i lekova“, rezigniran je Dragutin Rajevac. Registracija svakog pojedinačnog preparata košta dve-tri hiljade nemačkih maraka. I, znate kako su to Slovenci uradili? Otvorili su vrata svima: i Južnoj Koreji, i Kini, i Bugarskoj... Registrovano je svel Za svaki oblik 'uknjižili' su po dve-tri hiljade maraka. A onda je država rekla: prihvatamo samo one s takvom i takvom cenom. Ko to može da postigne, doći će na listu. Onaj ko nema preparat, u prilici je da forsira cenu. A mi? Mi na tržištu (privatnom, društvenom, po pijacama) imamo slovenačke lekove, mimo (besmislenog) zakona: nije naplaćena carina, nije urađena kontrola i sproveden postupak registracije... Država se odrekla nekog novca koji bi joj dobrodošao, a na tržištu su, de fakto, nekontrolisani lekovi, iako sigurno ne manje kvalitetni od domaćih.

„trgovinski“ deo ovog lanca: apotekarski rafovi bili su sve prazniji, kao i džepovi pacijenata. Pošto lekove nisu mogli da nađu u društvenim, kupovali su ih u privatnim apotekama, u kojima je ponuda - pre svega zahvaljujući tome što su imale fleksibilan mali sistem i raspolagale s gotovim novcem - sve vreme bila dobra, bar do kraja aprila, kada su odlukom Savezne vlade veletrgovačke i maloprodajne marže prepolovljene (sa 12 i 20 na šest, odnosno 10 odsto), što je uzdrmalo i njihove pozicije.

Neki proizvođači i veletrgovine su prošle godine kreditirali državu. Situacija se delimično popravila, ali je došlo vreme da se dugovi vrata. Najveći poverilac ICN Jugoslavija ostao je „najkraćih rukava“: ne mogavši da se usaglasi oko iznosa duga, Zavod za zdravstveno osiguranje deketom je preparate ovog proizvođača skiniuo s „pozitivne liste“, a pri tom pridobio ostale da preuzmu obavezu snabdevanja.

Primeru radi, prema podacima iz prvog tromesečja '98, ICN je obezbeđivao 56,8 odsto lekova, Hemofarm 12,20 odsto, Zdravlje 9,6, Zorka farma 8,60 odsto... Možemo li se, pri takvom rasporedu snaga, nadati boljoj snabdevenosti?

„Kada je reč o raznovrsnosti preparata, bez daljnog - da, ali kada je o količinama reč - ni govora! Po kapacitetima nijedna naša fabrika nije u stanju da proizvede onoliko preparata koliko je potrebno, sve i da pogoni rade neprekidno 24 sata. A i da bi se radilo non-stop, bilo bi potrebno da Zavod da dovoljno novca za toliko sirovina. Teško će to ići, ali i naši direktori su političari...“, iskren je sagovornik iz renomirane proizvođačke kuće, koji, ne želeći da se zameri ni ICN ni državi, insistira da ostane anonimn.

Prim. dr Tomislav Janković, direktor Republičkog zavoda za zdravstveno osiguranje, ne deli ovo mišljenje: proizvođačima će, kaže, biti isplaćeni dugovi iz poslednja tri meseca; novac se već isplaćuje; veće isporuke krenule su put apoteka; zadovoljni su i proizvođači i veletrgovci... Zavod će novac obezbediti kreditima od domaćih banaka, a

Cene

	ICN	ITALIJA	AUSTRIJA	NEMAČKA	GRČKA
alfacet 16x500	18,55 DM	19,77 DM	56,04 DM	63,39 DM	25,59 DM
amikacin 10x500	90,23	106,47	677,95	612,40	84,3
acth kmp.	6,08	13,97	34,39	28,03	23,48
amracin, kapsule	0,92	5,28	15,54	6,66	2,94
bactrim, tablete	2,11	4,03	15,71	10,78	10,49
bensedin 5 mg	1,25	7,93	6,91	6,04	1,07
flugalin 100 mg	3,83	8,13	20,55	25,29	8,82
dovicin	1,11	2,65	6,91	11,06	1,43
flonivin bs.	2,15	-	8,61	8,98	-
complamin	7,47	21,49	35,49	35,02	-
complamiret	1,57	3,64	7,33	8,41	-
gentamin 40.000	7,65	23,94	76,53	46,30	11,45
longaceph 10x1 g	129,68	187,16	497,24	376,00	250,55
mazepin	3,53	5,79	13,79	15,79	7,90
alfacet 16.500	18,55	19,77	56,05	63,39	25,59
katopil 40x25 mg	8,28	16,19	41,92	35,72	15,44
OHB 12	2,20	4,69	13,14	11,84	6,44
penicillin cryst.	-	79,55	81,82	88,61	-

„farmaceuti“ su se obavezali da će, prema spisku potreba, isporučivati robu do kraja godine. Lekovi koje domaća industrija ne proizvodi biće uvezeni: tender je raspisan, primanje ponuda do ovog trenutka verovatno zaključeno. Pa, ko bude bolji...

Domaće kuće sigurno nisu u stanju da nadomeste odsustvo Aj-Si-Enovih preparata, ne zato što ne mogu da ih proizvedu, već zbog velikih finansijskih potraživanja. Čak i ljudi koji su bez „socijalnih očekivanja“ teže dolaze do leka. Znače, potražnja za lekovima u odnosu na 1990. je udesetostručena, a proizvodi se 30-40 odsto manje nego onda. Pri tom, fabrike su proizvodile preparate koji imaju „tržišno“ pokriće. One koji ga nemaju, proizvodi jedna ili nijedna fabrika“, kaže mr ph. Dragutin Rajevac, potpredsednik Upravnog odbora Saveza privatnih apoteka.

Upravo tu negde otvara se novi krug naše priče o lekovima. Na novoj „pozitivnoj listi“ od 422 leka, na kojoj nema Aj-Si-Enovih, nalazi se 186 uvoznih preparata (ili 44 odsto). Još 33 će se uvesti, a da dosad nisu ni registrovana u nas. Prethodna „lista neophodnih“ brojala je 400 lekova, a od uvoznih je bilo 120 - tridesetak odsto.

Na spisku su sve same zvučne firme: *Zeneca, Hoechst, Shering Plough, Boehringer...* Ako se nađe novac za uvoz, znači li to da će Jugosloveni upotrebljavati najkvalitetnije lekove u Evropi? I uopšte, kakve lekove pijemo? Koliko je domaća industrija „moderna“ kada je o novim generacijama medikamentata reč?

„Od 100 najčešće prepisanih lekova u svetu tokom 1997. godine, domaće farmaceutske kuće proizvode 46. Generalno, imamo dobru farmaceutsku industriju, ali ona ne prati trend kada su u pitanju lekovi za snižavanje holesterola, za lečenje anemije, gljivičnih infekcija. Naši proizvo-

PROSEK: U 1995. godini prosečna cena uvoznog leka u Jugoslaviji bila je 100, a domaćeg 12,20 dinara

BORBA: Ljubiša Rakić (ICN) i Miodrag Babić (Hemofarm) predstavljaju velike farmaceutske kuće, koje nikako ne mogu da nađu zajednički jezik s državom

Mimo sveta

ZEMLJA	veleprod. marža	maloprod. marža
AUSTRIJA	16,6%	33,3%
BELGIJA	13%	31%
HRVATSKA	10%	35%
ČEŠKA	10%	25-26%
FRANCUSKA	14,8%	36,2%
NEMAČKA	17,4%	40,5%
GRČKA	8-10%	35%
MAĐARSKA	10-11%	31-32%
IRSKA	13%	25%
ITALIJA	17,8%	35,7%
HOLANDIJA	18%	33%
SLOVAČKA	13%	21%
SLOVENIJA	6-7%	9-30%
ŠPANIJA	11%	27,9%
RUMUNIJA	9%	24%

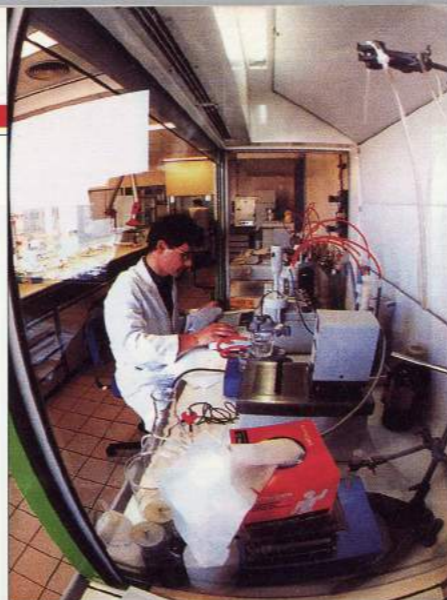
Podaci Komisije Evropske unije za praćenje primene Preporuka EEZ o prometu lekova i pomoćnih lekovitih preparata (Brisel, maj 1998)

dači, takođe, nemaju citostatike (iako je Srbolek pre izvesnog vremena registrovao endoksan, prim. N. K.), iskrena je Slavica Radović.

„U ovim okolnostima, od 186 uvoznih preparata, 51 je u grupi za terapiju endokrinih bolesti, mahom insulina.

Jugoslavenski lekovi nekad su bili izuzetno kvalitetni. Danas su proizvođači pri-

siljeni da nabavljaju sirovinu na najjeftinijim tržištima, pa ni kvalitet nije kakav je nekad bio. Fabrike, istina, imaju svoju internu kontrolu, ali ona ponekad pušta i serije koje su na ivici kvaliteta. Nije retkost da nam se pacijent požali kako lek koji godinama uzima više uopšte ne deluje. I među nama kruže priče o raznim preparatima, a pacijenti su najbolja ilustracija ovo-

SIROMAŠNI: Jugoslaveni godišnje na lekove troše 500 miliona dolara

ga o čemu govorim.“

Krajem osamdesetih, saznajemo, ispitivan je kvalitet apsirina (njegova aktivna supstanca) na domaćem tržištu. Rezultat: jedino je Bajerov zadovoljio, dok, recimo, proizvod uglednog domaćeg proizvođača uopšte nije delovao! Valjana aktivna supstanca upotrebljena je, valjda, samo u seriji koja je išla na ispitivanje prilikom registracije.

„To s internom kontrolom vam je kao kad čovek kaže: samo da mi auto prođe

Naj...

Najstarija farmaceutska kompanija u svetu je *Tanabe Seiyaku*, osnovana 1678. godine u Japanu.

■ Najstarija kompanija u SAD je *The Procter and Gamble Company*, osnovana 1837.

■ Najstarija evropska farmaceutska kompanija je *Bayer*, osnovana 1863.

■ Najmlađa kompanija na svetu je *Ivax Corporation*, osnovana u Majamiju (Florida, SAD) 1985.

■ Farmaceutska kompanija sa najviše odobrenih novih lekova (13) u 1996. je *Roche*.

■ Kompanija s najvećim brojem lekova koji čekaju odobrenje (13) je *Johnson and Johnson*.

■ Najbolji produkt lansiran u 1996. godini (*Warner-Lambert i Pfizer*) je lipitor, preparat za snižavanje holesterola. U 2000. godini očekuje se prodaja ovog leka u vrednosti od dve milijarde dolara.

■ Najpoznatiji produkt u 1997. godini je vijagra (*Pfizer*).

■ Kompanija sa najviše različitih proizvodnih linija je *Novartis*.

■ Najuže fokusirana farmaceutska kompanija je *Glaxo Wellcome*.

■ Najveća generička kompanija je *Ivex*.

■ Kompanija sa najvećim budžetom za razvoj i istraživanja je *Novartis*.

■ Kompanija sa najvećom neto dobiti je *Merck and Company*.

NAJBOLJI: Lipitor, preparat za snižavanje holesterola, najbolji je produkt lansiran u 1996. godini. U 2000. očekuje se prodaja ovog leka od dve milijarde dolara

BROJEVI: U 1996. godini 50 najvećih svetskih kompanija zapošljavalo je 2.079.237 ljudi

tehnički pregled. I, auto prođe, na ovaj ili onaj način, ali vlasnik ne razmišlja koliko time ugrožava svoj, i tuđe živote. Dakle, dok god država sve proizvedeno ne podvrgne nepristrasnoj kontroli, moći će i ovako i onako“, veli Rajevac.

On kaže da uglavnom pijemo lekove koji su bili „u modi“ pre 10-15 godina, jer cena sirovine za njihovu proizvodnju vremenom opada. Najnoviji lekovi koštaju mnogo: za manje od miliona nemačkih maraka ne može se proizvesti nimalo bolji aspirin!

Domaću sklonost prema zapadnoevropskim i američkim lekovima koji važe za dobre, a oni iz Azije za loše, Rajevac stručno objašnjava:

„U pitanju je čistoća supstance i savremena tehnologija, obe na strani zapadnog sveta. Inicijalno ista sirovina može biti toliko 'obogaćena' a tehnologija zastarela, da preparat, čak i ako deluje, može da izazove brojne nuspojave“, tumači stručnjak.

Paleta lekova na jugoslovenskom tržištu ne da se porediti s onom u staroj SFRJ. Odlaskom Slovenije i Hrvatske iz ovog sistema, zafalile su velike količine nekih specifičnih medikamenata. Domaće fabrike su ih, istina, registrovale, ali ih nikada

Prosek

Prosečne cene lekova, prema podacima iz 1993, izražene u američkim dolarima, izgledale su ovako:

Japan	40
SAD	21
Belgija, Holandija	18,85
Švajcarska	18
Nemačka	16,94
V. Britanija	13,80
Italija	11,38
Španija	8,23
Francuska	7,21

Prosečna cena medikamenata sa liste neophodnih lekova u SRJ je osam dinara. U 1995. prosečna cena uvoznog leka u našoj zemlji bila je 100, a domaćeg - 12,20 dinara.

nisu i proizvodile, sem simbolično.

Takve nestašice, kao i ova aktuelna, rešavaju se uvozom. Prema propisu, ako je domaći proizvođač registrovao neki lek, za uvoz tog preparata neophodna je njegova saglasnost. Ta procedura poštuje se kada se u pitanju mali anonimni uvoznici. Kada je reč o „državnim miljenicima“, velikim

veletrgovačkim kućama - njima je sve dopušteno. Proizvođači posle na sudu dokažu neumesnost takvog uvoza, pa i kršenje zakona. Ali... novac je otišao u nepovrat...

„Slično će, bojim se, biti i s predstojećim uvozom: registrovani su preparati vrhunskih svetskih kuća. Pojaviće se neki uvoznik i reći: nudim isti lek sedam puta jeftinije i, dobiće posao. A lek je zapravo 13 puta jeftiniji i onda je jasno ko je tu koliko 'dobar'. To je tako primamljiv zalogaj da se uvozom lekova u proteklom periodu bavio bukvalno svako ko je imao novca, bez obzira na osnovnu delatnosti. A posledica stanja u državi i na tržištu lekova ogleda se i u tome da se odnos 75:25 u korist domaćih preparata polako ali sigurno približava odnosu pola-pola.“

Da li će privatnici i sada, kao u vreme sankcija, pomoći narodu da preživi?

„Već sada, privatnici u snabdevanju tržišta učestvuju sa više od 45 odsto. Verovatno će promet Aj-Si-Enovih lekova u privatnom sektoru znatno porasti, jer on proizvodi mnogo specifičnih preparata, što pacijentima ne ostavlja mnogo izbora.“ ■

NADA KOSTIĆ

ZAPAD: Evropljani i Amerikanci godišnje na lekove troše 105 milijardi dolara

Nekada se tokom
turističke sezone
Tarom spuštalo više od
600 splavova. Ove
godine bilo ih je stotinak

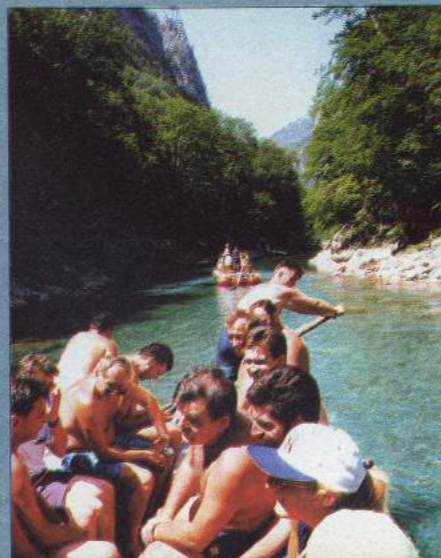
Taro, rijeko, jesi li duboka

VODOPAD: Posle prolaska opasnih bukova i vožnje između stena stiže se do Bailovića sića slapova koji sa tridesetak metara iz jedne pećine padaju u Taru

TRIFTARI: Do sedamdesetih godina splavarenjem su se bavili triftari splavari koji su transportovali balvane rekom. Posle toga na Taru su stigli turisti

Čobanske kuće u kanjonu Tare koje meštani zovu „oteli”

Kroz kanjon Tare gumenim čamcem može se proći za šest sati. Doduše, samo u februaru, kada je vodostaj najviši, a Tarom plove iskusni fanatici. Obični turisti, međutim, više preferiraju letnju sezonu i velike splavove silindžer. Njima su potrebna čitava dva dana da preplove tih 90 od ukupno 140 kilometara dugačkog rečnog toka.

Napravljeni su, kako kaže splavar Dušan Džambasan, u Francuskoj baš za splavarenje Tarom i rekom Kolorado. Ispod drvenog poda sa sanducima za prtljag, koji ujedno služe i kao klupe za putnike, nalaze se tri gumeni „balvana” dužine devet metara i prečnika 80 centimetara. Splavari upravljaju pomoću prednjeg i zadnjeg dumena, dva velika vesla od bukovine. Gumeni deo splava ima ukupno 12 komora, tako da su male šanse da splav potone ukoliko naleti na oštru stenu i probuši se. Splav je širok dva i po metra i na njemu se komotno može smestiti 25 putnika, teških (sa prtljagom, naravno) i do pet tona. Džambasan kaže da su jednom ukrca na „32 putnika, dva splavara, kuvar i brdo hrane i prtljaga”.

Donedavno se Tarom spuštalo splavovima napravljenim od desetak balvana dužine do 12 metara, kakvim su nekad plovili i triftari, neizbežni pratioci balvana koji su transportovani rekom. Splavarenje Tarom tada je bilo opasan, često i smrtonosan posao, o čemu svedoče i nazivi mesta gde su triftari poslednji put viđeni iznad površine vode pre nego što su se nad njima sklopili balvani (Milića ploča, Matijina pošta, Ratkovića grob, Sobova ploča...). Triftari su rekom dopremali desetine hiljada kubika drvene građe, neretko balansirajući na samim deblima. Triftanjem su se, od kraja prošlog pa sve do sedamdesetih godina ovog veka, bavili uglavnom meštani iz naselja u gornjem toku Drine. Tek šezdesetih godina počinju i turističke ture Tarom, uzbuđljive ali neuporedive sa opasnim avanturama triftara. Plovidbe drvenim splavovima još se mogu organizovati preko Nacionalnog parka Durmitor.

Turističko splavarenje Tarom počinje od Splavišta, mesta u blizini sela Šljivarsko. Plovi se pored ušća Ljutice („najbrže i najk-

raće reke u Evropi”), pa ispod čuvenog 165 metara visokog mosta na Đurđevića Tari, izgrađenog još 1939. godine. „U vreme gradnje bila je to najveća drvena skela u Evropi”, priča splavar Dušan Džambasan. Inženjer Jauković srušio je dinamitom deo mosta 1942. godine, ali je tri meseca kasnije uhvaćen i streljan na čupriji u čijoj je gradnji i sam učestvovao. Njegova sudbina opisana je u „Mostu”, jednom od tri istoimena filma u domaćoj kinematografiji.

Po prolasku Trešnjičkih bukova (brzaka) i brojnih izvora od kojih su najpoznatiji Mušova i Bijela vrela, matica reke nosi splav do mesta Lazin kamen (još jedna žrtva Tare), gde je kanjon najuži - samo pet metara rečnog toka razdvaja tridesetak metara visoke litice, a reka najdublja, čak 17 metara. Na ovom delu reke triftari su pravili najveće lagere, gomilajući drvenu građu u visinu i do deset metara i zatvarali rečni tok od obale do obale. Prilikom prolaska kroz ovaj tesnac splavari znaju da zapevaju: „Taro vodo, Taro rijeko, jesi li duboka, bi l' te mogla, bi l' te mogla pregaziti devojka”.

Sledećih nekoliko kilometara, sve do Ninkovića luke smenjuju se duboki virovi sa šljunkovitim sprudovima. Idealno za ribolovce, kaže. Naravno, pod uslovom da plate taksu od sto dinara dnevno. Onda su im na raspolaganju pastirmka, mladica, lipljan, skobalj. Ako uspeju da ih uhvate.

Na pojedinim mestima duž kanjona jedini trag civilizacije su automobilske gume, kojih će, kako stvari stoje, u reci uskoro biti više nego ribe. Splavari optužuju vulkanizere iz Mojkovca za ekološki zločin. Ronioci su se nekoliko puta spuštali Tarom i čistili je od guma, ali opet se nakupilo.

Posle nekih sedam sati splavarenja stiže se u Radovan-luku, obavezno stajalište na putu svih splavara. Pre noćenja u čobanskim kolibama, običaj je da se okrene koje jagnje na ražnju. Upravnik Tomaš Jolević kaže da je pre rata poseta bila mnogo veća. Najveća je zabeležena 1989. godine, kada je kanjonom Tare prošlo oko 650 plovila, a polovinu turista su činili stranci. Ovog leta, kažu u Nacionalnom parku Durmitor, splavom je prošlo stotinak splavova, gumenih čamaca i kajaka.

Plovidba se nastavlja sutradan tek pošto sunce obasja reku. U Radovan-luci prvi sunčevi zraci pojavljuju se iznad stenovitih rubova kanjona gotovo dva sata kasnije nego, na primer, u Vojvodini.

U Tepcima je kanjon Tare najdublji, čak 1.600 metara na desnoj obali. Tu je vrh Čurovac, koji se uzdiže oko 1.100 metara od nivoa reke. Crni borovi, jase i grabovi rastu iz stena na najnepristupačnijim mestima. Pogled se, međutim, brzo spušta na površinu reke. Dumendžije upozoravaju na Tepačke bukove, jedno od opasnijih, ali i atraktivnijih mesta na Tari. Voda u reci se us-

komešala, peni, podseća na džinovski džakuzi. Splav prosto poskakuje nošen brzacima. Neki negoduju zbog neplaniranog pranja nogu.

Sledi još nekoliko bukova, a onda se stiže do Bailovića sića, najlepšeg dela kanjona. Vodopad kao iz afričkih pejzaža. Niz stene obrasle mahovinom sa nekih tridesetak metara visine u trakama pada voda, koja ističe iz pećine Bucavice. Neizostavno tuširanje. Putnici se veru po klizavom stenju, tražeći najbolje mesto za fotografisanje. Šta je pad s deset metara, prema fotki u pozni Tarzana, ako uspon uspe.

Uski kanjon Sušice označava mesto gde Tara postaje međunarodna reka, razdvajajući Crnu Goru od Republike Srpske. „Za vreme rata”, kaže Dušan, „splavarilo se samo preko veze. Tarom se spuštao samo onaj ko bi našao način da unapred obavesti srpske straže na obali o svom nailasku. Inače...”

Vode Sušice nisu podigle nizak vodostaj Tare u avgustu, pa su nekoliko stotina metara dalje od ušća putnici primorani da iskoče u ledenu vodu i poguraju splav. Tara ni u najtoplijem letnjem periodu ne prelazi temperaturu od 16 stepeni Celzijusa, pa je poznavao pre preporučuju za hlađenje piva nego za kupanje.

U narednih nekoliko kilometara treba savladati 12 bukova, od Brštanovice do Uzlupa, koji strmim rečnim koritom nose splav brzinom i do 30 kilometara na čas. Gornji brštanovički buk, dugačak 300 metara, i Gornji Vjernovića buk, gde je teško izbeći tuširanje, teraju putnike da vrište. Neko od radosti, a neko i od straha.

Plovidba koja traje gotovo deset časova bliži se kraju. Na obalskim hridinama kod Uzlupa još se vide ostaci nekadašnje velike brane koja je zaustavljala debla i regulisala njihovu dalju plovidbu. Konačno, posle poslednje serije bukova i oko 90 pređenih kilometara, stiže se u Šćepan polje. Putnici se iskrcavaju ispod mosta, koji služi kao granični prelaz između Crne Gore i Republike Srpske. Nedaleko odatle spajaju se Tara i Piva, stvarajući Drinu. ■

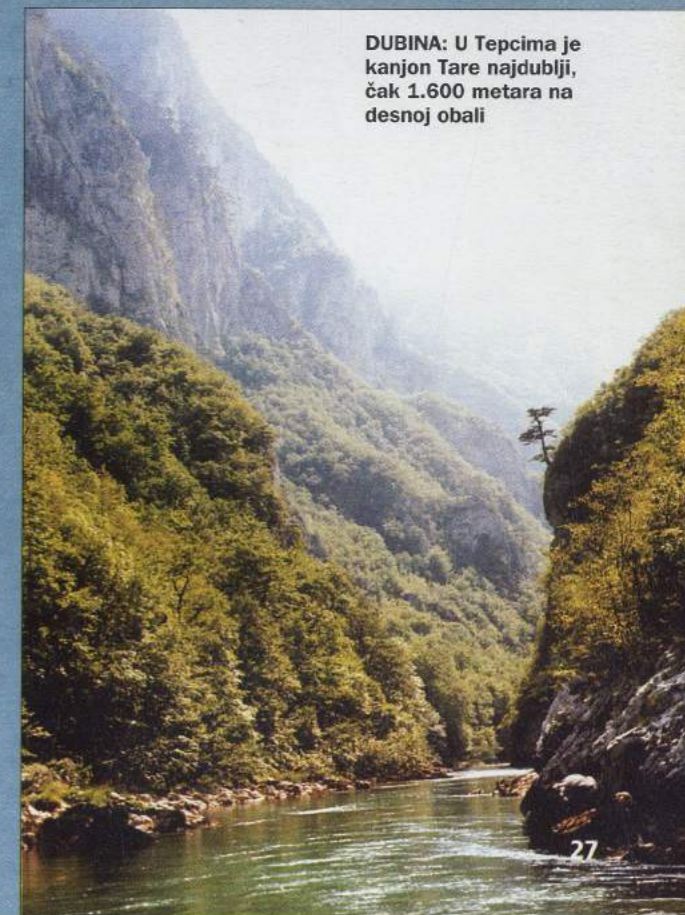
MILORAD VEŠIĆ

LADA: U splav silindžer dugačak 9 metara može se smestiti 25 putnika, teških, sa prtljagom, i do pet tona

CIČA: Tara ni u najtoplijem periodu ne prelazi temperaturu od 16 °C, tako da guranje splava kroz pliće delove reke predstavlja prilično nezgodan posao

DUBINA: U Tepcima je kanjon Tare najdublji, čak 1.600 metara na desnoj obali

MALE SRPSKE FILMSKE IGRE

Generacija novih srpskih reditelja sačuvala je duh grada, oslobodila se mnogih iluzija i, što je najvažnije, osvojila pravo na posebnost

ŽELIMIR ŽILNIK „KUD PLOVI OVAJ BROD“

Iako je najavljivan za takmičarsku selekciju na većini ovogodišnjih filmskih festivala, najnoviji film Želimira Žilnika „Kud plovi ovaj brod“ elegantno ih je preskočio, jer nije prebačen na filmsku traku. Žilnik se ovde nadovezuje na svoj televizijski rad, koji je, izuzmu li se „Rani radovi“ (1969), bio intrigantniji od njegovih bioskopskih filmova. U filmu „Kud plovi ovaj brod“, pričajući o penzioneru Duzepeu koji u Istočnoj Evropi traži ženu, Žilnik je napravio roūd muvi.

Po svojoj upornosti u mešanju fakata i fikcije (tvoreći dokudramu) Žilnik nesumnjivo spada u vodeće evropske autore. Ti kolaži nisu samo stvar estetike šezdesetih godina nego ključni problem našeg vremena u kojem prividi istorijskih mistifikacija suvereno vladaju nad činjenicama.

TALAS: Mladi glumci najčešće se u novim filmovima pojavljuju i u ulozi producenata

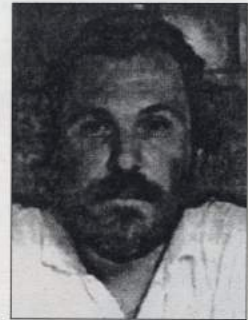

TRI PALME: Mihić, Dragojević i Andrić - posebnost važnija od pripadnosti grupi

PREDRAG ANTONIJEVIĆ „SPASITELJ“

Filma Predraga Antonijevića „Spasitelj“ znatno više duguje ovdašnjoj kinematografiji nego američkoj kojoj formalno pripada. Antonijević je pokušao da razreši paradoks vezan za filmove o građanskom ratu u Bosni i Hercegovini. Odbija se, naime, ravnopravno deljenje krivice na tri dela, na tri zaraćene etničke grupe. Raspo-ređivanjem zla na identične delove evocira se politička zaostavština iz socijalističke Jugoslavije, ali u novom odnosu snaga i to se smatra neuputnim.

Subverzivno je prikazati Srbe civile kao žrtve, pa je otuda film „Spasitelj“, uprkos apotekarski preciznom dodeljivanju nacionalne sramote, unapred osumnjičen kao delo koje predstavlja srpsku propagandu.

MOTIV: Lekić i Stojanović ogledali su se u žanru kriminalističkog filma

Ono što se već izvesno vreme pretpostavljalo kada je reč o srpskoj kinematografiji, definitivno je potvrđeno ove godine. Nastupila je, naime, smena generacija koje predstavljaju takozvanu srednju struju. Prethodna generacija koja je diktirala izgled srpskog filma uspešla je da izbegne za našu priliku uobičajeno lapot poentiranje.

„Česi“ (Marković, Paskaljević, Karanović) naprosto su dosegli viši nivo inicijacije. Oni više ne moraju da se dokazuju na domaćem terenu, što je i bilo presudno za uspostavljanje novog poretka vrednosti. Teško je govoriti o „novom talasu“ srpskog filma, bez obzira na ovogodišnji sinhroni nastup Srđana Dragojevića („Rane“), Radomira Andrića („Tri palme za dve bitange i ribicu“), Gorčina Stojanovića („Stršljen“) i Dejana Zečevića („Kupi mi Eliota“). Pomenuti autori (kojima bi trebalo dodati i Slobodana Skerlića sa prošlogodišnjim filmom „Do koske“) daleko su od programskog nastupa vezanog za generacijsku solidarnost. Oni imaju raznovrsna polazišta i razlika između najstarijeg (Dragojević, 1963) i najmlađeg (Zečević, 1972) predstavlja jaz koji nije lako premostiti. Dragojević je, naime, u svojim filmovima akumulirao postitovsku zbnunjenost, dok je

Zečević, kao reprezentant devedesetih godina ujedinió deziluzionizam i zaigranost. Najvažnije su, dakle, personalnosti i to je svakako zdraviji pristup od eventualne zaštite koju može da pruži grupa.

Među pomenutim režiserima najviši rejting ima Srđan Dragojević, čiji je treći po redu film („Rane“) sasvim opravdano izazvao znatnu pažnju. Njegovi filmovi postali su prvorazredni kulturni događaji devedesetih godina, jer su se nadovezivali na jedine dve relevantne linije u domaćoj kinematografiji - omladinski i ratni film.

Fasciniran nakaradnim ideološkim ubrzanjem koje nudi svakodnevna medijska scena, Dragojević se, radeći film „Rane“, ponadao da će njegov radikalizam biti snažniji od mehanizama apsorbovanja koje poseduje sistem. Naravno, to je pogrešno. Snaga sistema je upravo u tome što je u stanju da i ono što ga poriče pretvori u ravnodušnost.

Bez obzira na brojne kontroverze koje su pratile film „Rane“, prvenstvo upućene na račun žrtvovanja verodostojnosti zarad efektnosti referenci, od kapitalne je važnosti to što on antiromantičarski slika (kolektivni) nakazni lik u ogledalu. Uostalom, takva je sudbina predvodnika čija su dela

RANE: Dragojević se ponadao da će njegov radikalizam biti snažniji od mehanizama apsorbovanja koji poseduje sistem vlasti

roglašena sendorima za registrovanje svih naših rana.

Najveće iznenađenje ove godine priredio je Radomir Andrić filmom „Tri palme za dve bitange i ribicu“. Andrić je bio Dragojevićev pomoćnik režije na filmu „Mi nismo anđeli“ (1992) i asocijacija na nastavačak „ružičastog talasa“ nije sasvim uputna. Tačno je da Andrić režiserski suvereno prezentira dobro skrojeno delo, ali je njegova komedija znak zrelosti - srećnog pomirenja omladinske supkulture i populistički preglednog pripovedanja.

Film „Tri palme...“ neopravdano je osporavan kao modernizovana verzija novokomponovane srpske komedije iz osamdesetih godina. Kao, svaka generacija mora da ima svoje „Lude godine“. Andrić i

njegov scenarista Milan V. Puzić, naravno, lako izbegavaju te opasnosti, jer se nadovezuju na tradiciju urbanog tinejdžerskog filma prilagođenog duhu devedesetih godina. Njihovi prethodnici (Zoran Čalić, Mića Milošević, Milan Jelić...), međutim, taj milje posmatrali su sa distancom socijalnih analitičara, dok se Andrić i Puzić, baš kao i glumački trio (Srđan Todorović, Goran Radaković i Dubravka Mijatović), invencijom brane od ulaska u balkanski svet „mesoždera“.

Načinjen kao srećan spoj energičnih i samosvesnih producenata glumaca (jedino sposobnih da brzo reaguju i dovedu projekat do realizacije) i plasmana koji je podstakla kompanija Warner Bros, film „Tri palme...“ gorkosmešno je delo o vre-

menu velike inflacije 1993. godine. Još kada se ima u vidu da je u dramaturškom središtu ovog filma motiv pljačke, dolazi se do zaključka da će puna vrednost Andrićevog debitantskog ostvarenja biti iščitana tek u vremenu koje dolazi.

Film Miroslava Lekića „Povratak lopova“ (prema scenariju Biljane Maksić), iako se bavi temom velike inflacije kao i film „Tri palme...“, definitivno nije komedija. Ta famozna godina ne prikazuje se, dakle, na isključivo humorni način. Istina, „Povratak lopova“ na startu podseća na verbalne kaskade prisutne u - od Miloševića (začetom) serijalu „Tesna koža“ - ali

KULT: Dragojevićevi filmovi obeležili su devedesete godine postavši prvorazredni kulturni događaj

STRŠLJEN: Dejstvo erosa na tvrdo postavljene muške kodekse časti

LICE: Ivana Mihić, jedan od producenata i glumaca u filmu „Kupi mi Eliota“

se vremenom čitava stvar preobraća u trobojnu ličnu i društvenu dramu.

Gorčina koja proizlazi iz filma „Povratak lopova“, nažalost, nije propraćena stilskim jedinstvom. To se odnosi na žanrovsku profilisanost ovog dela, ali i na izražajna sredstva kojima se Lekić služi. Naime, on se krajnje slobodno prebacuje iz „zacementirano“ postavljenog statičnog kadra u novotalasovsko snimanje kamerom iz ruke. Pri tom, u oba slučaja izostaje drugi plan, što nakon izvesnog vremena u gledaocu izaziva nelagodu. Neće biti da su autori upravo to želeli. Recimo, hteli su komediju, ali se vremenom tokom snimanja (sic!) - stvar „izrodila“ i nastala je tragedija.

Tako je Lekić potencijalno zahvalan materijal (što bi Brecht rekao: „Šta je pljačka jedne banke prema pravljenju sopstvene?!“) preobrazio u neprivlačnu celinu. Savim suprotan slučaj je sa ostvarenjem Gorčina Stojanovića „Stršljen“. Tu je, naime, delikatno polazište na profesionalan način pretvoreno u višeslojan projekat. Teza o povezanosti albanske narkomafije sa kosovskim separatistima notorna je policijska činjenica, ali je Stojanoviću povremeno uspevalo da na sugestivni način prikaže razarajuće dejstvo erosa na tvrdo postavljene muške kodekse časti.

Film „Kupi mi Eliota“ do sada je najam-

bicioznije ostvarenje mladog režisera Dejana Zečevića. Nastao prema scenariju Gordana Mihića, film „Kupi mi Eliota“ jedinstvena je groteskna parada kakve nije bilo još od vremena kada je Živko Nikolić bio u punoj formi. Zečević je, međutim, autor koji izbegava zamke globalne metafore, u koje se Nikolić, nepogrešivo, uplita. S druge strane, Zečević se opredelio za filmski jezik u kojem ne skriva svoju stropovsku inspiraciju.

Naprotiv, kriminalistički milje u našoj sredini (u filmu „Stršljen“ on ima etno obeležja) još nije ikonografski institucionalizovan, ma šta o tome mislili njegovi hroničari pa je otuda Zečević bio prinuđen da s služi stilizacijom tog miljea lociranog u nedefinisano prošlost.

Bilo kako bilo, Zečević je filmom „Kupi mi Eliota“ zakoračio na nepoznati teren, koji je u dizajnerskom pogledu inovativan za naše standarde. Često se koristeći postojećim objektima, Zečević ih je, poput ruskih formalista, oneobičio i prilagodio svom zatvorenom svetu prepunom trivijalnosti i bizarnosti. Iako je reč o savremenoj radnji, zahvaljujući režiserskoj veštini postignut je efekat patiniranosti koja se uklapa u priču kojoj, istina za volju, povremeno nedostaje malo više dinamičnosti.

„Pripitomljavanje“ mladih (i gnevni?)

režisera traje već desetak godina. Do sada je napravljeno pet omnibusa po istom modelu - svaki sadrži po tri priče koje režiraju debitantni sa Fakulteta dramskih umetnosti u Beogradu. Tako se održava licemern odnos kulturnih vlasti. Mladi, eto, dobijaju šansu, istina u neadekvatnim uslovima, ali bilo koji pomak koji oni naprave biva prekriven dušebrižničkim odnosom karakterističnim za infantilizaciju sada već čitavih naraštaja.

Film „Raskršće“ Tanje Brzaković, Miloša Petričića i Narcise Darijević novi je doprinos tom nizu. Za razliku od svojih prethodnika, pomenuti autori portretirali su likove koji ne dozvoljavaju da ih primoraju na beg od stvarnosti, već sami organizuju svoje eskapističke projekte. Ovaj dramaturški preokret svedoči o izmenjenom stanju svesti generacije koja jeste sačuvala duh grada, ali se i oslobodila brojnih iluzija.

Priča o domaćim filmovima u 1998. godini nije kompletirana, jer se očekuju dva glavna aduta - „Bela mačka crni mačor“ Emira Kusturice i „Bure baruta“ Gorana Paskaljevića. Oni se spremaju za odmeravanje snaga u Veneciji i svakako predstavljaju prestižne proizvode kojima su granice malih srpskih filmskih igara preuske. ■

SAŠA RADOJEVIĆ

HIT LISTA KNJIGA

		DIN
1	SVILA Alessandro Bariko B 92, 1997.	40,00
2	PISMA NEMAČKOM PRIJATELJU Alber Kami Clio, 1998.	48,00
3	TUNEL Ernesto Sabato Enigma 1998.	40,00
4	NIRNBERŠKO PUTOVANJE Herman Hese Svetovi 1998.	43,00
5	PETA GORA Paolo Koeljo Paideia, 1998.	60,00
6	SAMOSPOZNAJA Nikolaj Berdajev Zepter Book, 1998.	90,00
7	GODINA 501. Noam Čomski Svetovi, 1998.	100,00
8	LOVCI NA DUŠE Biljana Đurđević-Stojković Autorsko izdanje 1998.	120,00
9	KNJIGA ZA MARKA Svetlana Velmar-Janković Stubovi kulture, 1998.	95,00
10	SEDAM SUNACA I SEDAM MESECA Žoze Saramago Kolumbus, 1998.	93,60
11	POLJA MOĆI Dipak Čopra, MONO&MANANA PRESS 1998.	106,00
12	I MAGARICA UGLEDA ANDELA Nik Kejv Gradina, 1995.	70,00
13	VELIKI GETSBI Skot Ficdzeldard Zepter Book 1998.	70,00
14	KRATKA POVEST VREMENA Stiven Hoking Polaris 1996.	60,00
15	DUH I SLOBODA Nikolaj Berdajev Logos Ant, 1998.	75,00

Lista je napravljena na osnovu podataka beogradskih knjižara:

- 1 ZNAK - Savski trg 7a
2 ANT - Nemanjina 28
3 STUBOVI KULTURE - Trg Republike 5

KNJIGA - PREDLOG

Raša Popov:
Otkrivanje nevidljive vlasti

■ Raša Popov, književnik: Roman „Sanduk“ Arisa Alesandrua je svedočaštvo krvavog građanskog rata koji je 1949. godine izbio u Grčkoj. U ratu ne postoje novosti, sve je već poznato, a na kraju uvek manijaci izbijaju na površinu. Alesandru otkriva konce koje pokreće nevidljiva vlast, otkriva da državama ne upravlja proklamovana već tajna vlada, što ne može da otkrije istoričar nego samo pisac. Roman „Sanduk“ verovatno je trenutno aktuelan u Čileu ili u nekoj drugoj, nama bliskoj zemlji.

FILM - PREDLOG

■ Dušan Jelić, scenarista: „Godzila“ je neobična priča o čudovištu, obiluje duhovitim scenama i veoma oduđara od starije, dosadnjikave verzije istoimenog filma. Ovo je rimejk japanskog filma, pandan Spilbergovoj produkciji i mislim da će se dopasti naročito ljubiteljima priča o novom svetskom poretku pošto mu u ovom ostvarenju ni ceo NATO ne može ništa.

Godzila je priča o usamljenosti, o stvorenju koje se van svoje volje našlo u svetu kome ne pripada. Godzila nema drugi izbor nego da taj svet uništi.

Ovaj film je dokaz da je američka kinematografija zadržala svoju vitalnost i vidljivu superiornost kada su u pitanju spektakularni projekti.

Dušan Jelić:
„Godzila“ protiv NATO

HIT LISTA FILMOVA

Prvi broj: broj nedelja prikazivanja
Drugi broj: broj gledalaca

1	DIVLJE STRASTI (WILD THINGS) uloge: Mat Dilon, Kevin Bekon Režija: Džon Meknauton	6	28.574
2	BRILJANTIN (GREACE) uloge: Džon Travolta, Olivija Njutn Džon režija: Rendal Klejser	6	14.845
3	ČOVEK POD GVOZDENOM MASKOM (MAN IN THE IRON MASK) uloge: Leonardo di Kaprio, Džeremi Ajrons režija: Rendal Valas	2	13.964
4	ŠIFRA MERKUR (MERCURY RISING) uloge: Brus Vilis, Alek Boldvin režija: Harold Beker	2	13.278
5	PLEME IZ KOMŠILUKA (KRIPPENDORF'S TRIBE) uloge: Ričard Drajfus, Dina Eferman režija: Tod Holand	7	5.980
6	POLUDELI GRAD (MAD CITY) uloge: Dastin Hofman, Džon Travolta režija: Kosta Gavras	5	5.836
7	ŠJAJ LJUBAVI (AFTERGLOW) uloge: Nik Nolti, Džuli Kristi režija: Alan Rudolf	3	4.924
8	VRISAK 2 (SCREAM 2) uloge: Niv Kembel, Kortni Koks režija: Ves Krejven	1	4.393
9	OČAJNIČKE MERE (DESPERATE MEASURES) uloge: Majkl Kiton, Endi Garsija režija: Barbet Šreder	3	3.531
10	PALMETO (PALMETTO) uloge: Vuđi Harison, Elizabet Šu režija: Folker Šendor	3	3.289

distributeri:

VANS
TUCK
BANDUR FILM
FIRST PRODUCTION
PRO VISION

SALOMA:
Svako obnavljanje
interesovanja za
Vajldovo delo uvek
je povezano
s interesovanjem
za njegovu
životnu priču

OSKAR VAJLD

Upotreba vilenjaka

Vremenu koje je zaljubljeno u sopstvene gluposti i zablude, Vajld je istinski savremenik

Postoje pisci za koje verujemo da ih uvek pamtimo, postoje oni koje smo potpuno zaboravili - što je skoro uvek istina - i postoje oni kojih se ponekad setimo, ponekad na njih zaboravljamo, a Oskar Vajld, sasvim sigurno, spada u treću grupu.

Ako se i posle smrti može lagati - za života Vajld je lagao puno - sasvim je sigurno da bi rekao kako je posmrtnom sudbinom zadovoljan. Da li bi, uistinu, i bio? Nikada ne potcenjujte meru spisateljske, umetničke sujete, što uvek traži stalno divljenje i obožavanje. Ovu osobinu Oskar Vajld je imao u izobilju. Ne treba ga osuđivati, jer ju je, bez popusta, i platio.

Oskar Fingal O'Flaerti Vils Vajld, ili, jednostavno, Oskar Vajld rođen je 1854. u Dublinu, kao sin hirurga ser Vilijama Vajlda i majke Džejn Fransis Elge, spisateljice poznate pod pseudonimom Speranca. Vajld tako spada u grupu Iraca, poput Jejtsa ili Bernarda Šoa, koji su doprineli slavi književnosti engleskog jezika.

Činjenica da su slavi te književnosti upravo doprineli neki Irci može zvučati i paradoksalno kada se čovek seti koliko je, zbog irsko-engleskog pitanja, do danas prasnulo bombi. Praštale su i u Vajldovo vreme, ali Vajld, za razliku od Jejtsa, nikada nije hteo da pokaže da ga to preterano uznemirava.

Postoji priča koju je Vajld rado pričao prijateljima i koja, po jednoj interpretaciji,

glasi nekako ovako: bio jednom čovek koji je rado odlazio u šumu i po povratku bi, svojim seljacima, pričao o vilama i vilenjacima, raznim čudima koje je u šumi sreo. Jednom je otišao u šumu i uistinu naišao i na vile i na vilenjake. „Šta si video“, pitali su ga seljaci po povratku. „Ništa“, odgovorio mu je.

Postoji u ovakvom stavu mera poze, možda i izvesne infantilnosti, no Oskar Vajld se trudio da mu bude dosledan i u svojim delima i u svom životu. Od rane mladosti, načinom odevanja i načinom pisanja, Vajld je privlačio pažnju savremenika izazivajući, makar u jednom periodu, onu vrstu skandala koja u sebi prikriva i divljenje. Vajld je iskreno uživao u činjenici da se Englezi poigravaju sa značenjem njegovog prezimena - *Wilde* - što na engleskom znači divlji i ovo ga je, po svoj prilici, inspirisalo da napiše dramu pod naslovom *The Importance of Being Earnest* (1895). Naš prevod glasi „Važno je zvati se Ernest“, što nije netačno, ali original sadrži neprevodivu igru reči, jer osim ovog značenja ima i značenje: važno je biti ozbiljan. Da se Vajld ovde ruga određenim konvencijama svoga vremena, nije potrebno posebno napominjati.

Današnjem čitaocu Vajldovog čuvenog i jedinog romana „Portret Dorijana Greja“ nije lako da shvati šta je tadašnju publiku toliko preneražavalo, a skandal je izbio od-

mah, po objavljivanju romana u jednom časopisu 1890. godine. Ali, bilo je to vreme kada je piscu bilo dovoljno da uzme prostituciju za temu svoga dela, kao što je Vajld učinio u „Lepezi ledi Vindermer“ (1892), a nešto kasnije i Bernard Šo u „Zanatu gospođe Voren“, pa da stekne slavu skandaloznog pisca mnogo pouzdanije nego da danas snimi pornić.

Pojam „represivno društvo“ suštinski označava društvo koje se, sa razlogom ili ne, stidi i prikriva neke svoje sklonosti i osobine, ali ne znači da ih, istovremeno, i ukida. Na samu pomen reči „prostitucija“ bili biste, krajem XIX stoleća, bez pardona izbačeni iz svake bolje kuće, ali vas takva sudbina ne bi snašla ako biste bili redovan posetilac javnih kuća, pod uslovom da o tome ne pričate. Ni Vajldova ni Šoova drama nisu bile zabranjene, naprotiv, igrane su pred punim salama. Publika je hrlila da ih vidi, makar zato da bi se kasnije, nad onim što je platila da gleda, skandalizovala. Jasno je da je umetnost ovde bila postavljena kao neka vrsta društvenog ventila za pražnjenje prikrivenih i nagomilanih energija.

Višim engleskim klasama homoseksualizam nije bio nimalo nepoznat, a Vajld ni pošto nije bio jedini džentlmen koji je posećivao londonske jazbine u kojima su lepi dečaci, za određenu sumu, bili spremni da prema gospodi budu vrlo predusretljivi. No, kao što postoje prekršioci javnog morala, tako postoje i oni koji ga preozbiljno shvataju. Upravo su takvi, krajem prošlog stoleća, doneli u Engleskoj zakon kojim se kažnjava „velika nepristojnost“, a jedan od takvih je bio i markiz Kvinsberi.

Markiz je za to imao puno ličnih razloga pošto je njegov sin lord Albert Dagle bio Vajldov ljubavnik. Nije ga, istina, Vajld uveo u krugove homoseksualaca, jer je on već u njima bio poznat pod nadimkom Bozi, ali je, svejedno, Vajld postao

markizova fiksacija. Tako se i desilo da je upravo posle premijere komada „Važno je zvati se Ernest“, u času kada se po Londonu Vajldovo ime izgovaralo mnogo i često, markiz otišao u Vajldov klub i ostavio svoju posetnicu sa rečima „Oskar Vajldu, poznatom sodomiti“, na šta je Vajld napravio grešku svoga života.

Po Bozijevom nagovoru - mrzeo je svoga oca koliko i ovaj Vajlda - podneo je tužbu za klevetu prekršivši tako pravilo ćutanja. Čim se o svemu moralo javno progovoriti, ishod je mogao biti samo jedan. Sudenje se preokrenulo, tužitelj je postao optuženi i, posle niza peripetija, uz dostojan medijski cirkus, Vajld je, godine 1895, osuđen na dve godine robije sa teškim radom. Po izlasku, napustio je Englesku, poslednje godine proveo u Francuskoj, u siromaštvu i pod imenom Sebastijan Melmot. Tada je i napisao svoje poslednje delo „Baladu o tamnici Reding“. Krug se zatvorio: čovek koji je u mladosti izjavljivao da je tragedija njegovog života smrt Lisjena de Ribamprea u Balzakovom romanu „Sjaj i beda kurtizana“, okončao je opevajući bolnu prljavštinu zatvora. Umro je novembra 1900, na izmaku godine koja označava kraj XIX ili početak XX stoleća, već kako ko voli da računa.

Moglo bi se pomisliti da je Vajld neka vrsta sveca mučenika savremenih gej pokreta, ali činjenicu da se svojih sklonosti odricao i da je homoseksualizam javno osuđivao danas mu ideolozi gej pokreta ne opraštaju. Istini za volju, pokajnički, da ne kažem kukavički ton njegovog pisma markizu od Kvinsberija može da izazove mučninu i kod onih koji ne spadaju u te krugove.

Oni koji danas postavljaju Vajldove drame na pozornicu, razumljivo, pričaju da

WILDE: Vajld je iskreno uživao u činjenici da se Englezi poigravaju značenjem njegovog prezimena - divlji i to ga je inspirisalo da napiše neka od svojih dela

to čine zbog njihove literarne vrednosti, ali može li im se do kraja verovati? Svako obnavljanje interesovanja za Vajldovo delo uvek je povezano za interesovanje za njegovu životnu priču. Desilo se već ranije, Vajldove drame izvođene su šezdesetih godina, u vreme kada se prikazivao i film „Optužujemo vas, Oskare Vajlde“.

Današnja situacija je slična. Uz postavljanje „Salome“, jedne od Vajldovih drama, idu i brojne pozorišne drame o njegovom životu, kao i filmu - Wilde, pišemo ovu reč na engleski način, jednostavno zato što su se i autori, očigledno, poigravali sa dvo-smislenošću - i ko može poverovati da to nije u vezi? A ovo je novi paradoks vezan uz Vajldovo ime, činjenica da ovaj vatreni zagovornik *l'art pour l'art* devize danas opstaje zahvaljujući svojoj životnoj priči.

Nemojmo pre nagliti i izvoditi opšte zaključke o odnosu biografije stvaraoca i njegovog dela. O Homeru ne znamo ništa, a o Šekspiru sumnjamo, ali Vajld nije napisao ni Ilijadu ni Kralja Lira. Njegovo delo ima svoju vrednost, ali su na engleskom

jeziku pisane i vrednije stranice, čak i u Vajldovo vreme.

Zanimljivost životne priče Oskara Vajlda povezana je sa našim interesovanjem za njegovo delo, i to je teško razdvojiti. Još teže je razjasniti. Neko je nedavno izjavio da je Vajld jedan od nas, ali ovo je, makar na prvi pogled, glupa fraza. Ako rečenicu ispravno shvatimo, svaki čovek koji je ikada živeo na ovom svetu jeste jedan od nas, i to je i markiz od Kvinsberija ništa manje nego Vajld. Ali, vremenu koje tako rado govori o zabludama i glupostima prošlih vremena, a pri tome je opsesivno zaljubljeno u sopstvene, Oskar Vajld je, sa svim svojim manama i vrlinama, i opet pomalo paradoksalno, istinski savremenik. ■

RADOSLAV PETKOVIĆ

CENA: Za potpuno osiguranje Narodnog muzeja potrebno je oko 50 miliona nemačkih maraka

NEUSPEH: Nekoliko pokušaja lopova da kolima odvuku skulpture ispred Muzeja savremene umetnosti nisu uspeli

NADA: U muzejima veruju da će lopovi radije krasti televizore nego slike i skulpture

MUZEJI

Oružjem protiv otmičara

Pošto nema novca za skupe projekte zaštite kulturnog blaga, od lopova ga najčešće štite naoružani čuvari, koji se „muvaju“ među posetiocima izložbe

Vredna umetnička dela (na primer, Rembrantov „Portret moga oca“ - 15 miliona dolara, „Kupačica“ Ogista Renoara - procenjena na dva miliona nemačkih maraka, osam autoportreta Ljubice Mrkalj - svaki vredi po 100.000 maraka) nestajala su poslednjih godina iz domaćih muzeja. Spisku se može dodati i niz drugih, materijalno manje vrednih predmeta kakvi su, recimo, sto u duborezu, dve barske stolice, kalorifer ili usisivač.

Lopovi katkad bivaju uhvaćeni, a katkad im se gubi svaki trag. Umetnička dela retko su krali profesionalci, već uglavnom

diletanti, maloletnici (sedamnaestogodišnjak je iz Narodnog muzeja u Nišu za dve godine ukrao više od 300 predmeta), slučajni posetioci, pa i bivši čuvari (iz osвете generalnom sekretaru SIV, bivši čuvar Muzeja revolucije ukrao je većinu vrednih eksponata).

Lopovi se ne zaustavljaju samo u muzejima. Arheološko nalazište Viminacijum kod Kostolca šest godina je sistematski pljačkano. Grupa ljudi, među kojima je bio i jedan nezaposleni arheolog, ukrala je između ostalog 1.315 novčića, od kojih jedan vredi 5.000 nemačkih maraka, ili sreb-

KRADA KAZNE

Ukoliko pravno lice ošteti ili uništi kulturno dobro, učinilo je prekršaj za koji je predviđena novčana kazna od hiljadu do deset hiljada dinara.

Ukoliko neko mimo istraživanja iskopa predmet, a o tome ne obavesti muzej ili policiju, sleduje mu ili novčana kazna od 100 do 1.000 dinara ili kazna zatvora do 30 dana.

Po Krivičnom zakonu Republike Srbije, za krađu umetničkog dela, u zavisnosti od njegove vrednosti, predviđena je kazna od jedne do deset godina zatvora.

Zatvorska kazna do tri godine predviđena je za onoga ko uništi, ošteti ili učini neupotrebljivim kulturno dobro.

Za prikrivanje umetničkog dela ili za njegovo iznošenje u inostranstvo predviđena je kazna od tri meseca do pet godina.

Ako su u pitanju dela od velikog i izuzetnog značaja, zatvorska kazna može trajati od jedne do osam godina.

me posude procenjene na 400.000 maraka.

Zakon kaže da se o kulturnim dobrima - tvorevinama materijalne i duhovne kulture od opšteg značaja - brine država. Iz razgovora s ljudima koji su ceo život proveli po muzejima saznajemo da država daje koliko može, ali je to za potrebe takvih ustanova neznatno. Taj novac odlazi na plate, račune za telefon, struju i sitnije, a neophodne opravke.

Poznavaoi prilika kažu da su i u svetu i kod nas kradljivci uvek korak ispred savremenih elektronskih metoda zaštite. Za to je možda najbolji primer krađa Renoarove „Kupačice“ iz Narodnog muzeja. Milorad Živković, sekretar ovog muzeja, tvrdi da je

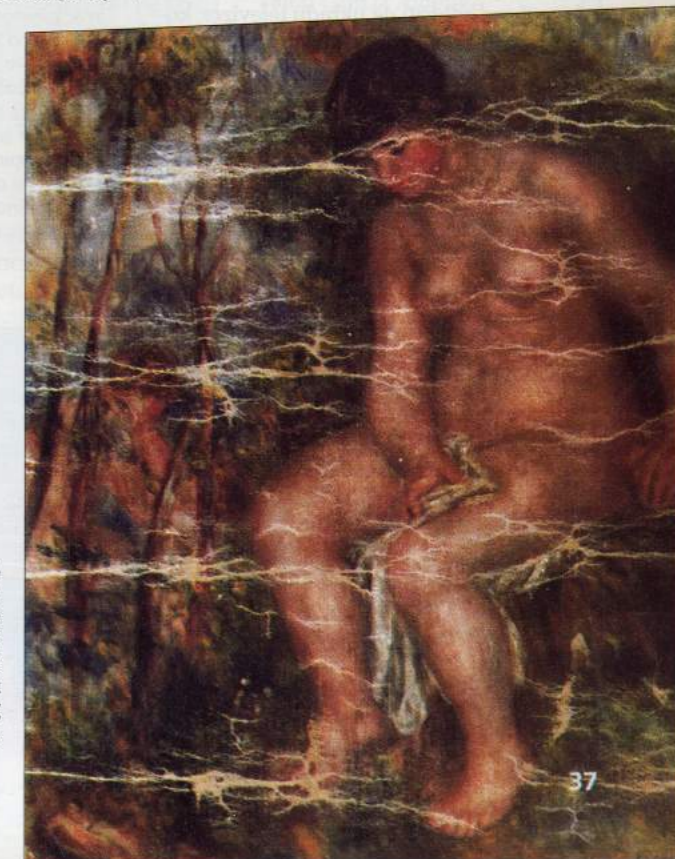
krađa bila slučajnost, splet neprijatnih okolnosti: „Čuvar je na trenutak ušao u drugu prostoriju. Rekonstrukcijom zločina utvrdili smo da im je za celu operaciju trebalo dva i po minuta. Za krađu ove slike nije kriv manjak čuvara.“

Deset i po hiljada kvadratnih metara prostora u Narodnom muzeju obezbeđuju naoružani čuvari, alarmi i kamere. Da to nije dovoljno, potvrđuje ova krađa posle koje je napravljen plan za bolju zaštitu i proširenje muzejskog prostora. Projeekat je trebalo da košta čitavih 50 miliona nemačkih maraka, ali zbog cene nije usvojen. Zaposleni kažu da je nešto ipak urađeno. Šta i na koji način - poslovna je taj-

ZDRAVKO VUČENIĆ: Sada nemamo bolje obezbeđenje od lanaca

RENOAROVA „KUPAČICA“: Lopovima je trebalo dva i po minuta da ukradu sliku iz Narodnog muzeja

KULTURNA DOBRA ZAŠTITA

Država pod pravnu zaštitu stavlja umetničko-istorijske predmete, to jest muzejska dela. Po Zakonu o kulturnim dobrima, ona se dele na obična dela, ona koja imaju veliki i izuzetni značaj. Dela od izuzetnog značaja proglašava Skupština Srbije (ona ne mogu da se iznose iz muzeja), a dela od velikog značaja Narodni muzej. Obično je svako delo koje uđe u muzejsku zbirku.

Ukoliko se dela prenose da bi se izložila na drugom mestu, prati ih policija za izlaganje u inostranstvu dozvolu daje Ministarstvo za kulturu, a o njihovoj bezbednosti do naše granice brine naša, od nje policija susedne države. U Zakonu o kulturnim dobrima postoji i pojam dela pod prethodnom zaštitom, za slučaj da se ne zna postoji li neka slika koja je, na primer, u privatnom vlasništvu. U slučaju da se pretpostavlja da je veoma vredna, ne sme da se uništi niti ošteti. Muzej ima pravo da neki predmet proglasi vrednim umetničkim delom i da postavi ograničenja privatnom vlasniku (recimo, da odredi način na koji se delo čuva).

na. Ono što se zna jeste da se umetnički predmeti i dalje čuvaju u bivšim bankinim podrumima i blindiranim sefovima nalik na one iz američkih filmova; depoi nisu dostupni običnom posetiocu, a sefovi su skriveni iza teških zavesa duž hodnika muzeja. Pri tom, sva dela na stalnoj postavci nisu originali - za najvrednije eksponate napravljene su kopije. ▶

U Galeriji SANU tvrde da im je sistem obezbeđenja sličan onom u Narodnom muzeju. „Svi smo mi deo jedne brižljivo čuvane celine. Imamo svoj fond u kome se nalaze skulpture, slike i crteži članova SANU. Za njih važi poseban režim čuvanja i do njih lopovi nikako ne mogu da dođu“, tvrdi Gojko Subotić, direktor ove galerije. Sistem obezbeđenja zavisi od vrste izložbe: izložbu Svetomira Arsića Basare, na kojoj su bili postavljeni „krupniji komadi“, obezbeđivala je služba čuvara SANU, a izložbu Goje i Direra 24 sata dnevno obezbeđivali su profesionalni, naoružani čuvari, koji su stajali na ulazu i „muvali“ se među posetiocima.

Nemaju sve galerije u gradu sreću da su im eksponati obezbeđeni. Najstarija prodajna galerija u gradu Galerija „Beograd“ na Kosačićevom vencu štiti se od potencijalnih lopova lancima i katancima. „Ranije smo imali alarme, ali su dotrajali. Danas ne možemo da imamo bolje obezbeđenje od lanaca“, priča Zdravko Vučenić, zaposlen u ovoj galeriji. Kaže da su imali sreće, pa ih lopovi odavno nisu posećivali.

Većina manjih galerija u Beogradu takođe nema posebnu službu obezbeđenja. To obično sleduje zaposlenima. Dešava se da izložbeni ili prodajni prostor ostane potpuno prazan kada radnik izađe da doručkuje ili telefonira. Zaposleni kažu da su vandali opasniji od kradljivaca, jer su u ovim galerijama uglavnom dela živih umetnika koja još nisu dostigla visoku cenu. Pretpostavljajući da će se potencijalni lopovi pre odlučiti da ukradu televizor, koji će lakše prodati, uzdaju se u svoju „srećnu zvezdu“.

Galerija „Cvijeta Zuzorić“ imala je čuvara koji nije mogao da spreči krađu autportreta Ljubice Mrkalj. Ipak, tamo tvrde da je najbolje obezbeđenje čovek: „Mi smo uskraćeni za osnovna sredstva da bismo obezbeđili zgradu, nismo platili račune za struju, krov na nekim mestima prokiš-

GOJKO SUBOTIĆ: Na značajnijim izložbama u Galeriji SANU naoružani čuvari u civilu „muvali se“ među posetiocima

MIROSLAV TASIĆ: Etnografski muzej je jedini osigurao svoj fundus

njava, a instalacije su dotrajale. Hteli smo da na prozore stavimo rešetke, ali nam nisu dozvolili jer je i sama zgrada kulturni spomenik, pa one uz nju ne bi išle“, kaže Dušan Rusalić, generalni sekretar Ulusa, kome pripada i „Cvijeta Zuzorić“.

Inače, svi koji se bave umetničkim delima slažu se u jednom: mnogo je manja šteta ako se delo ukrade, jer će se kad-tad

MUZEJI ZAKON

Muzeji su javne ustanove koje se staraju o zaštiti kulturno-istorijskih dela. Funkcija im je da delo pronađu, čuvaju i sačuvaju.

Da bi muzej počeo da radi, mora da zadovolji zakonske uslove o tehničkoj opremi i kadru. Pored ostalog, budući muzej mora da ima: prostorije za čuvanje i izlaganje, obezbeđenje od krađe, požara i vlage, mikroklimatske uslove za pohranu predmeta, dokumentaciju i biblioteku, prostorije za konzervaciju, opremu za dokumentaciju, telefon i telefaks, kompjuter sa štampačem i modernom, aparat za fotokopiranje i zaposlene najmanje četiri fakultetski obrazovane osobe, ako je reč o kompleksnom muzeju s više zbirki, ili tri u specijalizovanim muzejima.

pronaći. Mnogo je opasnije ako ga oštete ili unište vandali ili nevrete u loše izolovanim muzejskim depoima.

Jedini muzej u gradu koji je potpuno zadovoljan i svojim obezbeđenjem i zgradom u koju je smešten jeste Etnografski.

Nekadašnja Beogradska berza sanirana je i adaptirana za delatnost 1984. godine. Pored elektronskog sistema zaštite, ima i naoružane čuvere, penzionisane radnike MUP, čiji je broj, naravno, tajna. „U poslednjih 15 godina imali smo tri ili četiri krađe. Ukradena je, na primer, mađarska ikona koju smo pozajmili od Budimpeštanskog muzeja i jedna mastionica s izložbe o Cincarima. Staklene vitrine nisu idealno rešenje, zato se to i dešava“, tvrdi Miroslav Tasić, sekretar Etnografskog muzeja. Ovaj muzej je jedini u gradu potpuno osigurao svoj fundus - zgradu, zaposlene i eksponate.

Na neobičan način pokušana je krađa skulptura ispred Muzeja savremene umetnosti: lopovi ili dokoni mladići vezali su ih za automobile i pokušali da ih odvuču. Uspehi su samo da ih oštete.

Voja Jovanović, koordinator opštih poslova ovog muzeja, kaže da su dela u zgradi dobro zaštićena, ali skulpture ispred nje ne mogu da sačuvaju od raznih vandala. Tako je sada većina oštećena, a jednoj je otkinuta glava.

U svim ustanovama kulture uglavnom ističu dobru saradnju sa MUP. Ona je i te kako potrebna, naročito ako je reč o izložbi veoma vrednih dela. Naime, upućeni kažu da se najčešće krađu baš takvi primerci iako se oni nikako ne bi mogli pojaviti na nekoj od aukcija. Takve krađe obično naručuju pasionirani ljubitelji i kolekcionari. Ovde je problem u lopovima, za koje se ne zna jesu li dovoljno stručni da ukradu sliku ili skulpturu, a da je pri tom ne oštete. ■

SLADANA POPOVIĆ/GORDANA PEROVIĆ

NEMOĆ: Na prozore „Cvijeta Zuzorić“ nisu mogle da budu stavljene rešetke, jer je zgrada spomenik kulture

Kamijeva tužna pisma

Pitanje odnosa evropskih intelektualaca i umetnika prema nacizmu tokom Drugog svetskog rata i, što je još važnije, njegovoj aveti koja i danas hara svetom, navela je Zorana Hamovića, izdavača kuće Klio, da u prevodu Đorđa Trajkovića objavi „Pisma nemačkom prijatelju“ Albera Kamija.

Prva dva pisma objavljena su u Francuskoj 1943. i 1944. godine, a druga dva ostala su neobjavljena. Štampana su

posle rata u Italiji u malom tiražu i ovo je njihovo prvo objavljivanje u svetu, posle 50 godina.

Klio najavljuje i skori izlazak iz štampe **zbirke irskih priča „Hotel Finbar“**. Ova knjiga je posebna zbog dva razloga: sedam kratkih priča napisalo je sedam irskih pisaca, ali se ne zna ko je pisao koju, a naše izdanje je prevelo sedam prevodilaca i takođe se ne zna ko je odabrao koju.

GALERIJA

RIMEJK: Kamijeva „Pisma“ opet objavljena posle 50 godina

Savremeni ples

Godišnji internacionalni seminar savremenog plesa, prvi projekat ove vrste kod nas, počinje 5. septembra u *Cinema Rexu*. Različite tehnike i škole savremenog plesa u svetu stvorile su nekoliko osnovnih stilova koji se mogu naučiti samo od učitelja.

Autor projekta „ERG status“ je Boris Čakširan. Kako kaže: „ERG status“ treba da na najbolji način prikaže i objasni stanje i uticaje koji se kovitaju oko nas. Izgubivši svoju izvornu tradiciju ukorenjenu u svetlosti Mage Magazinović, posle Drugog svetskog rata, ona je ugašena. Ta vatra je s vremena na vreme nenamerno i nesvesno paljena i nikada kasnije nije oživela. Nije je potrebno paliti ukoliko se kao takva ne utka u bit onoga što dolazi.“

Tokom septembra i oktobra na „ERG statusu“ gostuju koreografi Uri Ivgi iz Izraela i Jacek Luminski iz Poljske. U drugoj fazi, iduće godine, gostovaće Kristin Brunel iz Nemačke i Valeri Grin iz Amerike.

GOSTI: U Beograd dolaze Uri Ivgi, Jacek Luminski, Kristin Brunel, Valeri Grin...

Mrežaste čarape

Provokativni video-rad Vesne Pavlović i Zorana Naskovskog *L'origine du mond* uvršten je u septemarsku izložbu u centru Nexus u Atlanti. Dvoje naših umetnika će u ovom američkom gradu predstaviti i svoj drugi video-rad *White Light/White Hit*.

Zoran Naskovski je svoj boravak u San Francisku iskoristio da napravi foto-autoportret odenuvši se u mrežaste čarape i buket cveća nabranog u parku. Ovaj rad dimenzija plakata deo je likovnog programa s ovogodišnjeg Belefa. S prvim jutarnjim zracima, ovi plakati će 2. septembra osvanuti „na pravim mestima u gradu“. „Pošto su kod nas žene, s velikim brojem prodavnica erotskog rublja, dobile mogućnost da postanu još lepše, slobodnije i zadovoljnije, želim da kažem kako se svaka ličnost može iskazati na slobodan i nespontan način“, kaže Naskovski. Rad se zove „Pomožimo Srbiji da ostane lepa“.

PROJEKAT: Zoran Naskovski - „Pomožimo Srbiji da ostane lepa“

Događaj decenije

Ruski državni simfonijski orkestar, pod upravom dirigenta Evgenija Svetlanova, otvoriće 3. oktobra u Centru „Sava“ ovogodišnje Beogradske muzičke svečanosti.

Pošto se za otvaranje Bemusa tradicionalno biraju velike vokalne-instrumentalne forme, to će i ove godine biti slučaj - izvešće se „**Pasija po Jovanu“ Johana Sebastijana Baha.**

Umetnički direktor ovog festivala, muzikolog i urednik Trećeg programa Radio Beograda Ivana Trišić, istakla je

IVANA TRIŠIĆ: Bemus otvara Ruski državni simfonijski orkestar s dirigentom Svetlanovom

da se pripreme privode kraju, da su ključne tačke fiksirane i postignuti dogovori o gostovanju najznačajnijih izvođača iz zemlje i inostranstva.

U Centru „Sava“ takođe će nastupiti i ruski balet, a operna dela i dela kamernih ansambala biće izvedena u Beogradskoj operi, Kolarčevom narodnom univerzitetu i u Narodnom muzeju.

Prema najavi Ivane Trišić, za zatvaranje jubilarnog, tridesetog Bemusa organizatori pripremaju veliko iznenađenje za beogradsku publiku, što bi trebalo da bude „događaj decenije“ za ljubitelje klasične muzike.

KVAR: Jedan od uzroka pada cesne novembra prošle godine jeste i kvar uređaja za precizno navođenje aviona na prištinskom aerodromu

HAVARIJA: Jatov DC-9 JU-AJM kojem je septembra prošle godine prilikom povratka iz Kopenhagena potpuno otkazao navigacioni sistem

VAZDUŠNI SAOBRAĆAJ

Ima li MOTORA u AVIONU

U floti JAT nalaze se letelice stare i 25 godina. Među njima je i DC-9, koji je pre 20 godina doživeo havariju, a povremeno mu potpuno otkáže navigacioni sistem

PROSEK: U poslednjih deset godina dogodi se 49 nesreća godišnje u kojima poginu 1.243 osobe. To znači da svake nedelje pada po jedan avion odnoseći 120 života

Novembra prošle godine pet mladih pilota nastradalo je u udesu aviona pilotske akademije JAT cesna-310, koji je udario u planinu Goleš kod Prištine. Jedan od uzroka: na prištinskom aerodromu nije radio uređaj za precizno navođenje aviona na sletanje, što je onemogućilo pilote da precizno utvrde poziciju svog aviona, uz loše meteorološke uslove i neprecizne instrumente desio se tragični udes.

AUTOMATSKI

Direktor Savezne uprave kontrole letenja, general-major Branko Bilbija: „O problemima u kontroli letenja pričaju zlonamerni ljudi željni senzacija. Sve to demantujem. Naša kontrola funkcionise savršeno. S ljudima koji dobro rade održavamo visok profesionalni nivo. Možda ponekad nešto otkáže, ali tehnika je tehnika, i to se svuda dešava. Uređaji se redovno održavaju, nema nikakvih problema i nema ni govora o tome da je bezbednost ugrožena.

Foto: Reuters, Robert Schönherr Jr.

Moćna kadrovska i tehnička baza uspostavljena u sistemu kontrole letenja SFRJ krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih, na kraju je svojih eksploatacionih resursa.

Radio-navigaciona oprema u upotrebi je 13 godina, a otkazivanje njenih uređaja svakodnevno prijavljuju posade aviona koje preleću jugoslovensku teritoriju. Samo u beogradskoj kontroli letenja (a na našem nebu postoji još osam: Batajnica, Podgorica, Priština, Tivat, Niš, Kraljevo, Ponikve i Vršac) ove godine uređaji su otkazivali više od 200 puta, i to najčešće radio-navigacioni (30 odsto svih kvarova). Tu su još i kvarovi na sredstvima veze, otkazivanja radarskih i meteoroloških uređaja, svetlosnih sistema.

Osim toga, kvare se i uređaji na avionima. U floti JAT nalaze se letelice stare i po 25 godina. Među njima je i DC-9, s registarskom oznakom YU-AJM, koji je pre 20 godina doživeo tešku havariju zbog tvrdog sletanja na zadarski aerodrom, a povremeno mu potpuno otkáže navigacioni sistem - poslednji put 4. septembra prošle godine prilikom povratka iz Kopenhagena. Ni ▶

JAT

LIČNA KARTA:

- 5.669 zaposlenih
- 454 kapetana, kopilota i inženjera leta
- Kompanija poseduje 30 aviona, od kojih je 12 u domaćem saobraćaju (predviđen broj nakon remonta), dok je osam iznajmljeno stranim kompanijama, a 16 neispravnih parkirano je na tehničkoj platformi

SASTAV FLOTE:

- tri ATR-72 (stari 7 godina)
- devet DC-9 (stari 25 godina, uvedeni u saobraćaj 1969)
- osam B-727-200 (stari 20 godina)
- devet B-737-300 (stari 11 godina, uvedeni u saobraćaj 1985)
- jedan DC-10-30 (star 18 godina, uveden u saobraćaj 1978)

PREDVIĐENI SASTAV FLOTE OD 12 AVIONA:

- dva ATR-72,
- tri DC-9,
- tri B-727,
- jedan DC-10
- tri B-737

MESTO U SVETU:

- pre uvođenja sankcija (u SFRJ) JAT je

po obimu poslovanja zauzimao 14. mesto u Evropi i 34. u svetu

DESTINACIJE:

- u toku 1997. JAT je redovnim i čarter letovima povezivao 65 gradova u 25 zemalja (37 u redovnim i 28 u čarter saobraćaju)

OBIM SAOBRAĆAJA:

- u 1997. obavljeno je 16.375 letova i prevezeno 1.600.000 putnika i 5.000 tona tereta

ISKORIŠĆENOST FLOTE:

- prosečna popunjenost aviona - 52 odsto
- prosečan dnevni nalet srednjolinijske flote - pet sati
- U protekle tri godine, nakon ukidanja sankcija, JAT je prevezao 2.998.000 putnika, preletevši 36,4 miliona kilometara (900 obleta oko Zemljine kugle), putnici su pojeli 420 tona hrane i popili 600.000 litara pića.

PLANOVI:

- u 1998. prevoz 1,2 miliona putnika i 6.500 tona robe, flotom od 12 aviona i povezivanje 44 destinacije u redovnom putničkom saobraćaju

druge letelice nisu u boljem stanju: zbog lošeg održavanja i zastarele flote otkazuju komande, navigacioni uređaji, motori i stajni trap (točkovi na avionu). Nedostatak novca za redovno nabavljanje rezervnih delova uslovio je specifičan način tehničkog održavanja aviona, tako što se oni uzimaju s prizemljenih letelica. Na taj način onesposobljeno je 16 aviona (jedan ATR-72, četiri DC-9, četiri B-737, pet B-727), koji stoje na tehničkoj platformi JAT, čineći beogradski aerodrom jedinstvenim avio-otpadom u Evropi.

Poslednji u nizu incidenata dogodio se 29. juna ove godine kada je boing 727, registrarske oznake YU-AKL, trebalo da leti na liniji Beograd-Moskva. Nakon poletanja, zbog problema s komandama, morao je da se vrati. Složena procedura ispuštanja goriva obavljena je u okolini Šapca, tako da je avion ovoga puta bezbedno vraćen. Isti avion je 11. februara ove godine prilikom povratka iz Prištine morao da kruži iznad Beograda zbog problema s ispuštanjem stajnog trapa, dok su dežurne spasilačke i vatrogasne ekipe bile u stanju pune pripravnosti.

Prema statističkim podacima, 70 odsto avionskih katastrofa dešava se u završnoj fazi leta, tako da su ispravna pista, svetlosni i elektronski uređaji od ključne važnosti za bezbednost svakog leta. Aerodrom „Beograd“ izgrađen je 1962. godine, a pista je delimično sanirana 1980, 1986. i u jesen 1996. godine. Ali samo nakon pet meseci od poslednjeg popravljivanja, 12. februara 1997. godine, tupoljevu 154 ruske avio-kompanije Aeroflot oštećen je motor jer je usisao komade asfalta dok je sletao. Tada je pista detaljno snimljena, a oštećenja su popravljena prošle godine u maju i junu u noćnim satima, kada je aerodrom zatvaran za saobraćaj.

Pri tom, pista nije idealno ravna, odstupa

STAROST: Kada se godinama ne održava, stajni trap se lako kvari ili postaje truo i puca, posle čega sledi rizično prinudno sletanje na trup aviona, koje može da se završi tragično

pa od propisanih tehničkih uslova (plus/minus pet milimetara), što otežava kontrolu aviona pri sletanju i poletanju, onemogućava kočenje, a može da izazove i oštećenja na avionu.

Prošle godine više od 30 puta iz sistema su ispalili svetlosni, elektronski i meteorološki uređaji koji su neophodni za ispravno funkcionisanje aerodroma u lošim meteorološkim uslovima.

Osim tehničkih, Aerodrom „Beograd“

USLUGE: Beogradski aerodrom opslužio je prošle godine 1.300.000 putnika. Niko od njih nije znao da pista nije idealno ravna i da su više od 30 puta iz sistema ispadali svetlosni, elektronski i meteo-uređaji

ima i probleme s prostorom, jer zbog nep-lanske i bespravne gradnje ne može da se širi kako je planirano.

Istovremeno, Savezna uprava kontrole letenja ima mnogo kadrovskih problema: slom se desio 1993. godine kada je zbog štrajka vazdušni sistem bio zatvoren mesec dana, s gubitkom od 20 miliona dolara, nakon čega je otpušteno 90 najiskusnijih kontrolora, instruktora i šefova smena. Usledilo je osipanje, napuštanje

službe, smene, stalne nesuglasice, sve lošije materijalno stanje...

Jugoslovenskim vazдушnim prostorom leti više od 700 avio-kompanija iz 100 zemalja sveta, a beogradski aerodrom opslužio je prošle godine milion i 300 hiljada putnika. Zvanično, niko od njih nije imao razloga da brine za svoju bezbednost.

N. ANDREJEVIĆ / I. JANKOVIĆ
I. MILADINOVIĆ

PRVI LET

Sedamnaestog decembra 1903. godine u Kiti Houku u Severnoj Karolini (SAD) poleteo je prvi avion s benzinskim motorom od 12 konjskih snaga, koji su konstruisala braća Vilbur i Orvil Rajt. Avionom je upravljao Orvil Rajt na visini od tri metra preletevši 30 metara za 12 sekundi, prosečnom brzinom od devet kilometara na sat. Tih 12 sekundi označilo je stvarni početak najrazvijenije grane savremenog transporta - vazdušnog saobraćaja.

Trenutno u redovnom svetskom putničkom saobraćaju leti 12.000 aviona koji godišnje obave oko 15 miliona letova i prevezu 2,5 milijardi putnika. Svet-ski avionski saobraćaj unaprediće uskoro letelice koje će moći da prime 600 putnika i aerodromi koji mogu da opsluže 100 miliona putnika godišnje. Predviđa se da će već 2010. godine godišnje biti prevezeno pet milijardi putnika.

Najveći evropski aerodrom londonski Hitrou četvrti je u svetu, s godišnjim prometom od 54 miliona putnika.

Godine 1983. Međunarodna organizacija za civilni vazdušni saobraćaj (ICAO) napravila je Projekat budućeg sistema vazduhoplovne navigacije (FANS), koji je zasnovan na satelitskoj tehnologiji. Promene koje će ovaj koncept doneti najveći su skok u poslednjih 50 godina, a podrazumevaće satelitski kontrolisane rute i kompjuterizovane pseudoradare najnovije generacije. U planu je i projekat o fleksibilnom korišćenju vazdušnog prostora, koji će brisati geografske granice i restriktivne zone (recimo, oblast s ograničenom upotrebom zbog vojnog letenja).

NESREĆE

Statistički gledano, putovanje avionom bezbednije je 15 puta od vožnje automobilom, 170 puta od šetnje ulicom i 300 puta od vožnje motociklom. Ipak, u poslednjih deset godina dogodi se 49 nesreća godišnje u kojima poginu 1.243 osobe. To znači da je svake nedelje pao po jedan putnički avion odnoseći 120 ljudskih života. Najcrnji bilans zabeležen je 1985. godine u kojoj je bilo 1855 poginulih u avionskim katastrofama.

ZAKON

Marta ove godine novi zakon o vazdušnom saobraćaju zamenio je prethodni koji je bio na snazi od 1986. Prema oceni Jugoslovenskog udruženja linijskih pilota (415 članova: JAT, Aviogeneks, Montenegroerlajns), zakon je u mnogo čemu neusaglašen s evropskim merilima, čak i u obimu - ima 290 članova, dok je evropski standard 40.

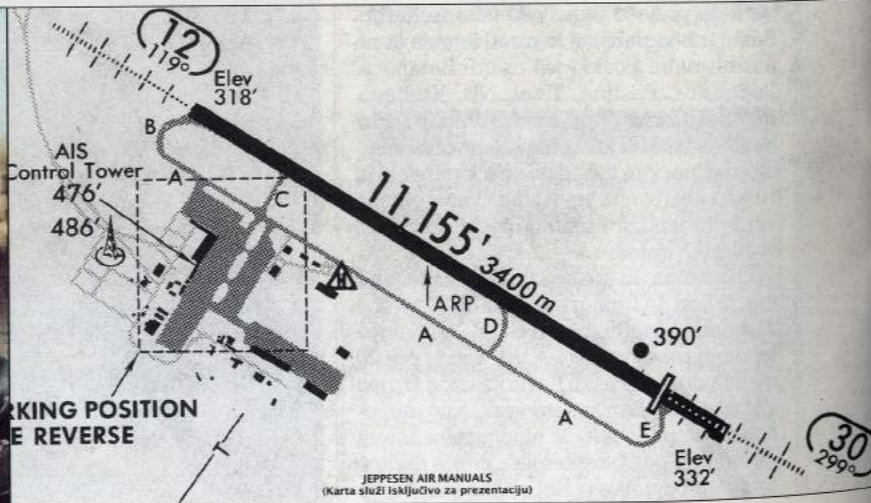

Foto: Reuters

PRIRODA

Vodeni zeka

Nutrija, životinja iz Južne Amerike, naselila se na jednom dunavskom ostrvcetu

NUTRIJA: Zdepasto telo dugačko do 63 centimetara, prosečne težine osam do devet kilograma

Sladčan Marković, mladi lovac iz sela Rom kod Velikog Gradišta, „Evropljanin“ je vodič u ekspediciji koja je organizovana kada smo saznali da se na Adi Čibukliji kod sela Rom viđa „redak zver“.

Plovimo po talasima, od kojih je svaki četvrti-peti dovoljno velik da uđe i u čamac. Ada je sve bliža. Kroz buku motora razaznajem Sladčanov glas: „Prve životinje videne su '93. godine, vidali su ih alasi koji rade s bubnjevima i mrežama gore na Adi. Nalazili su i mrtve u bubnjevima. Godine '94. kerovi su uhvatili jednu tu na obali“.

„Te godine jednu smo primetili i tamo dole na plaži. Kad god bi joj se kerovi približili, ona bi zaronila i nismo mogli da je uhvatimo. Onda smo je pustili da izađe na obalu. Kad je izašla, zavukla se u rastinje, prišao sam joj i video da je to ona, da je to ipak nutrija.“

Donji kraj Ade potpuno je potopljen, samo panjevi vire iz vode. Sve do dizanja nivoa Dunava zbog punjenja derdapske akumulacije, na ovom ostrvu bilo je kuća, ljudi, njiva i stoke. I ptica, brojnih gnezdišnih kolonija, čaplji i kormorana. Sada,

po visokoj vodi samo krošnje vrba i brestova vire iz vode.

Sladčan nastavlja: „Posle toga počeo sam da se raspitujem kod alasa gde su nutrije, otkud one ovde, onda sam našao čiču Milovana, koji nažalost više nije živ. On mi je pričao da je postavljao mrežu na Adi i da su s kavezima neki išli i puštali nešto u Dunav. Eh, sad, to je prva pretpostavka odakle nutrije kod nas: razočarani uzgajivači - koji su ih u kavezima i boksovima gajili radi krzna i mesa, a zbog sankcija nisu mogli da prodaju krzna u inostranstvu,

masovno su ih klali i delili po komšiluku. Drugi su ih puštali“.

Milan Paunović, kustos Prirodnjačkog muzeja u Beogradu, objašnjava da je nutrija životinja velika kao zec - alasi je i zovu „vodeni zec“ - golog i okruglog repa, za razliku od bizamskog pacova koji ima bočno spljošten rep. Naraste oko pola metra u dužinu, plus ima rep od četrdesetak centimetara. Potiče iz Južne Amerike, živi od juga Brazila do Patagonije. U Evropi, kaže, postoji populacija u divljini, nastala od primeraka odbeglih iz zatočeništva - nutrija

BARSKA NUTRIJA [Myocastor coypus]

[OPIS] telo zdepasto veličine zeca; rep gotovo go, uglavnom okrugao; između prstiju ima plovnu kožicu

[PROSEČNA VELIČINA] telo 43-63 cm, rep 30-40 cm, težina osam-devet kg (najviše 12-14)

[RASPROSTRANJENOST] pradomovina Južna Amerika; u Evropi postoji populacija u prirodi, odbegla s uzgajališta

[ŽIVOTNI PROSTOR I NAČIN ŽIVOTA] obale voda bogate rastinjem; aktivna uglavnom danju; dobro pliva i roni; na obali kopa hodnike s podvodnim izlazima; društvena je; živi u malim grupama

[ISHRANA] trava, lišće, žitarice, korenje, razni plodovi

[RAZMNOŽAVANJE] koti se dva-tri puta godišnje, prosečno po pet-šest mladih (najmanje dva, najviše 13), koji su polno zreli nakon pet-šest meseci

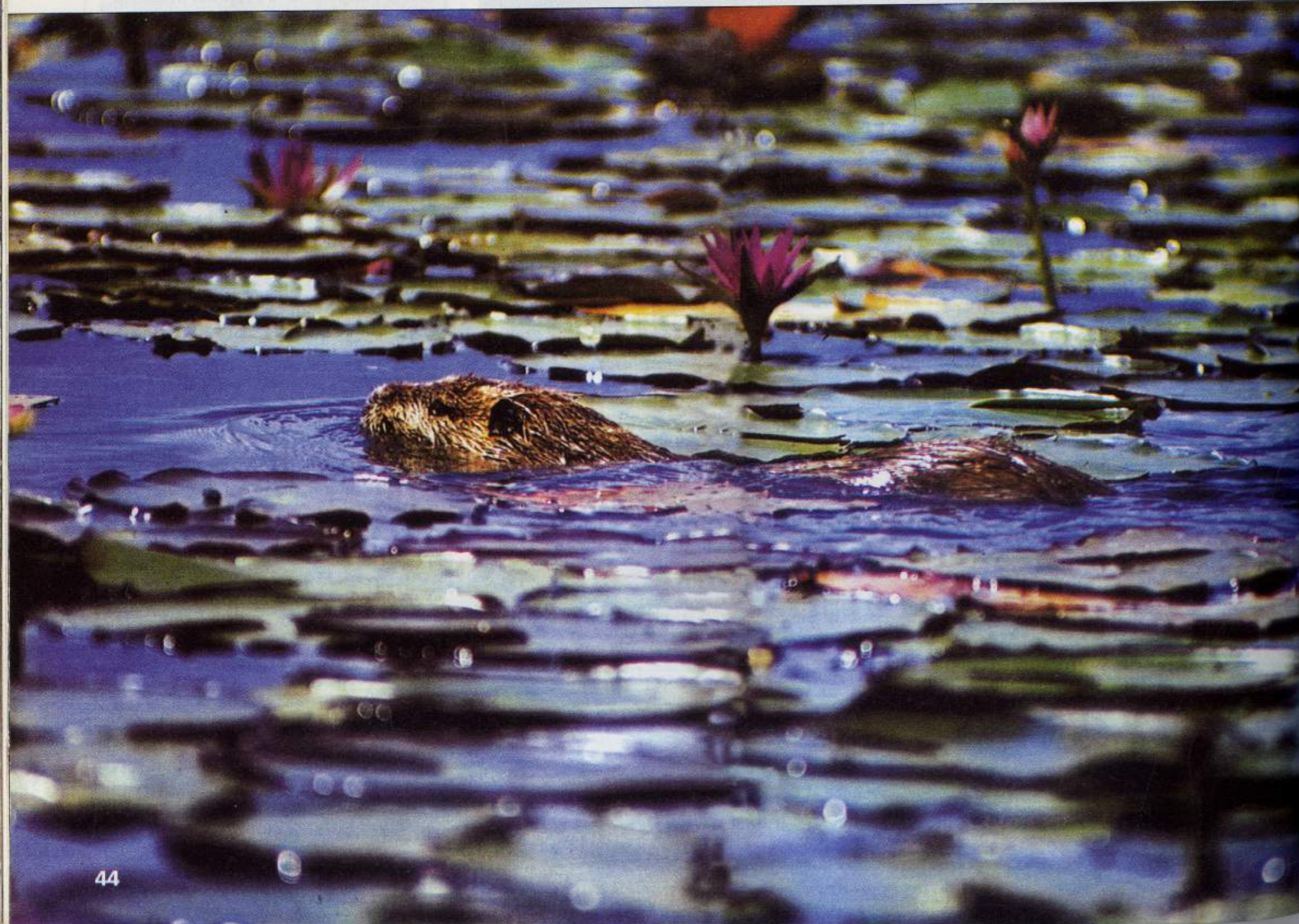
[ŽIVOTNI VEK] osam-deset godina

[STATUS] ranije, u Južnoj Americi zbog intenzivnog lova jako joj opala brojnost, ali su prilično velike populacije naselile Severnu Ameriku, Englesku i Rusiju

kopa brloge i ograda farme mora biti tri metra ukopana u zemlju, inače će ona izaći. U malom broju živi u Nemačkoj, Engleskoj, Skandinaviji, Holandiji, Francuskoj. Širi se - očigledno.

Proleća 1998. Branislav Milojević iz Petrovca na Mlavi ulovio je prvu nutriju u tom kraju. Pošto se Mlava uliva u Dunav nedaleko Ade Čibuklije, a nutrijama udaljenost od 100, čak i 150 kilometara ne predstavlja problem, jasno je poreklo petrovačkog primerka. Iako je poslednjih 20 godina na Adi Čibukliji živelo malo životinja, u poslednje vreme ova vrsta doživljava pravu eksploziju.

„E, sad, odakle nutrije u tolikom broju - dosad je, za samo dve godine, više od 20 nadeno u bubnjevima. Već su se dovoljno namnožile“, nastavlja Sladčan. „Od '92. godine pa do danas videne su nizvodno po selima Zatonju i Ostrovu, po kanalima oko Velikog Gradišta i, uzvodno, u Kostolcu, gde je odstreljeno nekoliko primeraka. Ada je, iako potopljena, relativno veliko

POREKLO: Nutrija potiče iz Južne Amerike, a u Evropi je ima u malom broju u Nemačkoj, Engleskoj, Holandiji, Francuskoj, Skandinaviji

ADA ČIBUKLIJA: Prve nutrije videne su na ostrvu 1993. godine. Verovatno su ih iz kaveza pustili odgajivači koji zbog sankcija nisu mogli da prodaju krzna

prostranstvo kopna i vode (kvadratni kilometar). Njima tamo jedina prepreka mogu da budu ribarske mreže i bubnjevi, to je jedino u šta mogu da se uhvate. I lovci, da, i lovci.

Voda je izuzetno plitka, nije dublja od metra, što znači da se sporo hladi čak i preko zime, ne zaleduje se... Takvo toplo močvarno stanište im odgovara, pa su se namnožile: odgovara im širok Dunav i ova ▶

ritska zemlja u Vojvodini.

Pošto je vodostaj nizak, pristajemo uz vrba bama obraslu obalu na uzvodnom kraju ostrva i započinjemo potragu kroz šiblje, blato i bare. I kroz komarce.

Nakon nekoliko sati potrage, mnogo gacanja kroz blato i ujeda komaraca, nutrijama nismo bili nimalo bliži. Slađan tvrdi: "Vrlo su trapave, dozvoljavaju da im se pride na 20 metara, ne beže. Toliko su mirne i pitome da vam dozvoljavaju da ih dva-tri sata gledate kako se šepure, češkaju, sunčaju. Uopšte ne beže." Mora biti da smo bili uzuzetno trapavi kada nismo uspeali da pronađemo životinje koje uopšte ne beže.

Plovimo oko špica Ade, ulazimo u rukavac i ponovo pristajemo uz nisku obalu.

EVROAZIJSKI DABAR [Castor fiber]

[OPIS] odozgo tamnosmeđ, odozdo nešto svetliji; rep širok, pljosnat, ljuskav; uši male, noge krakate

[PROSEČNA VELIČINA] telo 83-110 cm, rep 30-34 cm, težina 17 - 31,7 kg

[RASPROSTRANJENOST] mestimično Skandinavija, južna Finska, gornji tok Labe, ušće Rone, Poljska i Rusija. Nedavno naseljen u Holandiji, po kanalima često strada od elisa motornih čamaca

[ŽIVOTNI PROSTOR I NAČIN ŽIVOTA] uz vode, u svetlim šumama; aktivan uglavnom noću, u mirnijim područjima i danju; dobro pliva i dugo roni; na obali kopa brlog ili na vodi gradi kule od pruča s podvodnim ulazima; a radi regulisanja vodostaja u neseljima gradi brane od oblica i granja; živi u grupi

[ISHRANA] vodene biljke i kora sa srušenih stabala

[RAZMNOŽAVANJE] koti se jednom godišnje, po dva-tri mladunca (najviše pet), koji postaju polno zreli posle tri-četiri godine

[ŽIVOTNI VEK] 15-20 godina

[STATUS] intenzivno zaštićen nakon gotovo potpunog istrebljenja u Evropi i Severnoj Americi; najveće populacije u Skandinaviji, Poljskoj i na istoku Nemačke

BIZAMSKI PACOV [Ondatra zibethica]

[OPIS] manji od kunića, telo zdepasto, rep dugačak, bočno spljošten, ljuskav [PROSEČNA VELIČINA] telo 25-35 cm, rep 20-25 cm, težina 600-1800 gr

[RASPROSTRANJENOST] potiče iz Severne Amerike; oko 1905. unesen u Evropu, danas naseljava gotovo celu srednju Evropu i prodire dalje

[ŽIVOTNI PROSTOR I NAČIN ŽIVOTA] uz vode s obalnim rastinjem; aktivan je danju i noću, dobro pliva i dugo roni, u strmim rečnim obalama i nasipima kopa hodnike za stanovanje i spremanje hrane s izlazima ispod površine vode; u močvarnim predelima pravi gnezda i iznad površine vode

[ISHRANA] većinom vodene biljke, ali i školjke, povrće, zeljasto bilje, korenje [RAZMNOŽAVANJE] koti se triput godišnje, pet-devet mladih u jednom okotu (najviše 15), koji postaju polno zreli nakon tri do pet meseci

[ŽIVOTNI VEK] tri-pet godina

[GLASANJE] zviždi

[STATUS] čest

STANIŠTE: Toplo močvarno zemljište odgovara nutrijama

Slađan i dalje objašnjava: „Oni su imali primer u Gradištu, lovili pored kanala, čekali patke, kad je nešto počelo strašno da lomi trsku. Neki su se uplašili i hteli da pucaju na nevideno, a drugi hteli da beže - s puškom. Nutrija je baš trapava, trapava i glomazna - najveći uhvaćeni primerak imao je 12 kilograma, što nije malo. To je ogromna životinja - i to baš pršti i lomi sve pred sobom“.

Vrbe i paučina, miris trulih debala, patke, bare i blato, i tako sat i po. A onda karakterističan otisak šape u blatu bare. Po-

legla obalska vegetacija, kao da se tuda kretala neka životinja. Hoćemo li je i ugledati!? Hvatam se dvogleda.

Otvor brloga! Ovde treba čekati. I konačno, nutrija! Drema na suncem ogrejanom panju. U blizini druga, češka se - održava krzno mažući ga sekretom iz žlezda u uglovima usta. Malo dalje, još četiri dremaju na suncu. I zaista, uopšte ne beže! Jedino što je između njih i nas duboka bara koja nas sprečava da im s fotoaparatom pridemo bliže!

„Nekada je ovo ostrvo bilo raj evropskih vrsta vodenih ptica, ali podizanjem brane i izmenom staništa, pojavom plivajuće i podvodne vegetacije i stalno poplavljenih plićaka“, objašnjava Milan Paunović, „Ada Čibuklija postala je idealno močvarno stanište za nutriju, potpunog stranca u našem podneblju.“

All nije to prvi strani vodeni glodar kod nas. Kada je najveći evropski glodar - dabar bio istrebljen u ovom delu Evrope u poslednjoj deceniji XIX veka (poslednji primerak u Srbiji ulovljen je kod Pančeva), njegovo upražnjeno mesto ubrzo je popunio došljak iz Severne Amerike, bizamski

pacov koji je početkom XX veka pobegao s krznarskih farmi srednje Evrope i niz vodotokove stigao i do naših krajeva, gde se odlično snašao.

No, nadam se da tu nije kraj: i Mađari i Hrvati rade projekte da bi ponovo naselili dabra u prirodu i može se očekivati da ovaj glodar, težak i do 30 kilograma, pronađe svoj put i do Jugoslavije. Možda se to već i dogodilo, samo to još niko nije opazio.

DRAGAN SIMIĆ

Foto: P. Mamuzić

Najčešća vrsta memorije koja se koristi u savremenim računari-ma je EDO (Extended data output)

News...

NORTON ANTIVIRUS 5.0

Kada Symantec (Symantec) izbacila na tržište novu verziju svog antivirus programa pod nazivom norton antivirus (NAV), onda je to velika stvar. S obzirom na to da se svake godine pojavi 4.000 novih virusa, unapređenje antivirus programa je hvale vredno i preko potrebno.

Po ceni od 50 američkih dolara prodavače se verzija Windows 95/98 i NT workstation 4.0.

WINDOWS NT 6.0

Windows NT 5.0 (Windows NT 5.0) još nije ni testiran kako treba, a u Majkrosoftu uveliko pričaju, s velikim entuzijazmom, o sledećoj generaciji operativnog sistema NT.

„NT 6.0 biće platforma s najbogatijom sadržinom ikada napravljenom“, izjavio je Majkrosoftov potpredsednik Džim Alčin.

„NT 5.0 je korak u tom pravcu. Ovih dana je puštena verzija NT 5.0 beta 2, a planira se još jedna, beta 3, pre puštanja konačne verzije u prodaju sledeće godine.“

EVROPLJANIN e-mail
evrodesk@
dnevнитеlegraf.com

Kakva memorija?

Uticao memorije na brzinu sistema ogleda se u tome što za svaki podatak koji se ne nalazi u njoj mora da se pristupi hard disku. Hard disk je sporiji od memorije, i na taj način koči se ceo sistem. Današnji softver i operativni sistemi prosto gladažu za memorijom. Da bi se odredilo koliko je zaista memorije potrebno - treba početi od dve stvari: koji je operativni sistem u pitanju i koja se vrsta posla obavlja. U prvoj tabeli opisana je količina memorije prema operativnom sistemu.

SISTEMSKI ZAHTEVI

OPERATIVNI SISTEM	MINIMALNA MEMORIJA	OPTIMALNA MEMORIJA	PREPORUČENA MEMORIJA
Windows 95	8	16	32
Windows NT	32	48	64
Mackintosh OS	32	48	64

NOVA TEHNOLOGIJA

Lep kao toster

Svojim izgledom ajmek (iMac) prosto pleni. Izgleda kao deo svemirskog broda napredne civilizacije iz udaljene galaksije, a istovremeno je lep i pouzdan kao toster iz pedesetih. Ali, šta se nalazi unutra? Ispod dvobojne poluprovodne plastike stavljeno je sve što je potrebno da bi se uživalo u Internetu, multimediji, da bi se radilo s poslovnim aplikacijama, da bi se izračunavao kućni budžet i radilo s ostalim uobičajenim programima.

Osnova mu je Motorolin procesor G3 od 233 megaherca i prema Eplovoj reklami brži je od pentijuma (Pentium) od 400 megaherca. Međutim

Retrodizajn i poluprovodno kućište omogućavaju da se vidi unutrašnjost i košta 1.300 američkih dolara.

OSNOVNO KORIŠĆENJE

Pregled i pretraživanje Interneta, slanje elektronske pošte i jednostavni planeri zahtevaju 16 megabajta memorije.

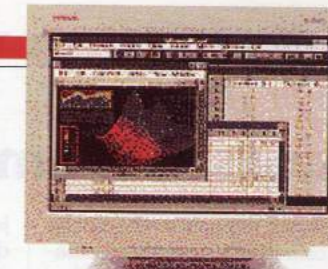
PROSEČNO KORIŠĆENJE

Internet, izrada radnih tabela, pregled multimedijalnih datoteka, analiza podataka zahtevaju minimalno 48 megabajta, a preporučuje se 64 megabajta memorije.

EKSTREMNO KORIŠĆENJE

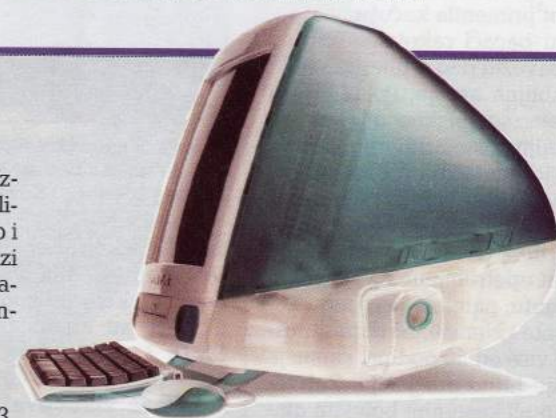
Grafičke aplikacije koje opterećuju računar do krajnjih granica kakve su photoshop, 3d studio, autocad i corel, složene baze podataka zahtevaju minimalno 96 megabajta memorije, ali, preporučuje se da se ugradi 128 i više megabajta brze memorije.

Količina memorije prema vrsti posla

Veliki ekran

Za vrhunske dizajnere i stono izdavaštvo monitor od 24 inča (vidljiva dijagonala je 22.5 inča) je ideal. Na tolikom ekranu mogu da se prikazuju dve strane A4 formata u punoj veličini. Kompaktni model P1610 ima odnos stranica 16:10 kao HDTV format i prikazuje sliku u rezoluciji do 1.920 puta 1.200 tačaka po inču pri osvežavanju od 76 Hz. Veličina tačke je 0.25 milimetara a cena mu je 2.999 američkih dolara.

najnovije uporedno testiranje brzine ajmeka i pentijuma pokazalo je da to nije tačno. Ipak ajmek jeste brz i zaista je predivan - može se uporediti s novom Folkswagenovom bubom: iako bubba nije brza kao ferari, svi se za njom okreću.

Kada se raspakuje nisu potrebni inženjersko predznanje i debela knjizurina s detaljnim uputstvima za sklapanje da se utakne kabl za telefon i struju, da se priključi tastatura i miš i da se počne s radom. Ajmek ima ugrađene zvučnike, CD-rom 24X, 32 megabajta memorije SDRAM, hard disk od četiri gigabajta, mrežnu kartu, modem brzine 56 kilobita po sekundi, petnaest inčni monitor, grafičku kartu ATI RAGE IIc i mikrofoni. Sve u svemu, kompletan računar odličan za većinu korisnika.

Avaks za siromašne

Sistem napredne tehnologije za osmatranje na malim visinama (Advanced Technology Low-altitude Surveillance System ATLAS), definitivno dokazuje da se istorija ponavlja, bar kada je reč o oružju. Kao što su baloni tokom Prvog svetskog rata služili za osmatranje protivničkih položaja i korekturu artiljerijske vatre, tako danas, 80 godina kasnije, uz pomoć balona otkrivaju se ciljevi u vazduhu. Atlas nema ljudsku posadu: balon, tačni-

je aerosata, nosi osmatrački radar velikog dometa koji sve informacije optičkim kablom šalje operateru na zemlji.

Danas, atlas je u stanju da otkriva ciljeve na daljini od 320 kilometara koji lete na svim visinama do 12.000 metara tokom 24 sata. Proizvođač tvrdi da sistem može da otkrije i letelice malog radarskog odraza, krstareće projekte, streljane avione. Dobra strana je i relativno niska nabavna cena i deset pu-

ta manji eksploatacioni troškovi nego kod aviona slične namene (Avaksa). Atlas je idealan i za praćenje aktivnosti u graničnom pojasu susednih država, za nadgledanje ribarenja, otkrivanje krijumčara, imigranata i terorista. Proizvođač balona kompanija TCOMO ima veliko iskustvo i tvrdi da je njihov aerostat 71M, nosač sistema atlas, otporan na gromove, ultraljubičasto zračenje, hemikalije i oksidante i traje od 10 do 15 godina. Atlas je konstruisan tako da se u slučaju potrebe spušta na zemlju za 45 minuta.

PONAVLJANJE: Radarski dirizabl atlas obavlja posao sličan onom koji su obavljali baloni tokom Prvog svetskog rata

Bogovi rata

Otkada je Crvena armija u Drugom svetskom ratu prvi put primenila kačušu, višecvni bacači raketa postali su obavezni deo artiljerijske svake ozbiljne armije. Pojavom raketa „sovjetski bog“, kako je Staljin zvao artiljeriju, postao je još ubitačniji. Višecvni bacači raketa imaju i neverovatno psihološko dejstvo na protivnika. Kada je kačušu prvi put upotrebljena na istočnom frontu, naterala je u beg i Sovjete i Nemce. Ni danas, posle više od 50 godina, situacija nije bitno drugačija. Zahvaljujući kasetnim bojivim glavama, inercijalnim i satelitskim sistemima za navođenje, moderni oružani sistemi ove kategorije neuporedivo su ubitačniji od sovjetske kačuške

BEG: Prva upotreba višecvne bacača raketa kačuške naterala je u beg i Nemce i Sovjete

ili nemačkog nebelverfera. Dva najpoznatija višecvna bacača raketa velikog kalibra u svetu su američki MLRS M270 i ruski smerč 9A52-2CV.

Smerč višecvni bacač raketa kalibra 300 milimetara, ispaljuje raketu na čvrsto gorivo dometa od 20 do 70 kilometara. Bojeva glava svake rakete teška je 280 kilograma i može da se sastoji od 72 „bombice“ ili da bude iz jednog dela. Po potrebi, svaka raketa može da ponese po pet „pametnih“ protivoklopnih projektila bazalt motiv-3F, koji se sami navode na toplotu protivničkog tenka ili oklopnog transportera. Svih 12 raketa smerč može da ispali za samo 38 sekundi. Zona smrtonosnog dejstva koju pokrivaju „bombice“ zahvata 672.000 kvadratnih metara.

UBITAČNO: Tokom Oluje dejstvo američkih MLRS dobilo je naziv Čelična kiša

Prema nekim izveštajima, iz cevi smerča može da se ispali i minijaturna bespilotna letelica R-90.

MLRS (Multiple Launch Rocket System) standardni je višecvni bacač raketa velikog kalibra u zemljama NATO. Nalazi se u naoružanju 14 zemalja i upotrebljavan je u borbenim dejstvima protiv Iraka 1990-1991. godine. Tokom operacije Pustinjska oluja saveznički MLRS lansirali su više od 10.000 raketa, što im je donelo nadimak Čelična kiša. MLRS ima 12 cevi, nalazi se na guseničaru i u stanju je celu salvu da ispali za 60 sekundi. MLRS ima domet od 32 kilometra. Bojeva glava svake rakete najčešće se sastoji od 644 „bombice“ M77, a po potrebi može da razbaca 28 protivtenkovskih mina. Razvijena je i raketa povećanog dometa koja svoj smrtonosni teret izbacuje na daljinama većim od 45 kilometara, što je opet manje od dometa smerča. Zbog toga je platforma MLRS u stanju da ispaljuje i armijski taktički raketni sistem dometa 165 i 300 ATCMS (Army Tactical Missile System) zavisno od verzije. Svaka od dve rakete ATCMS nosi 950 „bombica“ M74 veličine lopte za bejzbol i navodi se laserskim žiroskopom ili inercijalno, satelitskom navigacijom (GPS), zavisno od varijante.

Otkrivač aviona

Britanska armija je pre nekoliko godina u naoružanje uvela uređaj ADAD kompanije Pilkington optronings. To je infracrveni uređaj koji u vazduhu otkriva avione i helikoptere tako što registruje njihovo toplotno zračenje. Ovaj način detekcije izuzetno je cenjen zato što je u potpunosti pasivan. To znači da infracrveni senzori ne emituju nikakve izdajničke elektromagnetske signale preko kojih protivnik ne samo da je u stanju da otkrije postojanje i poziciju senzora nego može i da ga ometa i stvori lažni prikaz situacije.

ADAD je relativno originalna ideja britanskog proizvođača zato što po načinu upotrebe podseća na klasičan osmatrački radar. Pored toga što služi za upozoravanje pešadijskih, artiljerijskih i oklopnih jedinica, ADAD otkriva ciljeve i za potrebe sistema protivvazdušne odbrane malog dometa. Ceo uređaj težak je 76 kilograma kada se upotrebljava u tri podvarijante, a po potrebi može da se montira na oklopno vozilo.

TRAGAČ: ADAD registruje toplotno zračenje aviona i helikoptera

THE METAL COLLECTION OF SWATCH

Chrono
SECRET AGENT YELLOW
Stainless steel

swatch+
IRONY

Time is what you make of it.

Generalni distributer za Jugoslaviju **AGRA** TRADING Co.
Ivana Milutinovića B4/II, 11000 Beograd, tel: 011-433-517, 430-782; fax: 459-355

BOLEST USPEHA

Čekam da me lupi čuka

Ekstremno odgovoran posao, hronični umor, neadekvatna ishrana, frustracija, anksioznost, neuredan život... ubitačan su miks nazvan „menadžerska bolest“

POZITIVNI STRES: Vidi se u očima tenora koji je Milansku skalu podigao na noge i biznismena koji je zaradio prvi milion maraka

PRAVILO: Uz novi uspeh, novo bogatstvo i novi ugled, ne ide stara žena

SLOBODNO VREME

Menadžeri nemaju slobodnog vremena, rezultat je istraživanja sprovedenog na Univerzitetu za menadžment „Braća Karić“.

„To su ljudi koji vole svoj posao“, kaže dr Gordana Ajduković, prorektor za nastavu. „Oni ne razlučuju posao od zabave ili hobija: dok igraju tenis, oni sklapaju posao, na poslovnom ili porodičnom ručku, oni rade, čak i na pitanje: 'Imate li vremena za porodicu?', odgovaraju DA, jer i porodicu stavljaju u funkciju svoga posla. Svesni potencijalnih opasnosti, pokušavamo da svoje studente uputimo u problematiku 'menadžerskih bolesti'. Svake godine gostujući profesori održe tri do četiri predavanja, a planiramo i tribinu s temom 'Kultura u menadžmentu' koja će biti posvećena zdravoj ličnosti, prehrani, važnosti bontona i odevanja u menadžmentu. Želja nam je da u nekom zdravstvenom centru organizujemo školu za menadžere gde bi se stalno uvodili u nova znanja, a istovremeno bi bili podvrgnuti medicinskoj kontroli i eventualnom tretmanu.“

On je šarmantan, dobro obučen, negovan... On ima vrhunski *accessories*: pravu marku sata, olovke i upaljača, mobilni telefon decentno spušten u ugao stola i u zadnji čas skriven privezak, koji samo dovoljno brzom oku otkriva šta je parkirao. On nema burmu, ali ponekad mahinalno dotakne mesto gde je stajala. U trci je s vremenom, ali je voljan da bar crta svoju priču. On je uspešan, bogat i - bolestan.

„Poslednjih dvadeset godina u mom životu postoje samo tri stvari: rad, posao i karijera. Sve ostalo je išlo nekako izvan mene, ali je sve ipak funkcionisalo. Mislio sam da će tako i ostati. Sada, kad je moje zdravlje toliko narušeno da me već dva puta vraćaju iz kliničke smrti, savetuju mi da promenim način života, a ja to ne umem!“, kaže naš sagovornik, čiji identitet mora biti specijano zaštićen.

On, ugledan i imućan lekar, koji svoj uspeh može da zahvali rano započetoj i prosperitetnoj privatnoj praksi, ne želi da otkrije čak ni preciznu dijagnozu svog gastro oboljenja, iako je on specijalista sasvim druge oblasti.

„Strašno je suočiti se sa relativnom nemoći sopstvenih kolega“, kaže naš elitni lekar. „Niko ne može da utvrdi prave uzroke moje bolesti. Sve koje poznaje medicina, opravdano smo isključili, tako da ostajem u grupi malobrojnih koji su se razboleli iz - neobjašnjivih razloga.“

Naravno, reći će danas čak i slabo upućeni, sve to počinje iz glave. Strahovita kombinacija ekstremno odgovornog posla, hroničnog umora, neadekvatne ishrane, frustracija, anksioznost, neuredan život - čini ubitačni miks koji rezultira popular-

no nazvanim menadžerskim bolestima.

„Žrtve ovih oboljenja su sredovećni muškarci koji se bave visokoodgovornim profesijama“, kaže dr Zoran Paunić, specijalista interne medicine Gradske bolnice u Beogradu. „Uobičajeni pregledi mogu i da zavaraju, jer pacijenti, recimo, imaju naizgled bolju krvnu sliku nego što bi se očekivalo. Ali šest miliona eritrocita ne svedoči baš uvek o zdravlju, već je simptom drugih poremećaja: visokog pritiska, reaktivno manje količine tečnosti u organizmu... Gotovo redovno zapažamo višak telesne težine i, pri tome, specifičnu - abdominalnu gojaznost (u predelu stomaka) koja se povezuje sa poremećajima ose hipotalamus - hipofiza - nadbubrežna žlezda. Ova osā je centralno pitanje za sve koji hoće da više saznaju o stresu i njegovom dejstvu na glavne sisteme u ljudskom telu.“

Brojni pacijenti koji na vrhuncu karijere stignu na interno, koronarno, hirurško ili gastroenterološko odeljenje nisu, naravno,▶

SVETLANA ČIZMIĆ: Najvećem broju naših menadžera može se, kao preventiva, preporučiti da čine sve suprotno od onog što sada rade

samo menadžeri u najužem smislu te reči. Reč je, dakle, o svima koji se, ovako ili onako, peku na suvom tiganju direktorske fotelje, pa makar bili šef samo sebi. Biti menadžer ili privatnik, biti, rečju, gazda isto je što i biti pod stresom.

Ovo stanje duha i tela ima dva vida. Eustres je pozitivan doživljaj čiji slikoviti opis nalazimo u knjizi „Psihologija i menadžment“ dr Svetlane Čizmić: „Imamo prilike da ga vidimo u izrazu očiju tenora koji je Milansku skalu podigao na noge“. Distres je, međutim, neprijatan i stradalnički doživljaj koji, iako ga već opažamo kao nacionalno obeležje, ima za posebnu ciljnu grupu upravo one na rukovodećim položajima.

Za ovakve poslove opredeljuju se ljudi koji su po mnogim karakteristikama predodređeni za teške posledice stresa. Agresivni, energični, skloni riziku, ambiciozni i kompetitivni pripadaju „tipu A“, vrsti ličnosti koja je na spisku klasičnih stresogena. Ris-

ISHOD: Biti menadžer, privatnik, gazda, makar šef samo sebi - isto je što i biti pod stresom

kantni sindrom ponašanja biva kompletno na menadžerskoj funkciji: svakodnevne tenzije, visoka odgovornost, nesigurna pozicija, stalni konflikti...

Brojni priručnici o tome „kako postati uspešan menadžer“ kao da, među redovima, šalju poruku: „Ne razmišljajte sad o tome kako da ostanete zdravi. Mislite sad o uspehu, mislite o pobeđi i budite pobeđnik!“ Takvim osobama je teško i da priznaju prve znake bolesti i da na vreme učine potrebne promene u svom životu.

„Pacijenti iz ove populacije treba da se dobro uplaše da bi zatražili lekarsku pomoć“, kaže dr Jasmina Kalaba, specijalista opšte hirurgije u bolnici „Dragiša Mišović“. „Nije retkost da se pojave tek sa erozivnim gastritisom koji prate obilna krvarenja, pa ih onda, zalečene, šaljemo psihosomatičarima koji dalje tragaju za dubljim poreklom njihove bolesti. Naši 'japiji' su stalno u grču, digestivni trakt na to reaguje, takođe, spazmima, a to dalje vodi do organskih oboljenja. Poznato je da stres dovodi do ulceroznog kolitisa (zapaljenje debelog creva s krvarenjem i ranicama), iritabilnog kolona, meteorizma (uzrokovano

no povećanim ili usporenim radom creva), dijarejičnog sindroma. Pojačano lučenje kiseline rezultira 'stresulkusom' teškim formama akutnih i velikih čireva. Nije nimalo slučajno što najrazvijenija endoskopska služba u svetu postoji u Japanu, zemlji sa najvećim procentom karcinoma želuca i čireva. Tamo čir nije neuobičajen čak i kad je reč o sasvim maloj deci, na primer, trogodišnjacima koji se odmalena vaspitavaju u spartanskom duhu japanske privrede.

Naša je privreda daleko od japanske kao zemlja od neba, ali kardiovaskularni poremećaji ne štete menadžere ni na jednoj strani sveta. Među faktore rizika ubrajaju se i stresovi kao što su preopterećenost poslom i hronični konflikt“, ističe dr Dušica Berger u knjizi „Zdravstvena psihologija“. Rezultati pokazuju vezu između

GORDANA AJDUKOVIĆ: Oni ne razlučuju posao od zabave - dok igraju tenis, sklappaju posao

RADMILA MIČOVIĆ: Ono što takvi muškarc otkrivaju, utičavajući na velika vrata, uvek je nova žena, novi način života, novi nameštaj, novi džip...

TRKA: Ljudi koji misle samo o uspehu i pobeđi teško priznaju prve znake bolesti i uvek kasno stignu kod lekara

SAMOUBICA U MERCEDESU

U čekaonici Centra za brak i porodicu, gde mnogi ostavljaju svoje pejdžere i mobilne telefone, pacijent je prošle godine bio i „privatnik“ koga bi u beogradskom žargonu bliže odredili kao „krimos“.

„Takvi ljudi su, po pravilu, emocionalno uskraćeni u detinjstvu: odrasli su u nepotpunim porodicama, opterećeni alkoholizmom ili narkomanijom roditelja, zlostavljani. Razvili su visok stepen nepoverenja prema 'neprijateljskom okruženju' koje su bazično iskusili, pa je hazard u njihovom životu normalan, jer ionako nemaju šta da izgube. I moj pacijent je bio takav - potencijalni samoubica - ali je ipak čeznuo za divljenjem i potvrđivanjem, što je njegov upadljivi mercedes nepogrešivo pokazivao.“

učestalosti obolavanja i profesionalnog opterećenja, napetosti, nezadovoljstva poslom, prevelikih odgovornosti, slabe kontrole nad stresogenim događanjima, uslova u kojima postoji previše zahteva a premalo mogućnosti za donošenje odluka koje se tiču posla.

Ovaj spisak stresogenih faktora neodoljivo je sličan opisu radnog mesta svakoga ko u srpskoj privredi „vrti“ više od nekoliko stotina maraka.

„Samo čekam da me lupi čuka“, žali se omaleni biznismen na čijim se gojaznim grudima šepuri zamašno raspeće. Dok be-

ZORAN PAUNIĆ: Višak telesne težine, gojaznost u predelu stomaka povezani su s poremećajem ose hipotalamus - hipofiza - nadbubrežna žlezda („odgovorna“ za stres)

somučno vrti pedale statičnog bicikla u renomiranom rekreativnom centru, nastavlja da kuka. „Po ceo dan jedem samo cigare. Tri pakle dnevno! Kako da se ne nerviram kad svaki dan na nekom graničnom prelazu imam frku. Daj ovom, gumi onom, dokle? Proklinjem dan kad sam se vratio...“, čuješ, gospođa 'tela da se porodi u svojoj zemlji. I ja se sad, u toj zemlji, ujutru pitam koliko će da bude marka uveče, noću razmišljam da li će da bude mleka ujutru, juče sam morao da otpustim radnika jer me krade, a znam da će i sledeći da bude lopov, kako i ne bi kad me i država pljačka gde stigne, pravim pare, a one beže na sve strane i opeš si niko i ništa. Po ceo dan žderem samo sebe, a kilograme nabacujem - ne zna se kako!“

Više para - više i sekiracije. Stara narodna kletva „Dabogda ti para omilila“ dobija svoje naučno pokriće i u najmodernijim medicinskim istraživanjima koja ustanovljavaju vezu između

CENA ADAPTACIJE

Stres je odavno poznat kao ozbiljan predgovor mnogih istorija bolesti, ali sve do nedavno su mehanizmi njegovog delovanja bili prilično nejasni. Tako se i koncept „homeostaze“ razvija kroz zapažanja da se psihički sistem pokreće tako da zadovolji potrebe uzrokovane spoljnim silama, što je poznato kao „alostaza“. Ova „stabilnost kroz promene“ svodi se na adaptaciju - pred potencijalno stresnim situacijama aktiviraju se nervni, nervnoendokrini i nervnoendokrini imuni mehanizmi. Ako se oni uključuju i isključuju efikasno i ne suviše često, naše telo će biti u stanju da se nosi sa izazovima koje, u suprotnom, možda ne bi moglo ni da preživi. Brojne su, međutim, okolnosti pod kojima alostatički sistemi mogu da budu prestimulisani ili „neispravni“: ako se previše često „startuju“, ako se ne isključuju posle stresa, ako svojom neadekvatnom reakcijom pojačavaju aktivnost drugih sistema. Takvo stanje se naziva „alostatičko opterećenje“, ili cena adaptacije. Novi pristup ističe „kaskadni odnos“ između sredinskih faktora i genetskih predispozicija koji vodi do velikih individualnih razlika u reagovanju na stres i, u izvesnim slučajevima, u bolest.

„Stres utiče na aktivaciju simpatičkog nervnog sistema koji, preko endokrinog, izaziva porast krvnog pritiska, povećanje sprovodljivosti kože, ubrzanje pulsa, srčanog ritma, disanja. Srž nadbubrežne žlezde luči kateholamine, epinefrin i norepinefrin koji po-

jačavaju fiziološku aktivaciju. Istraživanja pokazuju da prolongirani ili iznenadni porast cirkulišućih kateholamina može voditi oštećenju tkiva koje se pominje u patogenezi arterioskleroze. Takođe i da povećanje nivoa epinefrina ili norepinefrina u krvi utiče na raspoloženje i ponašanje. Stres deluje i preko hipofize koja stimuliše koru nadbubrega. Ova oslobađa kortikosterioide, kao što je kortizol, koji u izvesnoj meri služi i kao zaštita od stresa prigušujući inicijalni fiziološki nadražaj i pomažući u ponovnom uspostavljanju homeostaze. Mozak proizvodi i izlučuje kortikotropni oslobađajući faktor koji za uzvrat vodi lučenju endogenih opijata kao što je beta-endorfin. Smatra se da su ovi peptidi dobrim delom odgovorni za aktivaciju imunostistema na stres. Istraživanja pokazuju da dugotrajna fiziološka stimulacija oslobađanja endogenih opijata utiče na slabljenje imunostistema. Aktivacija parasimpatičkog nervnog sistema pomaže smirivanju nadražaja koji je izazvao simpatikus, kao i smanjivanju izlučivanja kateholamina.

U kognitivne odgovore na stres spadaju slabljenje pažnje i koncentracije, snižavanje efikasnosti, pa i ometajuće, repetitivne i morbidne misli. Emocionalne reakcije na stres uključuju strah, anksioznost, uzbuđenje, bes, depresiju, stoicizam, poricanje. Bihevioralne, široku lepezu ponašanja u rasponu od izbegavanja i povlačenja, do direktnog usmeravanja na stresor i borbu za njegovo prevladavanje.“

(Iz knjige „Zdravstvena psihologija“ dr Dušice Berger)

socijalnog statusa i srčanih oboljenja, nerekto fatalno okončanih infarktomiokarda i moždanim udarom. Jedno od najnovijih, sprovedeno u Indiji, u aprilu ove godine, potvrđuje nedvosmisleno vezu između visokog društvenog položaja (definisano obrazovanjem, zanimanjem, godišnjim prihodom, uslovima života, nekretninama i porodičnom aktivom) i faktorima koronarnog rizika: hipertenzijom, dijabetesom, holesterolom niske gustine (LDL, koji je opasan, za razliku od lipoproteina visoke gustine HDL, koji štiti žene sve do menopauze), trigliceridima, pušenjem i svim „lepotama“ života skopčanog sa seđenjem.

Turobne rezultate objavljuje, u maju ove godine, i američki Nacionalni institut za rak koji nalazi da povišeni rizik za rak dojke kod muškaraca(!) donose visoki društveno-ekonomski položaj, ishrana bazirana na crvenom mesu i premla voća, pušenje, nedovoljno fizičkih vežbi i kretanja...

„Bolje nemojte više da mi nabrajate, jer to deluje kao opis mog života“, prepadnut je stariji gospodin, inače finansijer, dok niz njega lipti znoj u sauni elitnog novobeogradskog kluba. „A kako bih i mogao da živim drugačije kad mi dan prolazi u kilometarskim sastancima i objašnjavanju sa ljudima koji ništa ne znaju o svom poslu. Dok se okrenem, prošlo je vreme i za doručak i za ručak, osim ako ne jedem sa partnerima u kafani. A tamo - zna se šta se jede... Večeravam, uglavnom, napolju, u društvu... Drugačije je bilo dok sam bio u braku.“

Naš stručnjak za novčane tokove otvara, nesvesno, vrata još jedne ordinacije - psihijatrijske. Nemoguće je ne primetiti da▶

SAZNAJJE:
kletva „Dabogda ti para omilila“ dobija pokriće u istraživanjima koja dokazuju vezu između socijalnog statusa i srčanih oboljenja

uz novi uspeh, novo bogatstvo i novi ugled, po pravilu, ne ide - stara žena. Prome ne u porodici zahvaćenoj takvom „tranzicijom“ objašnjava dr Radmila Mićović, iz Centra za brak i porodicu.

„Suviše dugo u našem društvu nije bilo mesta za ličnu kreaciju, inicijativu, autonomnost. Iznenadni uspeh koji je postigao naš menadžer, privatnik, preduzetnik može da aktivira brojne suprimirane potencijale i donese potpuno oslobađanje kapaciteta ličnosti. Takve osobe ne rasturaju sve što su prethodno imale, već uz lični program koji je za svako uvažavanje prave balans u zreлом porodičnom sistemu unutar koga se dogovaraju, planiraju i čak šire 'family bussiness'. Porodica je uspešna kao i posao zahvaljujući supružnicima koji kompenzuju vremensko odsustvo muža i oca. To je moguće, jer bliskost podrazumeva razmenu bitnih informacija, a ne mehanički potrošeno vreme. Nažalost, ovakvi pri-

meri su malobrojni“, ističe dr Mićović.

U drugu grupu ona svrstava brojne muškarce koji su celog života bili nezadovoljni sopstvenom inferiornošću i nepoštovanjem koje su trpeli kod kuće i na poslu. Kad, najzad, dožive uspeh i dosegnu superiornu poziciju, oni se svete svima i svakome. To je kraj njihovog 'izrabljivanja' i psihički obračun sa tatama, direktorima i svima ostalima koje jedva čekaju da vide kao neuspešne. Ovi, nekada divni sinovi, muževi i očevi, koji su do juče imali 'idealni' brak bez svađa, išli na pijacu, pravili zimnicu i dovodili decu iz obdaništa, izabrali su, svojevremeno, dominantne žene i sve bi bilo u redu ako bi te žene pristale na 'promenu vlasti' i počele da im se dive. Takva transformacija, koja bi omogućila održanje porodice najčešće se ne dešava.

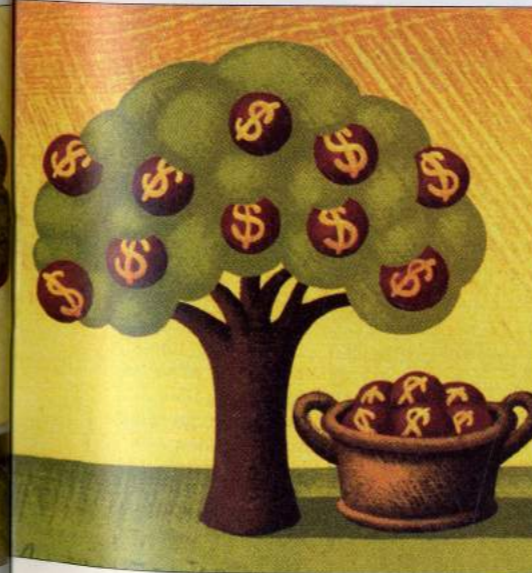
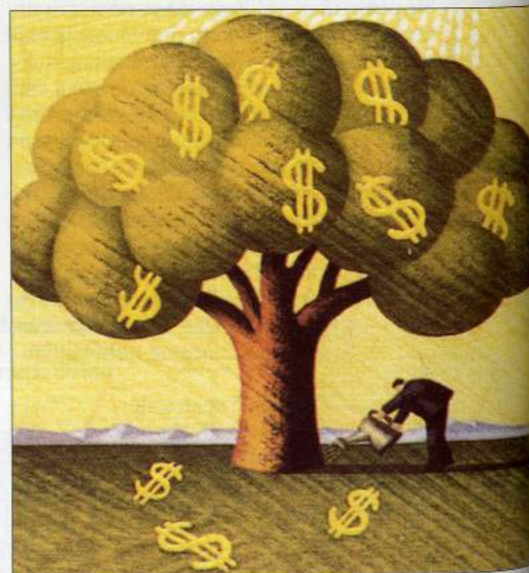
„Imala sam takav, školski primer u praksi“, priča dr Mićović. „Ona je stalno njegov uspeh predstavljala kao opasan, ne-

SUPKULTURA MENADŽERA

Uspešni muškarci narcistične strukture predstavljaju jedni drugima i pozornice i ogledala, okupljajući se na tačno određenim mestima u Beogradu i prikazujući se jedni pred drugima.

„Ti uspaljeni, sredovečni momci svakoga dana časte jedni druge“, priča pacijentkinja u jednoj psihijatrijskoj ordinaciji. „Zašto?“ „Pa, svakoga dana se nekome od njih porađa neka nova 'devojka', a oni se takmiče međusobno, kroz pol deteta, težinu novorođenčeta i ostalo.“

Opis praktično odgovara adolescentsko-pubertetskom periodu, kad momčići - udaraju recke.

REGULATOR STRESA

Kortikotropin - oslobađajući hormon ili skraćeno CRH - glavni je regulator ose hipotalamus - hipofiza - nadbubrežna žlezda i koordinator odgovora na stres, kažu najnovija istraživanja. Intracerebrovaskularna raspodela CRH u stresnom stanju može da deluje indirektno supresivno na imunološki sistem, a proučavaju se i njegove veze sa reumatskim artritisom, hašimoto tiroiditisom i ulceroznim kolitismom. Proizvodnja ovog hormona može biti odgovorna i za stresom aktivirane alergijske i autoimune pojave kakve su astma i ekcem.

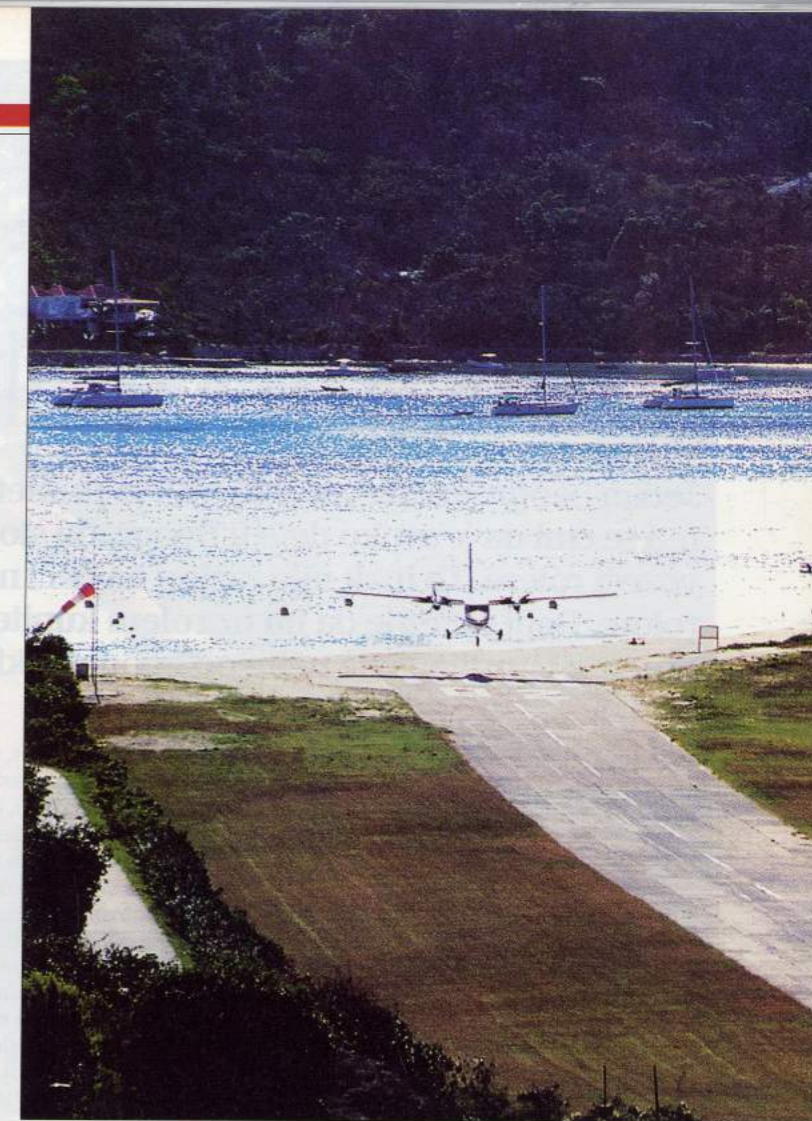
potreban i ugrožavajući. Stalno mu je zamerala što nije kod kuće, ali je odbijala pomoć drugih. Na kraju se vezala u koaliciju sa decom, pa je sin pratio kretanje sopstvenog oca, pronalazio mu prezervative u službenoj tašni i ozbiljno se poduhvatio maminog posla da 'vрати tatu kući', postavši, u školi, problem broj jedan. Kod ćerke, indukovane majčinim nezadovoljstvom, mukom i nesrećom, takođe se naslućuju teškoće.“

Za treći tip muškarca kod koga profesionalni uspeh samo razotkriva prethodnu psihopatologiju, i sama dr Mićović spo-

natno uzvikuje: „E, ti su potpuno ljudi!“

Ovi „srećnici“ doživljavaju sopstveni uspeh kao čudo koje im odjednom donosi status, komfor, novac, poštovanje. Oni postaju izuzetno radoznali - kao zavisnici ili kockari. Imaju potrebu da se isprobaju na svim terenima i lako probijaju pređašnje granice života. Jedno vreme oni 'drže balans' i kriju svoj novi stil kao tajnu, ali istovremeno imaju potrebu da se eksponiraju u javnosti simbolima svoga uspeha. Pošto sve brzo pukne, oni munjevito napuštaju svoje porodice, velikodušno sve ostavljajući prethodnim ženama, ili ih, pak, potpuno zaboravljajući. Ono što takvi muškarci otkrivaju, utrčavajući na velika vrata, uvek je nova žena, novi način života, novi nameštaj, novi džip... Pola tih stvari ih do juče nije baš ni zanimalo, a sada sve mora da bude novo, lepo, vredno, uspešno... Reč je o narcisoidnim ličnostima koje će sad potražiti manekenku ili glumicu (zavisno od aktuelne mode) sa kojom će veza kratko potrajati, jer je i takva žena narcisoidna. Ako muškarac negde poklekne, ona će ga napustiti i otići drugome, gradeći tako lično bogatstvo.

UŽIVANJE:
„Najviše volim da svojim avionom odletim do ostrva u Egejskom moru gde je moja jahta, otplovim u pustu uvalu, uzmem opremu i ronim ceo dan“ (jedan uspešni beogradski biznismen)

NISAM BOLESTAN

Klinička praksa pokazuje da se sa bolešću teško suočavaju visokoškoloovani muškarci, oni na rukovodećim mestima, intelektualci iz gradske sredine i ljudi koji su na vrhuncu svoje profesionalne karijere i životnih planova.

„Bolest koja podrazumeva nemoć, uloga bolesnika u kojoj se gube ranije socijalne i druge životne privilegije, udružene sa strahom od smrti, izazivaju emocionalne krize koje se teško savlađuju. Ove osobe su sklonije depresivnim reakcijama, regresivnom ponašanju, trajnoj hostilnosti, pobuni i besu nalik adolescentnom“, navodi dr Dušica Berger.

Uspeh, dakle, potencijalno, znači opasnost po ljudsko zdravlje. U psihičkom smislu, ona nastupa kad posao prestane da bude u funkciji potreba, preraste čoveka i postane opsesija. Granična crta na polju organskog često je mnogo bliže i za njeno otkrivanje nepohodna je rigorozna medicinska kontrola.

JASMINA GLIŠIĆ

PREVENTIVA

Najvećem broju naših menadžera može se kao preventiva preporučiti da čine sve suprotno od onoga što sada čine. Više, dakle, slobodnog vremena, adekvatna ishrana, rekreacija i relaksacija, odricanje od cigareta i alkohola... Dr Svetlana Čizmić navodi duhovita uputstva koja jedna američka korporacija nudi svojim menadžerima ako žele da što pre okončaju svoju karijeru:

■ Stavi svoj posao uvek na prvo mesto.
■ Nastoj da u kancelariji budeš poslepodne, uveče, vikendom i praznikom.
■ Ako ne možeš u kancelariji da ostaneš do kasno, ponesi kući sve što ti treba da radiš.
■ Ne posvećuj se porodici, još manje omiljenim zabavama, da ne izgubiš poslovnu koncentraciju.
■ Ne smiruj svoj duh ni za vreme obroka, svaku pauzu ispuni poslovnim besedom.
■ Što se tiče godišnjeg odmora, ako ne možeš da ga se odrekneš, ti ga barem skrati.
■ Ne odbijaj pozive, prihvataj sve sastanke, konferencije, putovanja, bankete.
■ Ne odbacuj ni trunku odgovornosti, sav teret prebaci na svoja leđa.
■ Ne dozvoli da drugi odlučuju, jer ti se nezamenljiv.

EKSTREMNI SPORTOVI

ROLŠUE OD DVESTA DVADESET NA SAT

Jedan beogradski lekar nedavno je primetio kako mu se čini da je svako dete u Beogradu slomilo ruku vozeći rolere. To ipak nije razlog da deci ne kupite rolere. Bolji potez je da im uz rolere kupite i zaštitnu opremu i pustite ih na neku od beogradskih strmina

ISTORIJA

1700 - Legenda kaže da su prve inlajn rolšue nastale još u XVIII veku, kada je neki Holanđanin pokušao da se svojim zimskim hobijem - klizanjem - bavi i tokom leta: zakucao je tvrde drvene točkove na ravne parčiće drveta, koje je pričvrstio za don cipela.

1760 - Pojavljuje se nova verzija inlajn rolšua, a napravio ih je Džozef Merlin, proizvođač instrumenata iz Londona: na maskenbal je uklizao u čizmama s metalnim točkovima svirajući violinu. Ova avantura završila se razbijanjem ogleдалa jer Merlin nije savladao veštinu zaustavljanja niti okretanja.

1863 - U Americi je Džems Plimton konstruisao prve „konvencionalne“ rolšue, sa četiri paralelna točka.

1823 - Robert Džon Tajers iz Londona dizajnirao je klizaljke nazvane rolito: za dno cipela pričvrstio je pet točkova.

Sezdesetih-sedamdesetih - Ruski hokejaši upotrebljavali su kožne rolšue sa dva točka da treniraju van zaleđenih površina i, priča se, mnogi su ih zbog toga ismevali.

1980 - Dva brata hokejaša, Skot i Brennan Olson, iz američke države Minesota, pronašli su u jednoj sportskoj radnji inlajn rolšue i, smatrajući ih pogodnim za hokejaški trening, počeli su da ih proizvode u podrumu svoje roditeljske kuće. Kasnije su svoj posao registrovali kao preduzeće *Rollerblade Inc.* Posao je dobro išao, ali je geografski bio ograničen na područje u kome su braća živela.

1984 - Preduzeće Rolerblejd je prodato, a novi vlasnici primenili su novu marketinšku strategiju: inlajn klizaljke dospale su u radnje za iznajmljivanje sportske opreme duž pomodne Venecijanske plaže u Kaliforniji.

1992-1993 - Kris Edvards uspeo je da se izbori za sportski status inlajn klizanja.

1995-1996 - Inlajn klizanje doživljava bum i u Jugoslaviji.

Mogu biti doživljaj, emocije, filozofija. Ili, rekreacija, sport, ljubav, strast, način života. Šta? „Roleri, čoveče“, odgovoriće vam pobornici modernog žargona.

Da, vožnja rolerima, verovali ili ne, čini se da pruža sve to. Tako, bar, posle nedelju dana razgovora, zagledanja, ispitivanja i procenjivanja onih koji voze inlajn rolšue (in-line skates im je zvaničan naziv) izgleda nekome ko ih nikada nije obuo.

„**Za mene su one otkriće decenije.** Ništa lepše mi se nije desilo“, izjavljuje za „Evropljanin“ V. K. (36), iz Beograda, inače majka dve devojčice. „Počelo je kao priprema za skijanje, a izrodilo se u ogromno zadovoljstvo. Toplo ih preporučujem svim damama preko 40, jer je zdravije i prikladnije od pušenja, tračarenja, gledanja u plafon i gojenja“, navodi Svetlana G. (41).

„To je stil života. Svi ljudi koji voze rolere su pozitivni, vole sport, zezanje, imaju neki zdrav adrenalin“, tvrdi Kristina Popović (16), članica tima Bauer agresiv. „Za ▶

POČECI: Roleri su se u Beogradu pojavili krajem osamdesetih. Nino, jedan od trojice prvih rolera, danas, inače, idol klinaca na inlajn rolšuama, kaže da su ga tada svi gledali kao „klovna, jedinu budalu u gradu“. Kada je radio trikovne na rolerima ljudi su tvrdili da je huligan

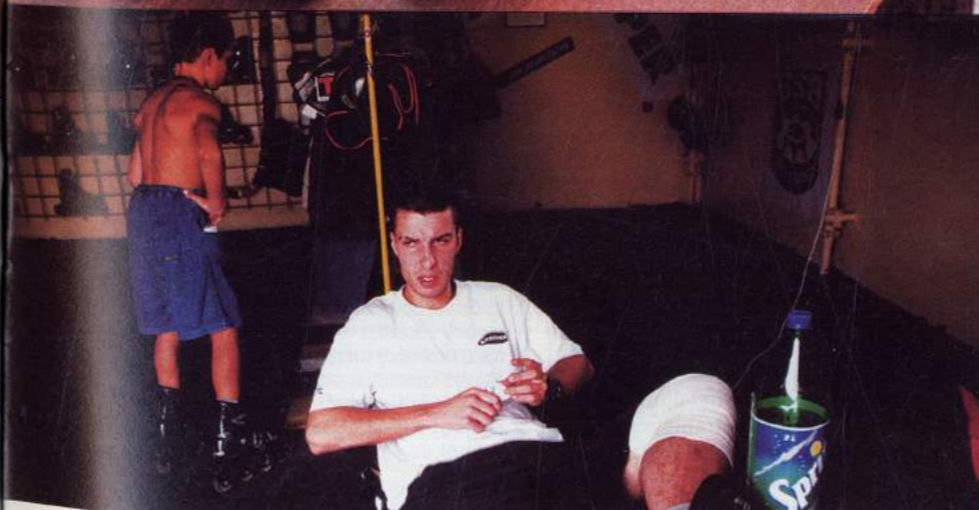

PETAK NOĆU

Najpopularnije i najmasovnije vožnje inlajn rolšuama događaju se po mnogim svetskim gradovima petkom noću.

U Parizu su ove rolerijade postale prava „okupacija“ najatraktivnijih ulica Grada svetlosti, mada je sve započelo u vreme štrajka radnika metroa, odlaskom na posao s rolerima. Vožnje petkom noću počele su još 1993. godine i na njima se sada okuplja čak i 5.000 ljudi. Zbog vožnje na rolerima postoji i posebna policijska jedinica, tim od osam policajaca s inlajn rolšuama na nogama. Kako je nedavno rečeno u specijalnom prilogu BBC, posvećenom ovom fenomenu, broj policajaca na rolerima će se povećati na 13, jer se, kako kaže jedan od njih Paskal Fuben, pokazalo da su inlajn rolšue praktične: „Pokretniji smo, imamo brzinu i možemo da skinemo točkove i utrčimo u bilo koju zgradu kad zatreba.“

Vožnje petkom održavaju se i u San Francisku. U njima, zasad, učestvuje tek oko 450 ljudi, ali kako je na Internetu objavljen njihov raspored sve do 8. oktobra 1999. godine, očekuje se da će postati masovne. Tom Amijano, njihov supervizor, pre dva meseca predložio je pilot program kojim bi se ispitalo da li je za inlajn vožnju moguće legalizovati pojedine ulice San Franciska: građani bi na rolerima mogli da idu na posao, u kupovinu, da obilaze grad. Vožnja inlajn rolšuama je, inače, sada zabranjena, što mnogi ljubitelji ovog sporta ne samo da ne poštuju nego i ne znaju.

PARK: Na Beogradskom sajmu postoji skejt park za agresivnu vožnju na rolerima

mene je to više umetnost nego sport. Počeo sam iz zabave, pa je preraslo u ljubav.

Danas je to neki vid mog sveta, moje meditacije, objašnjava Miroslav Lukić (22), poznatiji kao Nino, za koga njegovi

drugovi i kolege na rolerima kažu da je pionir u ovom sportu.

Nino je - uz Đoleta (Milan Alavanja - FBI) i Vladu (Vlada Drmonovski) - idol mladih na rolerima. „Sve sam gledao od Đoleta i Nina“, kaže Nikola Đurin (12). „Nino i Đole bili su jedini koji su vozili in-lajn rolšue po Beogradu kada sam ih ja došla, nisam smela ni da im pridem. Danas smo dobri prijatelji“, seća se Kristina.

Počeci su Ninu obećavali sve, samo ne slavu: „Od nekog druga, negde 1989. godine, dobio sam časopis o rolerima. Bilo mi je interesantno. Kad sam počeo da ih vozim, svi su me popljuvali. Znae kako je, sve što je novo niko neće da prihvati. Bio sam tada klovn, jedina budala u gradu. Morao sam da trpim ismevanje. Ja uzmem da radim trikove, a svi misle da sam zapravo huligan. Moji roditelji nisu bogati, pa mi je bio problem i da nabavim opremu. Na sve strane sveta pisao sam pisma, pa sam od firmi, vozača i prodavaca dobijao ogromne pakete s opremom, podršku da istrajem i mnogo toplih reči.“ A kad nešto više saznate o ovim mladim ljudima, Kristinine opaske o dobrom adrenalinu dobijaju dublji smisao: ne puše, ne piju alkohol, ne drogiraju se i ne jedu meso (Nino to ne čini od svoje osme godine jer ne voli da se ubijaju životinje, a Đole i ostali ga slede pošto su uvereni da meso u ishrani otupljuje reflekse).

No, ne izazivaju svi momci i devojke na rolerima simpatije svoje okoline. I ma da sami roleri neće o tome detaljno da pričaju, od stanara zgrade u Strahinjica Bana 30, gde živi Petar Vasić, predsednik kluba rolera Ekstrime art i, kako kaže, „savetnik časopisa 'Ekstrime sport'“, možete čuti niz

ZASTO ROLERI?

Zvaničan naziv za ono za šta se u svetu odomaciilo ime rolerijada je in-lajn rolšuanje (in-line skating). Izraz roleri potiče od naziva kompanije koja ih je prva masovno proizvodila - Rolerblejd. Rolerblejd (iza koga stoji firma Beneton) dugo je bila jedina kompanija na tržištu, tako da je po njoj ime dobio i sport, bez obzira na to što su u međuvremenu i mnoge druge kompanije počele masovno da proizvode in-lajn klizaljke (rolere): Bauer (koji drži firma Najk), CCM, Roses, K2 (iza koga je Ribok), Mojo, Oksidžen, Altravils, Ridl, V-lajn, Fajerskejts i Rosinjol.

primedbi na ponašanje mladih okupljenih oko Petra Vasića.

Optužbe idu od uznemiravanja vi-kom, glasnom muzikom i vožnjom in-lajn rolšua po stepenicama, do - upotrebe droge. Iako u prvi mah raspoložen za razgovor, Vasić kasnije nije našao ni volje ni vremena da za „Evropljanin“ komentariše primedbe svojih suseda. No, između redo

ROLERIJADA

Iako u Beogradu postoji i kompanija Rolerblejd, Bauer s više žara i makretniške agresivnosti razvija posao. DIP trejd je na Beogradskom sajmu izgradio skejt park za rolere s objektima za vožnju i vežbu (poznatiji kao rampa), a kako za „Evropljanin“ najavljuje Aleksandar Kokić, 12. septembra će se, pod Bauerovom zastavom, u Beogradu održati rolerijada. „Biće to takmičenje u brzinskoj vožnji od Palate Albanije do Slavije i nazad, a u skejt parku će se takmičiti najbolji skakači. Nedelju dana kasnije, na ulicama Beograda“, kaže Kokić, „trebalo bi da se održe utakmice u uličnom hokeju.“

OPASNO: „Oni i ne znaju da vozim kao lud. Kada kažem mami da ću da uradim misty flip, ona kaže: 'Uradi sine'“

va se moglo zaključiti da je „nedolično ponašanje“ navelo Nina da napusti ovaj klub, premda je njegov osnivač.

Upornost u ljubavi prema in-lajn rolšuanju Ninu i njegovim prijateljima ipak su olakšale život: sada ih kao članove tima Bauer ekstrim sponzorise firma DIP trejd koja zastupa Bauer. Roleri su im obezbedili i posao: zaposleni su u prodavnici Bauer na Beogradskom sajmu.

A kako ostali mladi ljudi dolaze do ove relativno skupe opreme? Petru Stojanoviću (14) rolere je iz Kanade doneo brat: „Doneo mi ih za rekreativnu vožnju i meni se dopalo, pa sam odmah počeo da štedim i kupio sam sebi ove za agresivnu vožnju.“ Ivan Vuković (15) štedeo je novac koji dobija za rođendan, a Nikola Đurin kaže: „Štedimo sve što nam daju. Kažem roditeljima: 'Dajte mi deset dinara, idem u grad', uzmem to i uštedim, pa sledeći put opet deset.“

Roditelji, po pravilu, nisu oduševljeni hobijem svoje dece. Izuzetak koji valjda potvrđuje pravilo jesu Kristinini roditelji („Toliko su navikli da i ne obraćaju pažnju na to“). Obično jedan roditelj podržava rolerske aktivnosti svog deteta, a drugi ih ne odobrava (četnaestogodišnja Aleksandra Đurić: „Moj tata je nekada vozio rolšue i najviše je uticao na to da ja vozim rolere, a mama je strašno protiv toga“; Nino: „Moj čale nikada, ni danas, nije odobravao to što vozim in-lajn rolšue, a mama me potajno podržava jer zna šta to meni znači“; Ivan Vuković: „Skoro svima nama brane, boje se“). Ponekad i ne znaju o čemu se radi (Nikola Đurin: „Oni i ne znaju da ja vozim kao lud. Kažem mami da ću da na-

pravim misty flip, ili polusalto preko glave, a ona kaže: uradi sine“).

Mesta za brigu ima jer su povrede česte. Najčešći su prelomi ruku i nogu, a, kako priča Svetlana, jedan beogradski lekar nedavno je primetio kako mu se čini da je

CENE

U beogradskom Baueru, kako za „Evropljanin“ objašnjava Aleksandar Kokić, najjeftinije in-lajn rolšue koštaju 150, a najskuplje 650 nemačkih maraka (za brzinsku vožnju testirane su na brzini od 220 kilometara uz pomoć automobila Formule 1). Ako se zaštitna oprema kupuje u kompletu (štitnici za kolena, ruke i laktove) košta 90 maraka, a kad se pojedinačno prodaje, svaki deo se plaća oko 35 maraka. Inače, jači štitnici za pojedine delove tela prodaju se i za 90 maraka po komadu, a Kokić navodi da komplet za agresivnu vožnju košta oko 250 maraka. Kaciga, bez koje nije dozvoljena vožnja u skejt parku, plaća se 65 maraka, dok originalni šorts za rolere dostiže cenu od 200 maraka, s dodatnim štitnicima za kukove.

U ponudi firme Rolerblejd na Internetu, najjeftinije in-lajn rolšue (model mikrolejd) koštaju 69 dolara, a najskupljima (model kojot s pneumatskim gumama) cena je 449 dolara (oko 1.000 maraka)! Većina modela košta između 150 i 250 dolara. Zaštitni delovi (za ruke, kolena i laktove) nude se po ceni od 22 dolara (za odrasle) i 18 dolara (za decu) kad se kupuju pojedinačno, a komplet košta 50 dolara za odrasle i 45 za decu. U Beogradu modeli rolerblejd, u prodavnici Tref na Terazijama koštaju oko 1.700 dinara (ili, kako kaže tamošnji prodavac, „kao jedan bicikl“).

svako dete u Beogradu slomilo ruku vozeći rolere.

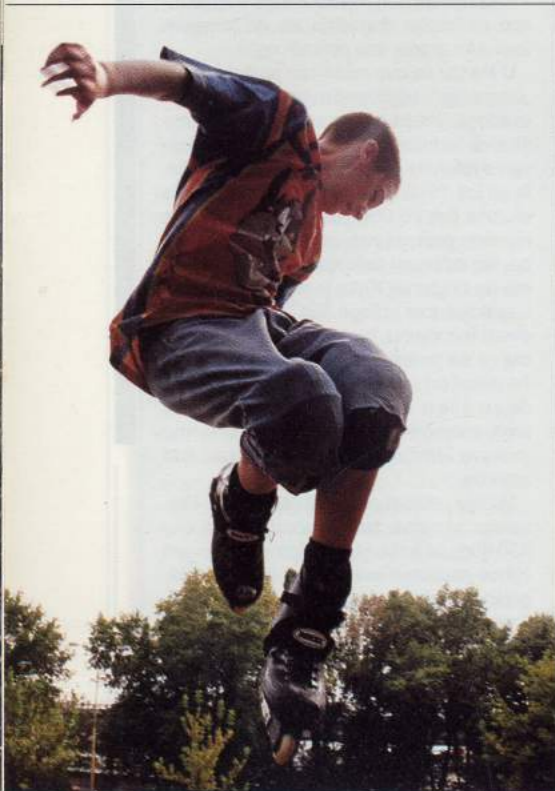
Ni oni najveštiji nisu izuzetak: Nino se trenutno oporavlja zavijena kolena, a svojevremeno je slomio nogu. Kristina je, vozeći niz Ulicu vojvode Stepe, naletela na auto i slomila ruku i nos. Opasnost nije razlog da ljubitelji in-lajn rolšua odustanu od vožnje samo da budu pametniji: „Bila sam glupa, nisam imala nikakve štitnike jer mi je bilo vruće. Zato svima preporučujem da nikada ne voze bez štitnika“, kaže Kristina. A Svetlana upozorava roditelje da nije dovoljno da detetu kupe samo rolere: „Obavezno odmah treba da nabave i zaštitnu opremu.“ Nikola Borojević (14) to je shvatio, pa je, kada je iz Lazarevca pošao u beogradski skejt park, od drugova pozajmio zaštitnu opremu za agresivnu vožnju, jer je došao da isproba vratolomije na rampi.

Svi će vam, bez izuzetka, reći da rolere voze svaki dan. Omiljene brzinske staze su im na Avali, Zvezdari, Banovom brdu i na padini od Banjice do Lisičjeg potoka. A u čemu najviše uživaju? „Najviše volim kad sednemo u neki autobus i odemo do poslednje stanice, pa izađemo u nekom selu. Ni sami ne znamo gde smo, pa se onda vraćamo na rolšua pronalazeći nove padine“, kaže Kristina.

Ciljevi su im različiti od želje Nikole Đurina da skoči „dva metra iznad rampe“ do jednostavnog očekivanja male Maje (sedam i po godina) koja je prošle nedelje od tate dobila prve rolere: „Želim da idem brže, da manje hodam“.

Nade se za svakoga ponešto.

VESNA KOSTIĆ

PETAK: U Parizu i San Francisku petkom noću održavaju se masovne vožnje

MILOŠ ŽIVKOVIĆ:
Država nije u pravu

Anemov protivudar

Savezno ministarstvo za telekomunikacije odlučilo je da zabrani rad nekoliko radio i TV stanicama iako još traje konkurs za radio i TV frekvencije. Takve su novosadski Radio 021, prištinski Radio „Kontakt“, Radio City iz Niša, negotinska Samostalna televizija i TV Piro, sve članice Anema.

Član pravne službe Anema Miloš Živković kaže da je ovaj postupak zakonit. Ipak, misli da ovog puta država nije u pravu jer je redovan godišnji oglas za dodelu frekvencija poslednji put objavila 1992. godine iako je obavezna da ga raspisuje svake godine.

Spor TV Pirot okončan je u njenu korist, ali policija odbija da pomogne sudskom izvršitelju u izvršnoj presudi. Kako saznaju u Anemu, negotinske opštinske vlasti izmislile su rešenje po kome treba da se ukloni antenski stub negotinske Samostalne televizije, a ako odgovor bude nezadovoljavajuć uložiće žalbu. Ostale radio i TV stanice još vode sporove.

Pravna služba Anema žaliće se na rešenje o zabrani emitovanja programa Radija City. Ako žalba bude odbijena, pokrenuće upravni spor pred Saveznim sudom, a uložiće i građansko-pravnu tužbu Prvom opštinskom sudu u Beogradu. Anem se nada da će postupak protiv direktora novosadskog Radija 021 biti brzo okončan, dok je prištinski Radio „Kontakt“ pokrenuo upravni spor pred Saveznim sudom, kao i građansku parnicu.

REFLEKTOR

Umetnost motocikla

Izložba „Umetnost motocikla“, otvorena krajem juna u čuvenom muzeju Gugenhajm u Njujorku, naišla je na neverovatan uspeh o čemu svedoči rekordan broj prodanih ulaznica.

Prodaja ulaznica dostigla je vrhunac **18. jula kad su prodane 5.354 karte, što je dosadašnji rekord muzeja.** Uprava Gugenhajma najavljuje da će izložba, po svemu sudeći, biti jedna od najpopularnijih postavki ikada organizovanih u tom muzeju. Na mestu gde su obično predstavljena platna i druga dela savremene umetnosti, sada je izloženo 114 motocikala.

„Katalog postavke, koji daje ne samo opsežne informacije o izložbenim eksponatima već i o kulturnom uticaju popularnog vozila, prodaje se kao alva“, kažu u muzeju i najavljuju novo izdanje. Autor postavke je američki arhitekta Frenk Geri, po čijem projektu je sagrađen istoimeni muzej u Bilbaou, otvoren u oktobru prošle godine.

Geri je, kaže, želeo da napravi minimalističku postavku. Primerici motocikala poredani su duž jedne rampe u unutrašnjosti muzeja, uz osnovne podatke za svako vozilo.

Na zidovima muzeja ispisana su velika imena i značajni događaji vezani za proizvodnju motocikala. Podaci su poredani hronološkim redom i idu **od modela na paru Mišo-Pero iz 1868, preko Dukatija, Guccija i Laverde, do najnovijih kreacija Jamahe ili BMW,** suorganizatora izložbe.

Većina posetilaca jesu mladi ljudi, ali i brojni turisti iz evropskih zemalja, pre svega Italije. „Posmatram ih kao skulpture“, izjavila je Mari-Anik, koja je stigavši u Njujork namerala da poseti čuveni muzej, ali je bila iznenađena kada je otkrila da su u njemu izloženi motocikli. „Ako mi je stalo do umetničkih slika, njih uvek mogu da razgledam u drugim muzejima“, dodaje francuska turistkinja.

Među posetiocima su i brojni Njujorčani koje je privukla velika zainteresovanost medija

REKORD: Izložba motora biće jedna od najposećenijih u istoriji muzeja Gugenhajm

za pomenuti događaj. Zanimljivo je da je i ozbiljni „Volstrit džornal“ ocenio da je reč „o jednoj od najsmelijih, najprijetnijih i najboljih stvari koje se trenutno nude u Njujorku“. „Sada kad ste mi rekli da je to umetnost, moraću ponovo da pogledam čitavu postavku“, kaže pedesetogodišnja Džil iz Klivlenda koja je u muzej došla sa svojim nećakom, mnogo zainteresovanijim od nje za izložene eksponate.

Rekordna poseta predstavlja ujedno i lični uspeh direktora Fondacije Gugenhajm Tomasa Krenca koji se usudio da otvori vrata muzeja eksponatima za koje većina smatra da ne spadaju u umetnost. Krenc je, inače, veliki ljubitelj motocikala.

Ovom izložbom muzej Gugenhajm polako se vraća svojim korenima. Jedan od najvećih američkih arhitekata Frenk Lojd Rajt želeo je da od muzeja načini opservatorijum sa panoramskim pogledom, do čijeg bi vrha posetioci stizali svojim kolima zahvaljujući uzdignutom prilazu namenjenom automobilima. „Taj prilaz se pokazao kao savršeno mesto za izlaganje motocikala. Nisam, međutim, ni pomišljao da će izložba doživeti tako veliki uspeh“, rekao je jedan od čuvara Gugenhajma posmatrajući s divljenjem jedan trijumf.

OVDE PIŠE VOJA ŽANETIĆ

Dosije X

Koliko vidim, na TV se, svako malo, emituje reklama za ponovni početak prikazivanja serije o životu i radu agenta gđina Moldera i gđice Skali. Ako sam dobro razumeo pomenutu propagandu, od septembra pa nadalje na našim ekranima, u okviru serije

„Dosije X“, građanstvo će moći da posmatra kako se dva američka raznopolna policajca jurcaju sa svim tim paranormalnim i megačudnim fenomenima, pojavama i bićima, dakle, sa svim i svačim onostranim, što se već može naći u tome razvijenom zapadnome svetu. Ne znam da li ste primećili, ali leteći tanjiri, jagoglavci vanzemaljci i vremenske rupe obično izaberu za svoje pojavljivanje neko mesto u, recimo, Americi. Daleko bilo da se u Holivudu snimi film ili serija o tome kako su se, na primer, u Požarevcu pojavila dva vanzemaljska entiteta s tendencijom da pokore planetu Zemlju. Ili bar Jugoslaviju, što mu nekako dođe ko posebna planeta. A dode.

Paradoksalno je, dakle, kad se samo malo razmisli, da se u ovo malo naše države uvoze televizijski programi i filmovi s paranormalnim sadržajima. Bacamo pare bez veze, brate. Sa samo malo truda i kod nas se mogu snimiti poduhvati za koje su doživljaji Moldera i Skali minijature kad je u pitanju čudesnost i onostranost. Najmanje jedna paranormalna epizoda „Dosijea X“ može se snimiti, na primer, s temom Dnevnika RTS. U njoj neki naši Molder i Skali otkrivaju da čitavih

deset godina nekoliko miliona ljudi slepo veruje vanzemalcima koji ih, u pola osam, hipnotišu time da je ekonomija stabilna i ceo svet protiv nas. Zamislimo samo, dalje, sledeću epizodu posvećenu paranormalnoj pojavi života s penzijom od 150 dinara, kad penzioneri vanzemaljci već godinama umesto hrane uspešno proždiru kiseonik i time ga manje ostaje nama, Zemljanima iz Jugoslavije, što se može i dokazati, jerbo već deset godina jedva dišemo. Baš.

Onda, koliko sam uspeo da skontam, nekoliko epizoda originalnog „Dosijea X“ posvećeno je nestancima.

Dođu vanzemaljci i odnesu nekoga ili nešto odnekud. I sad će to da se prikazuje nama koji smo interplanetarni i, uopšte, kosmički šampioni u nestajanju. Debeli vanzemaljac s planete Dafina i njegov kosmički pobratim sa zvezde učinili su da nestane nekoliko stotina miliona maraka, pa niko nije napravio ni

Dosije, a kamoli X. Onoliki ljudi su nestali iz Krajine, onolika stara devizna štednja je isparila, čitave žetve nestaju netragom, pa se ne uzbuđujemo i ne snimamo filmove i serije o tome. Ali ćemo, zato, otvorenih usta, s pivom u jednoj i kikirikijem u drugoj ruci gledati kako tamo negde u svetu ima nešto nenormalno. A ne kao kod nas. U ovom našem Dosijeu.

Ilustracija: Bob Živković

Prvi album grupe Haš

Nakon dva meseca snimanja u studiju Akademija, na tržištu će se početkom septembra pojaviti prvi album beogradskog bluz benda Haš pod nazivom *Game of love*. Na albumu se nalazi devet obrada starih bluz standarda (Statesboro Blues;

Neighbour, Neighbour; Fixen to Die) i tri pesme benda, od kojih je jedna snimljena uživo. S Hašom su na ovom albumu svirali **Pera Džo (usna harmonika), Saša Tomić (saksofon), Petar Kostić (truba) i Vojno Dizdar (klavir).** Prema rečima Ane Popović, frontmena grupe, Haš je jedini bend u Jugoslaviji koji pokušava da svira moderan bluz.

ANA POPOVIĆ: Jedini u Jugoslaviji sviramo moderni bluz

Preduzeće **HAMMER** Beograd
Trg Republike 3, tel. 011/635-180

preduzeće **NOVEL**, Novi Sad
Sremska 9, tel 021/29-018
otvorili su u Beogradu

Prodavnicu
foto materijala
CentroFOTO
Beograd
Maršala Birjužova 9
tel.011/ 632-692

Iz uvoznog programa poznatih
svetskih proizvođača
foto materijala

FORTE FUJI

ILFORD

FUJIFILM

sve vrste crno belog i color
foto materijala

foto aparate, pribor i opremu
za studio i laboratoriju

foto torbe

sve vrste baterija

video kasete, diskete ...

i u prodavnici

Foto Centar
u Novom Sadu, Sremska 9

tel. 021/623-541; 624-402

AMERIKA

Skidaj ruke s mene

Klintonovo svedočenje proizvelo je pravničku raspravu o tome kako da niko ne dobije preveliku vlast i kako da se ničija kontrola ne pretvori u tiraniju

Sa gospodicom Levinski imao sam vezu koja nije bila primerena. U stvari, bila je pogrešna... Lagao sam naciju delom zato što sam hteo da zaštitim svoju porodicu, a delom stoga što sam se plašio da je istra- ga koju vodi gospodin Star politički moti- visana.

Ovim rečima, izrečenim pred televizijskim kamerama 17. avgusta posle svedoče- nja pred Velikom porotom, američki pred- sednik Clinton je skinuo veštački oreol ko- ji je američko društvo godinama strpljivo gradilo iznad Bele kuće. Istog momenta kada je predsednik priznao da je imao du- gotrajnu seksualnu vezu sa nekadašnjim volonterom Bele kuće Monikom Levinski, reakcije su stigle iz celog sveta. Bilo je za- namljivo čuti ih.

Analitičar CNN reagovao je na neke pozive američkih političara, pre svega re- publikanaca, da predsednik podnese osta- vku pitanjem šta se to promenilo u stavu Amerikanaca u poslednjih nekoliko dece- nija, pa se sada od privatnog života pred- sednika, na koji ranije niko nije obraćao pažnju, pravi nacionalni skandal. Počet- kom XIX veka kada je u Americi još bio živ patrijarhalni duh prvih puritanskih ko- lonija i kad se zbog preljube još izazivalo na dvoboj, Tomas Džeferson je izabran (1801), a zatim i reizabran (1805) za pred- sednika iako je sa crnom robinjom imao ljubavnu vezu koju nije mnogo ni krio. Grouver Klivlend je imao vanbračnu kćer- ku, što mu nije smetalo da postane 22. a zatim i 24. američki predsednik (1885- 1889; 1893-1897). Ni Vorenu Hardingu (1921-1923) birači nisu zamerili vanbračno dete, a susreti Džona Kenedija i Merilin Monro već su legendarni. Pitanje novinara CNN na prvi pogled je sasvim logično.

Da li je američko društvo ušlo u raz- doblje novih, strožih moralnih načela, u šta je teško poverovati, ili je, naprotiv, počela era licemerja? Pitanje, međutim, polazi od pogrešne pretpostavke da se nešto uopšte

CENA:

Američki predsednik nije dugo razmišljao - mesto prvog čoveka nacije bilo mu je važnije od mogućeg sukoba u porodici

Istraživanja JAVNOG MNJENJA

Da li cenite Klintona kao čoveka?

Datum	DA	NE
9. februar 1998. „Tajm“	60%	36%
17. avgust 1998. CNN	40%	48%
19. avgust 1998. CBS/„Njujork tajms“	49%	50%

Da li je Clinton dobar predsednik?

Datum	DA	NE
9. februar 1998. „Tajm“	68%	28%
17. avgust 1998. CNN	62%	32%
19. avgust 1998. CBS/„Njujork tajms“	71%	25%

LAŽ:

Klinton iz vremena kada je tvrdio da nije imao odnos sa haljinom Monike Levinski

promenilo. Odmah po Klintonovom priz- nanju da jeste bludničio i jeste lagao, zbog čega mu je žao, istraživači javnog mnjenja bacili su se na posao i došli do zaključka da većina birača ne opravdava postupke predsednika, čak ga ne ceni kao čoveka, ali i dalje veruje da je dobar predsednik i ne želi da zbog ovog skandala podnese ostavku. Slično su reagovali i ljudi i mediji u drugim delovima sveta.

Od samog početka skandala, naj- solidarniji sa Klintonom bili su Francuzi. Oni su svojevremeno, kako su pokazala is- traživanja javnog mnjenja, poklonili sve svoje simpatije predsedniku Fransoa Mite- ranu tek kada je priznao da praktično ima dve porodice, jednu sa Danijelom Miteran, a drugu sa Anom Pinjo, sa kojom je imao i vanbračnu kćerku Mazarin Pinjo. Mitera- nova popularnost skočila je tada za čitavih 20 odsto. Obe žene došle su na njegovu sahranu gde su im ukazane skoro sve po- časti koje pripadaju ucveljenoj porodici. Is- tražni sudija Kenet Star, koji vodi istragu

protiv Klintona, bio je od samog početka skandala podvrgnut podsmehu u Francu- skoj. Posle Klintonovog iznuđenog prizna- nja 17. avgusta, francuski listovi i javnost stali su u njegovu zaštitu. Jedan od najve- ćih dnevnika „Mond“ doneo je na naslov- noj strani karikaturu na kojoj se Clinton iz- vinjava Kipu slobode držeći ga za rame, a ovaj mu osorno odgovara: „Skidaj ruke s mene!“. Najžešći je bio list „Midi libr“ ko- ji komentariše da „... opscenost medijsko- pravnog cirkusa uznemirava neuporedivo više od predsednikovog zavodničkog ne- dostatka seksualne kontrole“.

Ugledni socijalistički poslanik u Skupštini Francuske Žak Lang, odražavaju- ċi francusko gnušanje nad svakim pokuša- jem mešanja u privatni život ljudi, najavio je da će okupiti sve slobodoumne umetnike, intelektualce i političare u međunarodni po- kret za podršku Klintonu. Švedski vodeći tabloid „Aftonbladet“ pita se da li će Ame- rika uspeti da spere ljagu nanetu nepotrebnim i apsurdnim spektaklom od 17. avgus-

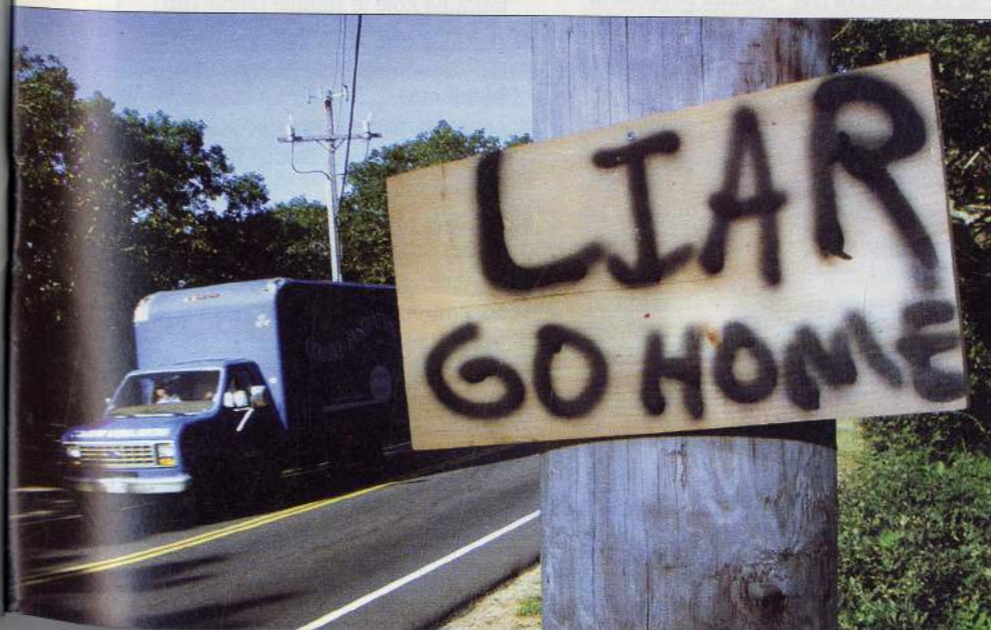
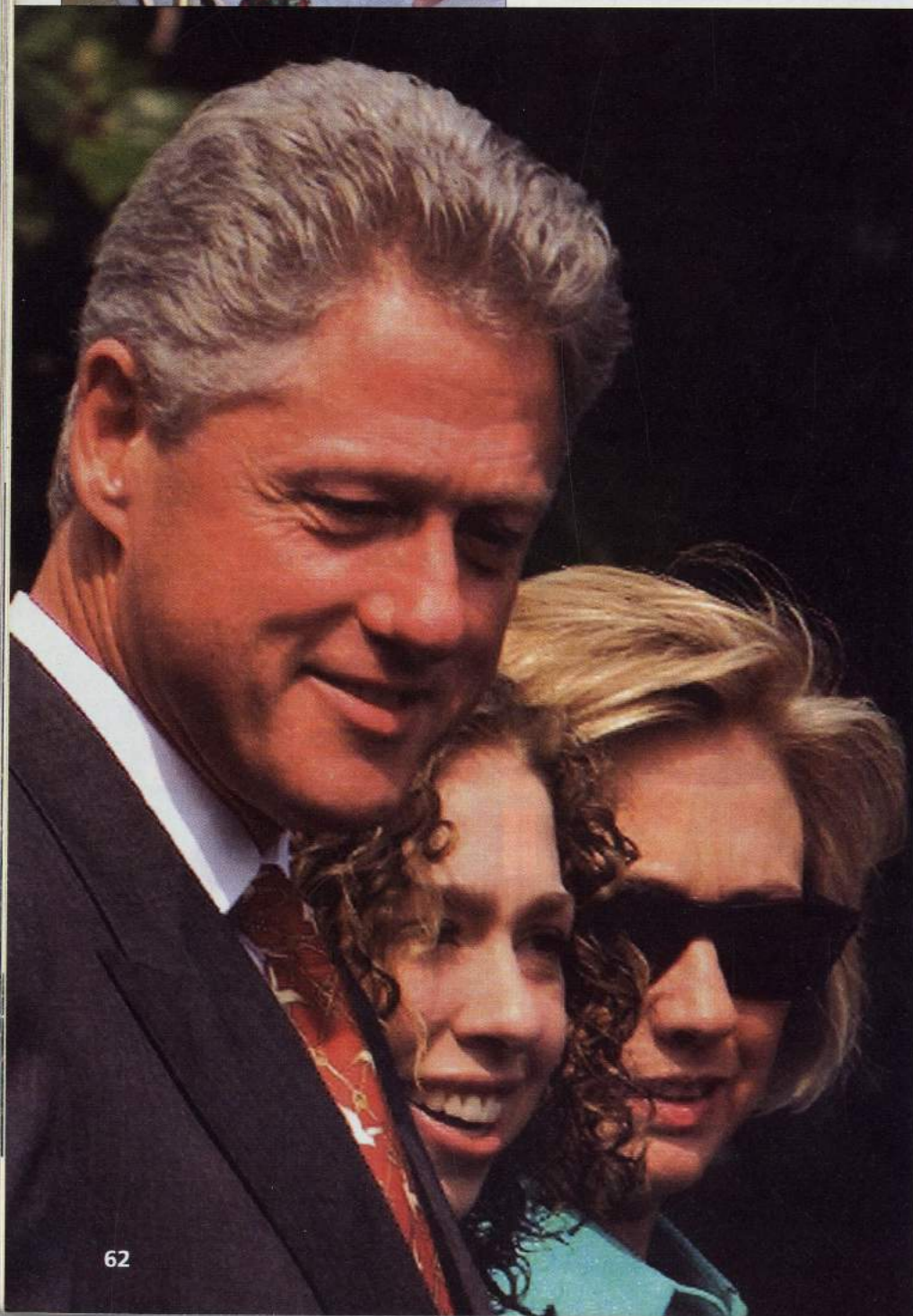
ta. U belgijskim i holandskim listovima pri- miče sumnja u to da je Clinton zaista poči- nio preljubu. Oni veruju da je priznanje do- govoreno samo zato da bi se skandal kona- čno okončao. To je patriotski čin, kaže se u listu „Libr Belžik“, ali Clinton je tom „zva- ničnom laži mnogo tragičnije izdao svoju porodicu nego američki narod“.

Najaktuelnije pitanje danas jeste za- što je Amerika dozvolila ovakvu sramotu pred svetom. Pitanje se nameće na koji god način da razmišljate o skandalu. Prva dama Amerike Hilari Rodam Klinton sve vreme tvrdi da je posredi desničarska zavera protiv njenog supruga. Za sve vreme skanda- la, istraživanja javnog mnjenja bila su u Klintonovu korist. Danas se čini da ga je skandal čak i ojačao, jer je Clinton, kao smr- tan i grešan čovek, postao bliži biračima nego ikad. Pretpostavimo, čak, i da on sada podnese ostavku. Zamenio bi ga Al Gor koji nije ništa manje popularan i protiv ko- ga republikanci nemaju izglednog kandi- data. Ako je Hilari u pravu, onda je taj de- sničar ili desničar koji stoji iza skandala po- tpuni politički amater. Ako bismo se bavili teorijama zavere o stranim zaverenicima (najčešće se pominju Jevreji koji su neza- dovoljni američkim stavom o Zapadnoj obali), koji žele da umanje ugled američ- kog predsednika, a samim tim Amerike u svetu, opet se dolazi do zaključka da je po- kušaj unapred osuđen na propast. Kome je sve ovo onda bilo potrebno i zašto?

Odgovor se nalazi u činjenici da skandal zapravo nema mnogo veze sa seksom. Ni po Ustavu SAD ni po zdravom razumu Kon- gres ne može da smeni predsednika zbog preljube. Kenet Star pokušao je da ▶

DOBRODOŠLICA:

Natpis „Lažove, idi kući“ na ulazu u mesto Martas Vinjard u kojem se porodica Klinton odmara tokom leta

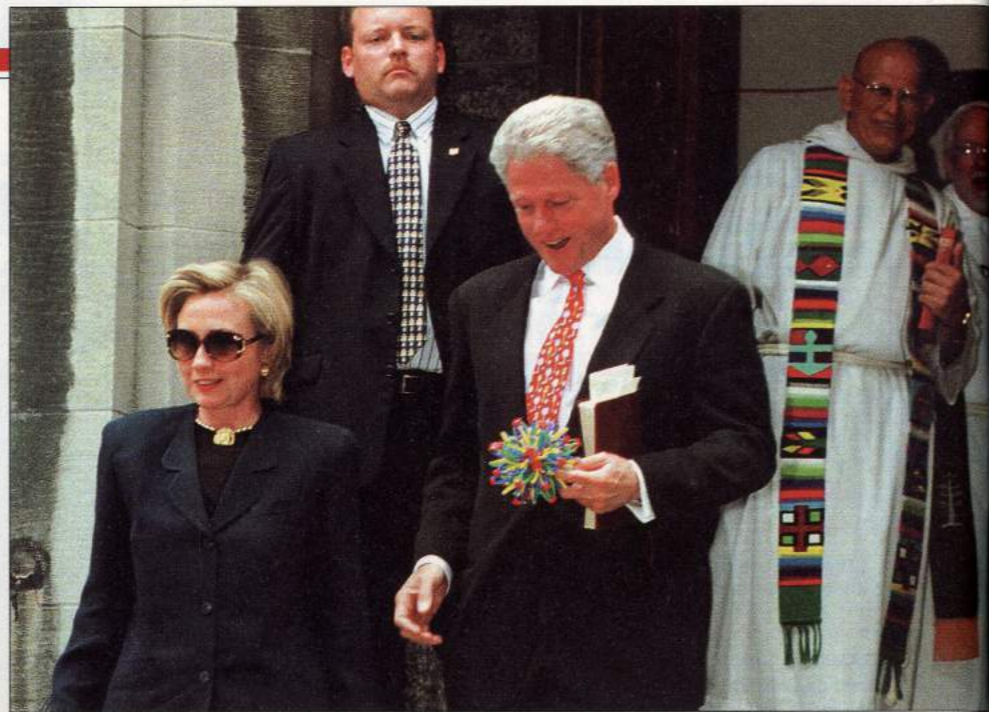

ISPOVEST:

Posle više meseci poricanja seksualnog odnosa sa Monikom Levinski, Clinton je na kraju priznao i pred bogom i pred ženom

dokaže nešto drugo. Da je Clinton lagao pred sudom, a zatim, da bi sprečio da to izađe na videlo, upotrebio svoja ovlašćenja da zastraši svedoke i „uputi“ ih kako da svedoče.

Obe radnje su krivično delo, a kada predsednik počinji krivično delo, Kongres ima pravo da ga smeni. Kao što je već rečeno, malo je verovatno da će Kongres upotrebiti to pravo, jer u situaciji kada su Amerikanci zadovoljniji svojim životom nego ikada, ni Clintonu ni Goru nema alternative. Ovde je, čini se, pre svega reč o prastarom američkom odmeravanju snaga izvršne i zakonodavne vlasti proistekle iz fobije američkog društva da će ogromna ovlašćenja koja su Ustavom zagarantovana predsedniku jednoga dana dovesti do otuđenja Bele kuće od naroda i države, sve veće zloupotrebe ovlašćenja i, na kra-

Hronologija SKANDALA

- **JUN 1995.** Monika Levinski počinje da radi kao volonter u Beloj kući, u kancelariji šefa administracije Leona Panete
- **NOVEMBAR 1995.** Monika se na jednoj zabavi upoznaje sa predsednikom
- **DECEMBAR 1995.** Monika dobija plaćeni posao u kancelariji Bele kuće za pravne poslove. Otprilike u to vreme počinju njeni „susreti“ sa Clintonom
- **APRIL 1996.** Monika prelazi u Pentagon
- **JESEN 1997.** U telefonskim razgovorima sa svojom prijateljicom Lindom Trip Monika priznaje da je imala seksualni odnos sa predsednikom. Tripova je snimila sve te razgovore
- **24. DECEMBAR 1997.** Monika napušta državnu službu
- **28. DECEMBAR 1997.** Monika se sastaje sa Clintonom u Beloj kući
- **30. DECEMBAR 1997.** Predsednikov advokat Vernon Džordan ugovara Moniki razgovor za zaposlenje u Berson-Marstler kompaniji za odnose sa javnošću
- **7. JANUAR 1998.** U pisanoj izjavi za sudenje povodom tužbe Pole Džons protiv Klintonu, Monika tvrdi da nije imala seksualne odnose sa predsednikom
- **8. JANUAR 1998.** Džordan razgovara sa firmom Revlon. Monika dobija ponudu za posao
- **12. JANUAR 1998.** Linda Trip obaveštava

Keneta Stara da poseduje trake sa Monikinim priznanjem

- **13. JANUAR 1998.** Tripova poziva Moniku u hotel Virdžinija na ručak. Tokom razgovora Linda nosi „ozvučenje“ FBI
- **14. JANUAR 1998.** Monika Lindi daje papir sa uputstvima za svedočenje
- **16. JANUAR 1998.** Tripova ponovo zove Moniku na ručak. Tamo je dočekuju agenti FBI i ispituju 4 sata
- **17. JANUAR 1998.** Star dobija zeleno svetlo Odbora za pravna pitanja da počne da istražuje jesu li Clinton i njegov advokat Vernon Džordan pokušali da ubede Moniku da lažno svedoči
- **20. JANUAR 1998.** Javnost je obaveštena o trakama koje je snimila Linda Trip
- **21. JANUAR 1998.** U TV intervjuima Clinton demantuje bilo kakvu vezu sa Monikom
- **24. JANUAR 1998.** Monika svedoči pred Velikom porotom. Detalji nisu u potpunosti objavljeni
- **JUL 1998.** Monika dobija imunitet od krivičnog gonjenja
- **6. AVGUST 1998.** Monika svedoči pred Velikom porotom. Detalji nisu u potpunosti objavljeni
- **17. AVGUST 1998.** Clinton svedoči pred Velikom porotom. Posle toga, u televizijskom obraćanju naciji priznaje da je imao vezu sa Monikom i da je lagao naciju.

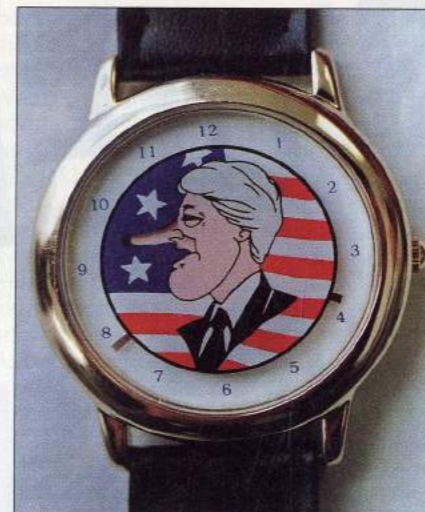
ju, do nekakvog vida diktature. Kongres i predsednik zato se neprestano bore da jedno drugom ograniče mogućnosti nekontrolisane upotrebe struktura sile i prinude (CIA, FBI, vojska, tajna služba), a o pravosuđu da i ne govorimo. Niko u Americi nije toliko licemeran da smenjuje predsednika zato što je bacio oko na zgodnu i mladu sekretaricu.

Glavna optužba na račun Bila Klintonu jeste da je zloupotrebio agente tajne službe i Federalnog istražnog biroa (FBI) da zastraše, podmite ili jednostavno posavetuju svedoke kako da svedoče. Posle Klintonovog svedočenja 17. avgusta skandal se zato pretvorio u pravnu debatu. Pravnici i političari u zemlji podeljeni su u dva tabora, od kojih svaki, sabirajući sve pozitivne i negativne ishode istrage Keneta Stara, pokušava da zaštiti ustavne osnove prava i sloboda svakog Amerikanca. Jedni smatraju da je Starova istraga bila veoma korisna i da je potrebno da se ona dovede do kraja makar i po cenu da država bude izložena frustraciji smene predsednika. Njihovi argumenti su jasni - ne možemo sebi dozvoliti predsednike koji unajmljuju privatne detektive da napadaju, uništavaju i ucenjuju političke protivnike i potencijalne svedoke opozicije. G. Clinton može da pokušava samo da prikrije podmićivanje i vanbračni seks i možda da je to i prirodno.

Međutim, njegovi metodi postaju presevani koji će omogućiti nekim novim Niksonima da počine mnogo ozbiljnije zloči-

Materijalni DOKAZI

1. Haljina koju je Clinton poklonio Moniki. Uzeli su je agenti FBI da potraže tragove „genetskog materijala“.
2. Dokument od tri strane koji je 14. januara Monika dala Lindi Trip i koji sadrži uputstva za svedočenje.
3. Kasete na kojima je Tripova snimila svoje razgovore sa Monikom.
4. Kasete koje su snimili agenti FBI sa mikrofona koje je za vreme ručka sa Monikom nosila Tripova.
5. Kasetu koju je iz Monikine telefonske sekretarice uzela Linda Trip. Na njoj su, navodno, Klintonove poruke.

■ **KLINOKIO:**
U Americi možete kupiti sat sa Klintonovim likom, na kojem svakih deset sekundi poraste nos

POČETAK:

Bil Clinton i Monika Levinski na jednoj od proslava u Beloj kući

ne, a zatim upotrebe FBI i privatnu plaćenu policiju da terorise protivnike i kritičare. Neki nadzor nad predsednikom mora da postoji. Dokle sme da ide ta kontrola a da ne ugrozi građanska prava samog predsednika, pitaju drugi pravници, ništa manje zabrinuti za vladavinu prava u SAD.

Po njihovom mišljenju, Kenet Star je taj koji postavlja opasne presedane. Goneći predsednika i koristeći pri tom medijsku podršku (setimo se, skandal prodaje novine), on je Clintonu uskratio neka od osnovnih prava koje su Amerikanci do sada uzimali zdravo za gotovo. Clintonu u nekoliko slučajeva nije dozvoljeno da ga zastupa advokat, već je to morao sam da čini; njegovi advokati su pozivani da svedoče, čime je prekršena sveta tajnost odnosa između advokata i klijenata (slična odnosu sveštenika i vernika, ili lekara i pacijenta), a detalji svedočenja pred Velikom porotom su objavljeni, što takođe nije baš u skladu sa svim zakonima.

Istaknuti komentator „Vašington posta“ upitao se da li će posle ovog slučaja ili pokušaja da se dokaže „da niko nije iznad zakona“ svaki Amerikanac moći da završi pred Velikom porotom koja će od njega tražiti da otkrije sve detalje svoje veze sa nekom ženom, ma koliko ona bila u skladu sa zakonom i obostrano prihvaćena. Postavlja se i pitanje da li će nadzor istražitelja nad predsednikom postati zlatni kavez za njega koji ga ograničava u poslovima vođenja države.

Kritičari Starove istrage ukazuju i na to da je Clinton u vreme kada Irak zateže situaciju u Persijskom zalivu, kada se rusko finansijsko tržište raspalo i kada je indijski potkontinent počeo trku u nuklearnom naoružavanju, svemu tome posvećivao tek petnaestak minuta dnevno dajući prednost konsultacijama sa svojim advokata. Da ne govorimo o tome da su svedoci na sudu bili i agenti tajne službe koji obezbeđuju predsednika, čime se njihov posao pretvorio u špijuniranje i prisluški vanje čoveka koga bi trebalo da štite, što nije bilo u opisu njihovog radnog mesta.

Da sumiramo, suština ovog skandala jeste da Amerika pokušava da pokaže da ima kontrolu nad predsednikom u trenutku kada je on najjači. Razni organi vlasti međusobno se kontrolišu. Ono što je važno i oko čega se i digla sva prašina, jeste da se pri tom ne ode ni u jednu krajnost, tj. da niko ne dobije preveliku vlast i da se ničija kontrola ne pretvori u tiraniju. ■

VERNOST:

Klintonov pas je jedan od retkih iz predsedničkog okruženja koji nije svedočio protiv njega

Nezadovoljni

Klintonu je pao ugled, Jeljcinu rublja. Klintonu izgone iz letovališta zato što je lagao da s Monikom nije imao ništa, Jeljcina ovaj čikica tera na sud ne samo zato što je slagao da rublja neće devalvirati već i zato što mu nije isplatio penziju, kao ni plate zaposlenima, što nema novih radnih mesta, što Rusija više nije ni prineti supersili kakva je bila...

Ali, kako kaže britanska premijerka u knjizi „Srce tako belo“, šta god da uradiš oni te ne vole, čak ni ako su glasali za tebe. Zato je osnovni posao političara da natera ljude da ga vole, zaključuje premijerka. Jeljcin u tom poslu sve manje uspeva.

Ispravljanje Krivog tornja

Kineski profesor koji je dosad u karijeri ispravio 80 krivih tornjeva i pagoda ponudio se da ispravi čuveni Krivi toranj u Pizi. Profesor Cao Šizong, direktor Istraživačkog instituta za ispravljanje krivih zgrada iz istočnog kineskog grada Handžoua, tvrdi da će Toranj u Pizi spasti od rušenja ostavljajući nagib od 2,1 metra kakav je postojao kad je toranj konačno završen 1350. godine.

Šizong kaže da je po zakonu fizike Toranj u Pizi već morao da se sruši i da će mu biti potrebno samo deset meseci da ga ispravi. „Istražujem To-

ranj s distance već 30 godina“, kazao je on, dodavši da mu se sada, kada ga je pregledao izbliza, čini da će ga biti lakše spasti nego što je mislio dok je bio u Kini.

Svi stručnjaci se, inače, slažu da će se Toranj srušiti ako se ništa ne učini da bi se spasao. Dosađajući pokušaji bili su potpuno neefikasni. Pre 64 godine u osnovicu je upumpan balast koji je samo dodatno nakrivio Toranj, a 1995. godine pokušano je da se zamrzne tlo i spreče dalje vibracije, posle čega se Toranj za samo jednu noć nakrivio dodatnih dva i po milimetra.

Profesor Cao zasad ne želi da kaže u čemu se sastoji njegova metoda, osim što tvrdi da će to biti kombinacija „istočnjačke mudrosti i tehnologije i zapadnjačke opreme i aparature“.

CAO ŠIZONG:
„Za deset meseci mogu da spasem Toranj u Pizi od rušenja“

Komarci i beli luk

Nemački naučnici su utvrdili da komarci mrze beli luk. Istraživanje je organizovala Federalna agencija za zaštitu prirode iz Minhena, čiji je predstavnik povodom rezultata izjavio: „Ljudi koji sede kraj jezera noću i žale se da ih komarci žive pojedose, dok osobu koja sedi do njih komarci uopšte ne uznemiravaju, mogu samo da se kajaju što i oni nisu večerali neko jelo s belim lukom“. Minhenski centar je utvrdio da velike količine B vitamina, kao i miris lavande, biljke paradajza i pepermint na isti način odbijaju komarce. Agencija kaže da ljudi obično troše hemijske preparate da se zaštite od komaraca, što je obično bacanje novca, jer su starinski metodi isto tako uspešni.

MANIR: Švedska se izvinila Samijima (Laponcima) zato što ih je oterala na sever i uskratila im pravo da govore sopstvenim jezikom

Švedski pardon

Domoroci sa severa Švedske koji sebe nazivaju Sami dobili su zvanično izvinjenje švedskih vlasti zbog toga što ih je „vekovima ugnjetavao“ većinski narod ove skandinavske zemlje. Oko 70.000 Samija (koji ne vole raniji naziv Laplanderi, to jest Laponci) živi iznad arktičkog kruga u Finskoj, Norveškoj, Švedskoj i Rusiji i bori se za svoja prava domorodačkog naroda.

Anika Anberg, švedski ministar poljoprivrede, nedavno se obratila narodu Sami ovim rečima: „U ime vlade želim da se izvinim Samijima zbog zloupotreba kojima su bili iz-

loženi niz godina. Švedska kolonizacija severnih delova naše zemlje omogućila nam je pristup prirodnim resurcima, ali po cenu izгона Samija. Takođe smo im uskratili pravo da govore sopstvenim jezikom.“

Samiji su se povukli dalje ka severu u XV, XVI i XVII veku i sada predstavljaju manjinu čak i na teritoriji koju zovu Sapmi. Dvadeset hiljada ih živi u Švedskoj, 40.000 u Norveškoj, pet hiljada u Finskoj i dve hiljade na ruskom poluostrvu Kola. To su krajevi u kojima živi oko 750.000 irvasa koje Samiji uzgajaju.

Osveta

Bivša deputatkinja ruskog parlamenta Jevgenija Tiškovska konačno se osvetila Vladimiru Žirinovskom, tri godine nakon incidenta u kojem ju je čupao za kosu dok je trajala jedina parlamentarna debata. Duma je tada odbila da skine imunitet Žirinovskom, pa je Tiškovskoj jedino preostalo da se pamiči s liderom desničarske Liberalno-demokratske stranke. Tužila ga je zbog pamfleta rasturanih posle incidenta u Dumi, u kojima je opisana kao „plavokosa razbojnik“ i „đavo u suknji“. Sud je presudio da Žirinovski mora da joj plati oštetu u visini od tri hiljade dolara. Posle izricanja presude, Žirinovski se pojavio na konferenciji za štampu tokom koje se ponovo istakao slobodnim izražavanjem. Nazvao je Madlen Olbrajt „zlom staricom“ i rekao da je „Klinton izgubio gaće“ nakon što je spavao „sa svojom sekretaricom“ Monikom Levinski i tako dokazao „potpunu degradaciju Vašingtona“.

KAZNA:
Žirinovski će platiti 3.000 dolara zato što je vukao za kosu Jeleni Tiškovsku

SLOGA:
Članovi
ove koalicije
izaći će na
izbore za
parlament RS
s posebnim
listama

→ Muslimani

Kada je početkom godine američki posrednik Robert Gelbard zahtevao do Alije Izetbegovića da se ne kandiduje na septembarskim izborima, dobio je čvrsto obećanje da će tako biti. Potom je Karlos Vestendorp inicirao ujedinjavanje bosanskih stranaka socijaldemokratske provenijencije da bi stvorio jak antinacionalni blok. Potrošio je na to i nešto novca, da bi potom mogao da gleda kako se socijaldemokratski lideri Zlatko Lagumdžija i Sejfudin Tokić beznačajno svađaju za primat i kako im ujedinjenje ne pada na pamet. U to se i Izetbegović predomislio i kandidovao se za Predsedništvo BiH. Razočarana bosanskim demokratskim snagama, međunarodna zajednica je shvatila da je mnogo lakše uticati na pobjedničku Izetbegovićevu Stranku demokratske akcije, gde postoji jako liberalno krilo predvođeno federalnim premijerom Edhemom Bičakčićem, nego dovesti na presto Lagumdžiju i Tokića i čekati ih da se opet posvađaju.

Karlos Vestendorp, rodonačelnik ideje o socijaldemokratskoj BiH, kao da je već malo umoran. „Mislim da će situacija biti bolja nego posle prethodnih izbora, ali se neće dramatično promeniti. Za mene je to zabrinjavajuće, jer još ne postoji kritična masa za pomirenje, čak 90-95 odsto ljudi nije spremno da glasa za kandidate iz druge nacionalne zajednice“, rekao je Vestendorp.

VESTENDORP:
Razočaran svadom
Lagumdžije i Tokića

REPUBLIKA SRPSKA

Treći sudbonosni izbori

Da li će posle 13. septembra, na opšte iznenađenje, Plavšićeva i Krajišnik postati koalicioni partneri

Suprotstavljeni srpski politički lideri na levoj obali Drine uoči ovogodišnjih parlamentarnih i predsedničkih izbora, zakazanih za 12. i 13. septembar, saglasni su samo u jednoj stvari: i ovi, kao i prvi izbori u septembru 1996. i oni vanredni u novembru prošle godine - jesu „sudbonosni“. Ta reč je ove godine bila dovoljan signal za seriju atentata, hapšenja, krivičnih prijava i smena u medijima.

Iako Biljana Plavšić u istraživanju javnog mnjenja jedne prestižne američke agencije ima apsolutnu prednost u odnosu na protivkandidate Nikolu Poplašena, lidera radikala koga podržava i Srpska demokratska stranka (SDS), a predsednik socijalista Živko Radišić neznatno vodi ispred Momčila Krajišnika, za koaliciju SDS-radikali izjasnilo se devet odsto više anketiranih nego za umerenu koaliciju „Sloga“, koju čine Srpski narodni savez (SNS) Biljana Plavšić, Radišićevi socijalisti i Stranka nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) Milorada Dodika. Istraživanje je unelo mnogo nemira u vladajuću koaliciju, čija je ambicija bila da na izborima dobije prostu većinu glasova i ovog puta sastavi vladu bez podrške stranaka iz Muslimansko-Hrvatske Federacije, kako je bilo u januaru.

→ Srbi

U ovom trenutku, prema zvaničnim podacima, od 1.391.000 stanovnika RS, 98 odsto su Srbi i oko pet odsto Hrvati i muslimani. Masovni povratak izbeglica uznemirava srpske lidere upravo zato što svaki povrtnik druge nacionalnosti na njenoj teritoriji znači korak bliže unitarnoj BiH.

Ali, rezultati američke agencije nisu jednako zabrinuli sve članice „Sloge“ koje na izbore za parlament RS izlaze s posebnim listama. Najmanje su se nasekirali u izbornom štabu Plavšićeve, budući da je potvrđeno da rejting njenog SNS neznatno raste u odnosu na prethodne izbore, kada je osvojio 15 od 83 mesta u parlamentu. Najljuciji je Milorad Dodik koji je više puta rekao kako veruje da će njegova SNSD biti pojedinačno najjača stranka u parlamentu. Iako je svoju kampanju, uz apsolutnu naklonost vladine televizije, započeo još stupanjem na mesto premijera, njegova stranka teško da može računati sa više od pet do šest poslanika. To je, doduše, trostruki skok SNSD, koji trenutno u parlamentu ima samo dva mesta, ali je Dodik s ra-

→ Glasaci

Od septembra 1996, kada je na izbore izašlo 1.087.572 glasača (oko 98 odsto), na svakim sledećim izborima broj srpskih apstinenta je rastao. Na lokalne izbore u septembru prošle godine izašlo je 918.584 birača, dok je na vanrednim parlamentarnim izborima u novembru 1997. taj trend nastavljen, sa svega 792.994 glasača. U računici za izbore iz '96. valja ukalkulisati i 84.392 uglavnom muslimanska glasa iz izbeglištva. Na prošlogodišnjim parlamentarnim izborima broj muslimanskih glasova popeo se na oko 155.000. To znači da je na prve postdejtonske izbore izašlo više od miliona Srba, a na prošlogodišnje manje od 650.000. Trend rasta apstinenta mogao bi biti nastavljen i ove godine, što, kako veruju u krugovima SDS i radikala, pogoduje njima, jer imaju „odanije biračko telo“.

zlogom očekivao više.

Zašto nije uspeo da se nametne kao ozbiljniji faktor i zašto će svoje premijersko mesto morati da proveri ne samo u teškim budućim pregovorima s koalicionim partnerima nego i u aktuelnim sukobima i višemanje nesklonim mu frakcijama SNS i socijalista? Pre svega, nije bilo dovoljno da u srpskom biračkom telu šest meseci dok se jeo „Dodikov hleb“, uhvate dublji koren demokratske promene koje su prošlog leta nametnuli međunarodna zajednica i malo-bojni krug opozicionara oko Plavšićeve. Drugi Dodikov problem je to što je ponovo poverovao, kao pre osam godina kada je bio reformista Ante Markovića, da je došlo vreme da se Srbi više plaše gladi nego Bošnjaka i Hrvata. Istovremeno je, zajedno s Biljanom Plavšić, propustio da u vladajućem aparatu uvede potpuno nove ljude i odlučio se mahom za staru gardu, koja je jednako dobro opsluživala i komuniste i, posle njih, SDS. Srpski premijer je, zatim, poverovo kako će birače impresionirati svojom dinamičnom diplomatskom aktivnošću, zaboravljajući da Vašington i dalje interesuju sa-

NETOLERANCIJA: Katolički samostan u Kaknju posle eksplozije bombe koju su podmetnuli muslimani

mo dve vesti: hoće li biti bombardovanja i hoće li biti sankcija. Dodikova stranka, ako neko van Banjaluke i rodnih mu Laktaša uopšte i zna kako se ona zove, na političkoj sceni RS među ozbiljnijim partijama drži rubnu levu poziciju, gde ni ovoga puta neće naći previše birača i gde mu predstoje veliko guranje sa socijalistima. Dodik nije uspeo da napravi vladinu radio-televiziju, zbog čega je u RS stalno rasla gledanost i slušanost lokalnih elektronskih medija, koje je donedavno, na osnovu rezultata lokalnih izbora iz septembra prošle godine, pod kontrolom uglavnom držala SDS. Dodikova izborna kampanja, jednako kao i ona koju rade Plavšićeva i Radišić, više liči na zbor radnih ljudi nego na ozbiljan politički nastup. Konačno, uhvaćen je u švercu cigaretama, čime je dao argumente onima koji tvrde da je razlika između njega i Krajišnika samo u debljini obrva.

Zbog toga je srpski premijer bio prisiljen na nekoliko nepopularnih odluka, među kojima je prva bila smena direktora i glavnih urednika 16 lokalnih RTV stanica, koje je do poslednje nedelje jula kontrolisao SDS. Upućeni u Banjaluci tvrde da su celu stvar zamesili Dodik i ministar informisanja Rajko Vasić i da su je svim koalicionim partnerima saopštili tek uoči sednice na kojoj su smenjivanja ozvaničena. Značaj lokalnih medija u RS najbolje se može ilustrovati rečima sadašnjeg ministra policije Milovana Stankovića iz vremena kada se u BiH još vodio rat. „RS je konfederacija opština“, rekao je tada Stanković. To znači da osiromašeno stanovništvo RS, koje granicu svoje opštine prelazi jedino kada prodaje kravu, udaje kćerku i predaje papire za Kanadu, ima potpuno zaokružen život na maloj površini. Lokalni mediji tu dođu kao kišobran dovoljan za sav prostor za koji je prošečan stanovnik RS zainteresovan.

Za razliku od Dodika, Biljana Plavšić i njena stranka na izbore izlaze smireniji. Ona je shvatila da trend prema kome SDS na svakim sledećim izborima uzima sve manje glasova ne znači da se smanjuje broj glasača nacionalnih stranaka. Zato, po svojoj retorici, njen SNS deluje kao prozapadna frakcija SDS. Plavšićeva se tako glasačima nametnula kao dosledna ličnost: dovoljno veliki nacionalista, borac protiv korupcije, ali i lider iz čijeg kabineta strane diplomate ne izlaze s pretnjama. Naravno, njena stranka ne deluje toliko ubedljivo kao predsednica, pa ni izdaleka ne može

BOSANSKE MARKE: Stanovnike RS i dalje najviše zanima da li će biti bombardovani i da li će im neko ponovo uvesti sankcije

da računa na onoliko glasova na parlamentarnim izborima koliko će Plavšićeva uzeti na predsedničkim. Ipak, SNS ima dobre šanse da se, zajedno s još snažnim SDS, bori za poziciju pojedinačno najjače grupacije u parlamentu. Pošto takav rejting ne prate ostali koalicioni partneri, u SNS je stvorena frakcija na čelu s potpredsednikom Skupštine RS Jovom Mitrovićem. Za njega su socijalisti i Dodikove socijaldemokrate parazitske stranke, koje u podeli kolača učestvuju više nego u njegovom pravljenu. Bio je to razlog da u utorak predsednik bijeljinskog odbora SNS Đorđe Krstmanović kaže kako posle izbora, „kada SNS bude najjača stranka u parlamentu i kada da svog mandatara“, u vladi neće biti mesta za ministra policije Stankovića. Bio je to udar i na Dodika i na socijaliste kojima pripada Stanković. Još pre dva meseca Plavšićeva, Radišić i Dodik dogovorili su se da ona ide na predsedničke izbore, Radišić na izbore za člana Predsedništva BiH, dok bi Dodiku u slučaju pobeđe „Sloge“ pripalo mesto mandatara.

Ali, tada je „Sloga“ razmišljala o osvajanju natpolovične većine glasova i samostalnom formiranju vlade. Danas shvata da od toga neće biti ništa, što bitno slabi veze koalicionih partnera.

U stranci Biljane Plavšić nisu, kao u januaru, raspoloženi da parlamentarnu većinu ostvaruju sa strankama iz Federacije, koje u ovom sazivu parlamenta imaju 18 poslanika. Taj uspeh one će na septembarskim izborima ili ponoviti, ili će ga, u slučaju masovnijeg neizlaska Srba na izbore, uvećati za jednog ili dva poslanika. Strankama iz Federacije, koje se listom bore za što manje nadležnosti entiteta za račun BiH, taj broj obezbeđuje veliki uticaj u

parlamentu, tim pre što nijedna od posvađanih srpskih koalicija ne može računati sa samostalnim formiranjem vlade, za koju im treba 42 poslanička mandata.

Možda bi sve to mogli da budu razlozi za najsenzacionalniji srpski savez u parlamentu koji se uopšte može zamisliti. Naime, Biljana Plavšić i Momčilo Krajišnik su se prošlog meseca najmanje dva puta sastali daleko od očiju javnosti u manastiru Gomionica kod Banjaluke, nekoj vrsti Dobanovaca predsednice RS. Istina, kada su novinari provalili te sastanke, Plavšićeva je demantovala da se s Krajišnikom sreća, usput iskoristi priliku da kaže nekoliko teških reči na njegov račun. Izvor iz vrha SDS, međutim, potvrdio je „Evropljaninu“ da su sastanci održani, ali i da se „Momo i Bilja nisu ništa dogovorili“. Naredni događaji u RS nisu išli u prilog njihovom približavanju. Najpre je vlada pod kontrolom „Sloge“ otela SDS opštinske medije i Smu, potom je, istina zakratko, uhapsila šefa di-

PLAVŠIĆ I GELBARD: Jedino predsednica RS ne može da bude gubitnik posle izbora

citi. Naravno, između njih dvoje neće biti moguć nikakav dogovor pre nego što obe strane provere svoju težinu na izborima. Posle njih sve bi moglo da se zaboravi. Takav rasplet nije nemoguć i zato što se Krajišnik otarasio „principijelno“ tvrdoglavog Alekse Buhe, prošlogodišnjeg autora sintagme o „odmetnutoj predsednici“, koji je Biljanu Plavšić doživljavao kao najveće zlo u srpskoj politici u ovom veku. Autor poruke međunarodnoj zajednici s bonske kon-

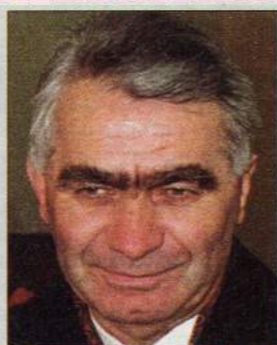
pragmatizma. Zato je za njega politika trgovina. Posle dužeg vremena ponovo ima apsolutnu kontrolu nad svojom strankom i nema ničega što bi moglo da ga spreči da saraduje s Plavšićevom - osim nje. Iako su joj godinama zamerali da njenoj političkoj karijeri smeta višak principa, i predsednica RS poslednjih meseci pokazuje naglašeni pragmatizam. Dodika i njegovu vladu podržava taman onoliko koliko joj je potrebno za imidž demokrate i kritikuje je preko svojih stranačkih ljudi onoliko koliko joj je potrebno da zadrži ugled nacionaliste s ljudskim likom. Dok su je njeni politički prijatelji opominjali kako će Dodik iskoristiti njen lik i delo i uspostaviti vlast u RS, a nju lagano istiskivati, stvar danas izgleda obrnuto. Plavšićeva je bila svesna pred kakvim

MILORAD DODIK: Teško da može računati na više od šest poslanika

Protivnapad

Atentatom na Palama na Srđana Kneževića, čoveka reputacije ratnog heroja i mimodopskog borca protiv korupcije, započeo je konačan obračun Plavšićeve i Dodika sa Momčilom Krajišnikom, liderom tvrde nacionalne struje. Nekoliko stotina policajaca iz Banjaluke i Bijeljine, koji su na Palama obezbeđivali veliku akciju potrage za Kneževićevim ubicama, potvrdila su stava banjalučkih snaga da Krajišnika moraju tući na tom važnom terenu, koji je apsolutno kontrolisao i posle prošlogodišnjih izbora, kada je SDS izgubila vlast.

MOMČILO KRAJIŠNIK: Pitanje za Zapad - šta može Biljana, a ja ne mogu

rekcije SDS Milovana Bjelicu. Finansijska policija podigla je zbog finansijskih malverzacija seriju krivičnih prijava protiv bivših i sadašnjih funkcionera SDS Spasoja Albijanića, Velibora Ostojića, Gojka Kličkovića i Milana Ninkovića. Pa ipak, koliko god taj rust temperature odgovarao miljeniku međunarodne zajednice Dodiku, koji najviše strahuje od približavanja Plavšićeve i Krajišnika, takav fantastični rasplet ne treba sasvim odba-

ferencije: „Šta je to što možete da dobijete od Biljane Plavšić a ne možete brže i bolje od mene?“, Krajišnik je tip političara koji je mit o svojoj pregovaračkoj tvrdoglavosti gradio upravo zarad sopstvenog političkog

se nemogućim zadatkom nalazi Dodik i pustila ga je da zagriže. Ovaj je to svojski uradio, i ne samo da nije uspeo da se nametne kao faktor snažniji od nje se prilično istošio.

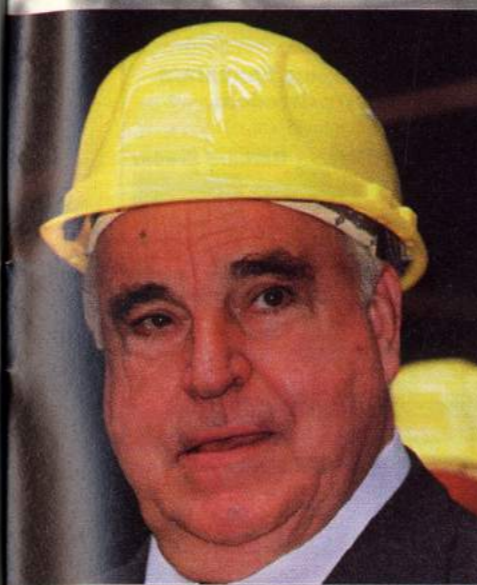
Danas je Biljana Plavšić u RS ipak ličnost koja kontroliše situaciju: jedino ona u postizbornoj raspodeli vlasti ne može biti gubitnik. Naime, uđe li u savez sa strankama iz Federacije, iz kombinacije otpadaju Krajišnik i radikali. Odluči li se za varijantu da obnovi ljubav s Krajišnikom, tu više nema mesta za Safeta Biću, sadašnjeg potpredsednika Skupštine RS, ali ni za Dodika, barem ne na mestu premijera. ■

ŽELJKO CVIJANOVIĆ

SUDIJA: I ovoga puta glasanje i brojanje će biti pod kontrolom Sfora

EVROPA

KOL I ŠREDER: Sve ankete daju prednost opozicionim socijaldemokratama. Tako bi posle 16 godina hrišćanski demokrati izgubili vlast

NEMAČKA

Menjaj da bude isto

Izborna kampanja je po američkom receptu: propagiraj političku umerenost i mnogo se smeji

Čovek bez noge u invalidskim kolicima, dok u čekaonici na železničkoj stanici objašnjava da mu je socijalna pomoć smanjena za dvadeset odsto, kaže da Kola treba ubiti. „Situacija jeste užasna, ali s njima barem znamo na čemu smo“, kaže lekar s odlično uhođanom privatnom praksom u kojoj se na termine čeka dani. „Jedva čekam septembar da se konačno sklone“, kaže mi mehaničar dok vozimo probni krug pošto je „na crno“ servisirao moj auto.

Pitati nekoga u kojoj je stranci ili za koga namerava glasati, po ovdašnjim merilima jednako je nepristojno kao interesovati se za nečiju platu ili veroispovest - no u poslednje vreme takve se informacije nude i bez pitanja. Još nedavno se tvrdilo da je prosečnog Nemca uhvatila zasićenost politikom (Politikverdrossenheit), što je lani bila čak reč godine. No, pred ove parlamentarne izbore kao da to više ne važi - jer posle 16 godina čvrstog držanja vlasti i manje-više dosadnih glasanja, kada ni sama opozicija nije istinski verovala da bi mogla da pobedi, nemačka

unutrašnja politika opet postaje uzbuđujuća i neizvesna, a Helmut Kol „kancelar na opoziv“. Prvi put otkada su 1982. godine sadašnja vladajuća konzervativno-liberalna koalicija i sadašnji šef vlade rušenjem ondašnjeg socijaldemokratskog kancelara Šmita došli na vlast, sve ankete opet daju prednost opoziciji i to za pet do sedam odsto. Hrišćanskim demokratama (CDU) predskazuje se između 36 i 38, socijaldemokratama (SPD) od 43 do 45 odsto glasova.

„U vazduhu se oseća nagoveštaj rastanka. Sve žudi za promenom, iako istovremeno čezne za tim da što je moguće više stvari ostane po starom. To je najveća kontradikcija ovih izbora“, piše u uvodu posebnog izbornog izdanja koje je tri meseca pre glasanja izdao „Cajt“, levoliberalni *opinion-maker* hamburški nedeljnik.

Jer, čak i ako se ne dogodi smena vlasti, u pitanju su izbori koji znače promenu - poslednji su (regularni) u ovom veku, njima će se završiti nemačka bonska republika i odlučiće se kakva će biti berlinska, a ujedno su i poslednji pre nego što Nem-

IZBORI - BALKAN

Za one, pak, koji te izbore posmatraju spolja, možda s Balkana, važna je činjenica da spoljna politika u borbi za naklonost birača ne igra gotovo nikakvu ulogu: proširenje Evropske unije, nemački vojnici u Bosni, intervencija NATO i kriza na Kosovu jesu teme koje ne odlučuju ni o jednom glasu - i zato će novi nemački socijaldemokrati i ako osvoje vlast ostati mnogo nezanimljiviji, manje harizmatični i na neki način provincijalniji od jednog Branta s njegovom vizijom istočne politike.

ci bitan deo svog posleratnog identiteta - marku zamene zajedničkom evropskom valutom evro.

Na delu je prva prava amerikanizacija nemačke predizborne kampanje, po receptu koji nedeljnik „Njuzvik“ svodi na sarkastično pravilo: propagirati političku umerenost i mnogo se smejeti.

Tako, s predizbornih mitinga, plakata i televizijskih ekrana zube šarmantno pokazuju opozicioni kandidat Šreder, ali i kancelar Kol koji je, prvi put otkad je na vlasti, nekoliko puta prekinuo letnji odmor u Austriji da bi obišao potencijalne birače na letovanju na Severnom moru, uz kratko objašnjenje: na odmoru su ljudi opušteniji i prijemčiviji za političke poruke. Potencijalni socijaldemokratski partner u preuzimanju vlasti stranka Zeleni / Savez 90 „amerikanizaciju“ predizborne kampanje shvata kao ignorisanje stranačke discipline, te svaki čas neki od njihovih prvaka ►

keep Kohl!

PROMENA: Ovo su poslednji regularni izbori u ovom veku, njima će se završiti bomska republika, posle njih će Nemci marku zameniti evrom

uvek za senzaciju zainteresovanim novinarima ispriča svoje ekološke ideje - od poskupljenja benzina na pet maraka, do naplaćivanja autoputeva ili reduciranja avionskog saobraćaja - što ih je u anketama biračkog raspoloženja s ranije predviđenih devet spustilo na pet do šest odsto glasova. Glavni izborni kandidati PDS, naslednice bivših istočnonemačkih komunista, na koju CDU uglavnom kontraproduktivno pokušava nabaciti odijum levog ekstremizma, svoju vernu i solidnu biračku bazu na istoku zemlje obilaze u kabrioletu preuređenom crvenom trabantu.

No, sve je to spoljna amerikanizaci-

ja - ona dubinska se sastoji u činjenici da je ova izborna borba, iako će svoje kandidate 27. septembra istaći čak 35 stranaka - u suštini meč samo dveju, vladajuće CDU i opozicione SPD, pri čemu su političkoprogamske razlike do te mere fluidne da mnogi analitičari već govore o političkoj osmozi. Tako su socijaldemokrati, ranije klasična programska stranka čiji je cilj socijalna pravda, u dosad neviđenoj meri personalizovali svoju kampanju svodeći je na slogan „Šreder umesto Kola“, dok su hrišćanski demokrati često ismejavani kao „kancelarov izborni kružok“, pre nekoliko dana izašli s trećim delom svog

opsežnog izbornog programa koji se u detalje bavi traženjem rešenja za privredni izazov globalizacije i videnjem budućnosti zemlje.

I u izbornim obećanjima, razlika između konkurentskih stranaka je manja nego ikad. Obe obećavaju smanjivanje nezaposlenosti, više unutrašnje sigurnosti, veću brigu za čistoću okoline, poresku i penzijsku reformu. Šreder, čiji kritičari tvrde da ga više od svega odlikuje „šarm oportunističke“ i sklonost „promenama kroz prilagođavanje“, ne preza od koketiranja s interesima velikog kapitala i populističkih parola poput one o nužnosti proterivanja iz

OD ADENAUERA DO KOLA

Za gotovo pedeset godina svoga postojanja (osnovana 1949), SR Nemačka je imala šest kancelara: Konrada Adenauera (1949-1963), Ludviga Erharda (1963-1966), Kurta Georga Kizingera (1966-1969), Vilija Branta (1969-1974), Helmuta Šmita (1974-1982) i Helmuta Kola (1982). Najduže se na funkciji nemačkog kancelara zadržao aktuelni kancelar Helmut Kol - celih 16 godina - i tako po dužini kancelarskog staža prevazišao svoj politički i državni-

čki uzor Konrada Adenauera koji je Nemačkom rukovodio 14 godina. Svaki naredni nemački kancelar u nizu pri stupanju na funkciju bio je mlađi od svog prethodnika: Adenaur je kancelar postao sa 73 godine, Erhard sa 66, Kizinger sa 62, Brant sa 56, Šmit sa 52 i Kol takođe sa 52. Ukoliko SDP pobedi na septembarskim parlamentarnim izborima; njen kancelarski kandidat Gerhard Šreder prekinuće ovaj trend - on ima 54 godine.

Nemačka Hrišćansko-demokratska unija dala je Nemačkoj četiri kancelara, a Socijaldemokratska partija Nemačke dva (Brant i Šmit). Nijedan od šest nemačkih kancelara nije nasledio društvenu, političku ili privrednu moć i uticaj od porodice. Otac Konrada Adenauera bio je državni službenik srednjeg ranga, Erhardov trgovac. Otac Kurta Kizingera takođe je pripadao srednjem sloju. Majka vanbračno rođenog Vilija Branta bila

je prodavačica, a otac Helmuta Šmita učitelj i direktor u prosveti. Sličnog porekla je i sadašnji nemački kancelar Kol - otac mu je bio finansijski službenik. Sva četiri hrišćansko-demokratska kancelara rođena su na jugu ili zapadu Nemačke, oba socijaldemokratska kancelara na njenom severu. I sadašnji socijaldemokratski kandidat za nemačkog kancelara Gerhard Šreder je sa severa Nemačke, iz pokrajine Donja Saksionija.

POMOĆ IZ SVETA

Čak 150 poznatih svetskih ličnosti iz oblasti filma, muzike i književnosti učestvovalo je, u organizaciji bivšeg francuskog ministra kulture i sadašnjeg šefa parlamentarnog odbora za spoljnu politiku Žaka Langa, u manifestaciji podrške Socijaldemokratskoj partiji u Berlinu. Među učesnicima su bili američki nobelovac Eli Vizel, britanski glumac Ben Kingsli, francuski kompozitor Žan-Mišel Žar i austrijska glumica Senta Berger, a pisma podrške poslali su bivši član „Bitlsa“ Pol Makartni, španski režiser Pedro Almodovar, američki režiser Martin Skorseze, francuska glumica Žana Moro.

SDP su javno podržali i premijeri Češke i Turske Miloš Zeman i Mesut Jilmaz.

DIPLOMATSKI SKANDAL: Mesut Jilmaz je otvoreno podržao Šredera

Nemačke svih stranaca koji su se ogrešili o zakon.

Strogo konzervativni kancelar Kol je, pak, preko svog ministra rada pre nekoliko dana predstavio dodatni program zapošljavanja dugoročno nezaposlenih uz pomoć novca iz državnog budžeta, pa njegovi kritičari tvrde da se priklanja državnom socijalizmu i finansiranju novih radnih mesta kroz prikrivene subvencije.

Osmoza ide još dalje - iza obojice stoje ličnosti u senci koje su trenutno potpuno lojalni suigrači, ali zli jezici tvrde da imaju nemale ambicije. Iza Šredera šef stranke i, mnogi misle, pametniji od dvojice - Oskar Lafonten. Iza Kola šef parlamentarne frakcije i, mnogi misle, popularniji od dvojice kod konzervativnih birača - Volfgang Šojble.

Tako je jedina stvarna razlika između onoga što će se moći birati na predstojećim nemačkim izborima zapravo generacijska - Šreder je mlađi Kol. Isti instituti za ispitivanje javnog mišljenja koji su mu prognozirali pobjedu, nude i profil novog nemačkog birača: pripadnik je srednje ili mlađe generacije, dobro obrazovan, zaposlen u uslužnoj delatnosti i prema politici ima kritičku distancu. Nerado se trajno veže uz

samo jednu stranku i glasa promenljivo. To, doduše, ne znači da će dobrostojeći lekar iznenada birati SPD ili mehaničar CDU - ali je veoma moguće da se ogorčeni invalid odluči za PDS ili iz protesta za jednu od desnih ekstremističkih stranaka koje na ovim izborima nastupaju zajedno prvi put. Po statistikama, doduše, svoju odluku u poslednjim nedeljama pred izbore donosi samo deset posto birača. Poslednjih dana odlučie se 7,4 odsto, a 70,3 odsto donekle je odlučilo još pre nekoliko meseci. Na tim podacima zasniva se verodostojnost izbornih prognoza, ali iznenađenja su moguća i to ove nemačke izbore čini zanimljivima do poslednjeg časa. Skeptici, doduše, tvrde da bi se glavno iznenađenje moglo desiti tek posle izbora - kada bi patpozicija u broju glasova mogla isključiti sve sadašnje koalicione varijante - od crveno-zelene do gotovo fantastične, ali tehnički ne moguće, nove socijaldemokratsko-liberalne koalicije - te na vlast dovesti najdosadniju i za oba glavna konkurenta najneatraktivniju od svih mogućnosti - veliku koaliciju.

LIDIJA KLASIĆ

DUET: Iza Šredera stoji Oskar Lafonten, pametniji od dvojice. Iza Kola - Volfgang Šojble, popularniji od dvojice

EVROPLJANIN

OSNIVAČ
Slavko Čuruvija
GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Dragan Bujošević
ZAMENIK GLAVNOG UREDNIKA
Ivan Radovanović
ŠEF DESKA
Milorad Vesić
UREDUJE KOLEGIJUM
Ljiljana Smajlović, dr Branka Prpa, Dragan Mojović, Bogdan Tirnanić, Voja Žanetić, Aleksandar Tijanić, Slavko Čuruvija
REDAKCIJA
Ljubomir Benić, Srboljub Bogdanović, Olivera Bročić, Ana Davičo, Marina Fratucan, Ivana Janković, Vesna Kostić, Zoran Mamula, Slađana Popović, Maja Slavnić, Dušan Zdravković, Biljana Živančević
FOTOGRAFIJA
Predrag Mamuzić, Koča Sulejmanović
LEKTORI
Ljiljana Simić, Sandra Šare
LIKOVNO-GRAFIČKA REDAKCIJA
Darko Novaković, Dragan Stojanović
KOMPIJUTERSKA PRIPREMA
Darko Knežević, Ivan Miladinović, Predrag Petković, Aleksandar Banovčanin
IZDAVAČ
DeTePress
Beograd, Kosovska 26/V
DIREKTOR IZDANJA
Ivan Tadić
DIREKTOR PRODAJE
Tomislav Rajković
TELEFONI:
Centrala: 3298-020
Fax: 3298-067, Direktor prodaje: 3298-020, lok. 694, Marketing: 3341-738, 3341-682
TIRAŽ I DISTRIBUCIJA
Press distributer d.o.o.
Lole Ribara 35, tel. 3340-527
ŠTAMPA
„Birografika“ Subotica
e-mail
evrodesk@dnevнитеlegraf.com

PRETPLATA NA LIST EVROPLJANIN

Z A Z E M L J U			
1 MESEC	3 MESECA	6 MESECI	1 GODINA
22 DIN	65 DIN	130 DIN	260 DIN
Z A I N O S T R A N S T V O			
1 MESEC	3 MESECA	6 MESECI	1 GODINA
44 DIN	130 DIN	260 DIN	520 DIN

Za inostranstvo se posebno zaračunava avionska poštarina

Fetiš
Modni, religiozni,
seksualni...
Do 5. septembra
Passage de Retz
Pariz

Kakao i čokolada
Istorija prerade i
degustacije
23. avgust -
30. septembar
Kew Gardens
London

Poseta Kraljevskoj palati
Do 27. septembra
Royal Palace
Brisel

Vazdušni most
Pedeset godina od
probijanja sovjetske
blokade Berlina
Do 30. septembra
Deutsches Technik
Museum
Berlin

Gari Hil,
video radovi
Do 27. septembra
Museu d'Art
Contemporavi
Barselona

Magister Teodorikus
Portreti dvorana
Karla IV
Do 27. septembra
St Agnes
Croister Gallery
Prag

Život mora
Filmovi iz dubina
do 10.000 metara
Do 30. septembra
Madrid

Amsterdam, poslednjih sto godina
Ekscentrične lule,
bicikl za lezbijke...
Do 15. novembra
Historic Museum
Amsterdam

Trke formule 1
13. septembar
Monca

Jevrejski festival
27. avgust - 3. septembar
Budimpešta

BeoTelNet

VAŠ INTERNET PROVAJDER

<http://www.beotel.yu>

Gibraltar. 18.06.1998, 18.14 h.

Beograd. 18.06.1998, 22.04 h.

Informišite se. **Dnevno.**